

Bu suallere cevap vermek için heyeti aliyenizi it'abı zihne saik olmaktan içtinaben, Ali Rıza Paşa Kabinesinin fikrini tercüme eden Harbiye Nâzırı Cemal Paşaya, sözü terketmeyi tercih ederim.

Efendiler, itiraf ederim ki, ben, Cemal Paşanın bu hususta verdiği şifre telgrafın mana ve medlûlünü anlamakta duçarı müşkülât ve hayret oldum ve kendilerinden telgrafnamelerinin tekrarını talep ettim. Nazır Paşa, 9 Kânunuevvel 1335 gününü aynen arzedeceğim yekdiğerini velyeden telgrafnamelerini keşide buyurdular.

Sıvasta K.O. 3 Kumandanlığına

9 Kânunuevvel 1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Tekrarı talep buyurulan telgrafname berveçhiati maruzdur:

Hükûmetin, Sulh Konferansına davet olunmak hususunda, metalipte bulunduğu ma'lûmdur. Musâlâhanın hüsnü neticeye iktirani, gidecek murahhaslarımızın, emniyet ve itimad-ı millîyi haiz hem de icraatı dahilîyede hükmü nafiz, bir hükûmeti temsil etmesile ancak kabil olabilir. Mümessilini ecnebîye taraflarından, dahilde emniyet ve asayişin tesis ve takriri, musirrane tavsiye olunuyor ve Anadolu'da bir katliama uğrayacakları endişesile duçarı havf ve haşyet olan ahaliî huristiyanîyenin, fevç fevç, tahtı işgalde bulunan yerlere iltica etmekte buldukları müessir ve calibi dikkat bir lisan ile söyleniyor. Gerçi, mevakii meşguleye ve alel-husus Adana havolusine gidenler, oralarda Ermeni unsurunu teksif maksadile azimet etmekte iseler de, Anadolu'da fikri intizamın ve Ermeni kalbiyenin muhtel olması sebep gösterilerek hükûmet tarafından vukubulan ret ve tekzibin tesirini azaltıyor. Çünkü Heyeti Temsilîye tarafından verilen teminata rağmen, vilâyatta bazı kimselerin kendilerine hoş görünmiyen memurları hotbehot azil ve tedbil ve icraatı hükûmeti sekteyar eylemek ve cebren iane veya vergi derç ve cibayet eylemek gibi harekât ve müdahâlatının tamamilen önü alınamadığından mehafîli ecnebîyece dahi, henüz endişe berdevamdır. Devletimizin berren ve bahren vaziyeti hazırasında, mukadderatımız hakkında ittihazı mukarrerat edecek olan devletlere karşı tehditkâr bir vaziyet alması, herhalde muzırdır. Bundan başka, mümessillere, Heyeti Temsilîye namuna, telgrafnameler keşide edilmesi, memlekette iki hükûmetin vücudunu gösterdiği, Fransa mümessili tarafından alenen ifade olunmuştur. Hele bunlardan herhangi birine karşı elfazı tahkiriye istimali, mütehâllik olduğumuz nezaheti ahlâkîye ve fikri selîmi duredişâne ile telif edilemez. Tehlike ve musibet anlarında, muhafazai vakar ve sekinet, şiarı millîmizden olduğu unutulmamalı ve yesü füturun hatıra getireceği müfrit ve mühlük amal ve tasavvurata, menafîi âliyei vatan feda olunmamalıdır. Hukukumuzu, vaziyeti hazıramızda ancak siyaset ve kiyaset ve muktazayi hale âkulâne tevfiği hareketle müdafaa edebiliriz. İşbu mülâhazat, nezdi valâlarında malûmu ilâm kabilinden ise de, rüfekaya ve şubata dahi vesayayı vatanperverânede bulunmak mutlakülüzumdur. İctimai takarrüp eden Meclisi Mebusanımızın, vatani azimizizin halâs ve felâhi hususunda ittihaz olunacak tedabiri hakimaneyi takdir ile bu maksadı ulvînin istihsaline hasrı nefis ve ihtimam eyliyeceğine intizar olunmaktadır.

Kabinenin fikrini arzederim.

Harbiye Nazırı Cemal

Efendiler, mesmuunuz olan bu telgraf muhteviyatını tahlil ile, heyeti aliyenizi, yormayı lüzumsuz addederim. Yalnız müsaade buyurursanız, buna verdiğim cevabı, olduğu gibi arz etmekle iktifa edeceğim.

Şifre Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretlerine

Sıvas, 11/12/1335

Kabinenin fikri olmak üzere iblağ buyurulan 9 Kânunuevvel 1335 tarihli telgrafname heyetimizce mütalea olundu. Bu telgrafname münderecatı dahi, bunca izahat ve maruzatımıza rağmen, iş'arata sabıkadaki telâkkileri tekrar mahiyetinde görülmüştür. Heyeti Temsilîyemizin gayesi, nüfuzu hükûmeti halelden vikaye, itimadı millîyi tarsinden ibaret olduğu, mükerrenen teyit olunmuştur. Maruzatımızın, maalesef lâyıki veçhile nazarı imana alınmadığı kanaati hâsıl olmaktadır.

Bu sorulara yanıt vermek için yüksek topluluğunuzun başını ağrıtmaktan çekindiğimden sözü, Ali Rıza Paşa hükûmetinin düşüncelerine tercüman olan Savaşşleri Bakanı Cemal Paşaya, bırakmayı yeğlerim.

Efendiler, açıkça söylemeliyim ki, ben, Cemal Paşanın bu konu ile ilgili olarak verdiği şifre telgrafın anlam ve kapsamını kavramakta zorluk çektim ve şaşaa kaldım ve kendilerinden telgraflarının yinelenmesini istedim. Bakan paşa, 9 Aralık 1919 günü olduğu gibi bilginize sunacağım, ard arda gelen telgraflarını çektiler.

Sıvasta K.O. 3 Kolordu Komutanlığına

9 Aralık 1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Yinelenmesini istediğiniz telgraf aşağıda bilginize sunulur: Hükûmetin, Barış Konferansına çağırılmak için, istekte bulunduğunu bilirsiniz. Barışın iyi sonuçlanması, ancak gidecek delegelerimizin, milletin inan ve güvenini kazanmış hem de iç işlerde sözü geçer, bir hükûmeti temsil etmeleriyle mümkün olabilir. Yabancıların temsilcileri taraflarından, içerde güven ve dirliğin kurulup yerleşmesi direnircesine öneriliyor ve Anadolu'da bir kıyıma uğrayacakları kaygısıyla korkuya kapılan Hristiyan halkın, dalga dalga, işgal altında bulunan yerlere sığınmakta oldukları etken ve dikkat çekici dil ile söyleniyor. Hernekadar, işgal edilmiş yerlere ve özellikle Adana dolaylarına gidenler, oralarda Ermeni unsurunu yoğunlaştırmak amacıyla gitmekte iseler de, Anadolu'da düzen ve güven duyusunun bozulmuş olması neden gösterilerek hükûmet tarafından yapılan kabulleneme ve yalanlamaların etkisini azaltıyor. Çünkü Temsilci Kurul tarafından güvence verildiği halde, illerde bâzi kişiler kendilerine hoş görünmeyen görevlileri kimseye danışmadan, işten almakta, değiştirmekte, hükûmet işlerini aksatmak ve zorla bağış veya vergi yazıp toplamak gibi davranış ve müdahalelerin önü tamamilen alınmadığından yabancı çevrelerde de; hâlâ kuşku sürmektedir. Devletimizin, karada ve denizdeki bugünkü durumunda, kaderimiz üzerine karar alacak olan devletlere gözdağı verecek davranışta bulunması, herhalde zararlıdır. Bundan başka, temsilcilere, Temsilci Kurul adına, telgraflar çekilmesi, memlekette iki hükûmetin varlığını gösterdiği, Fransa temsilcisi tarafından açıkça söylenmiştir. Hele bunlardan herhangi birine karşı aşağılayıcı sözler kullanılması, bizim gibi temiz ahlâklı ve ilerisini gören sağlam düşüncelerle bağdaşamaz. Tehlike ve sıkıntı zamanlarında, ağırbaşlılık ve sakin oluş, ulusal âdetlerimizden olduğu unutulmamalı ve üzüntü ve bezginliğin anımsatacağı aşırı ve tehlikeli işler ve tasarımlar, ülkenin yüksek çıkarları feda olunmamalıdır. Haklarımızı, bugünkü durumumuzda ancak siyaset ve uyanıklığa yaraşırcaasına davranmakla, akıllıca uyumlu davranmakla savunabiliriz. Bu düşünceler, sizin için bildiğiniz şeyleri yinelemekten başka birşey değilse de, arkadaşlara ve şubelere de yurtseverce öğütler vermek kesinlikle gereklidir. Toplanması yaklaşan Meb'uslar Meclisimizin, aziz vatanımızın kurtuluşu ve mutluluğu için alınacak akıllı önlemleri bularak yüksek amaca varılmasına özenmesi ve bütün varlığı ile çalışması beklenmektedir.

Hükûmetin düşüncesini bilginize sunarım.

Savaşşleri Bakanı Cemal

Efendiler, dinlediğiniz bu telgrafın içindekileri yorumlayarak, topluluğunuz, yormayı gereksiz sayarım. Yalnız izin verirseniz, buna verdiğim karşılığı, olduğu gibi bildirmekle yetineceğim.

Şifre Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

Sıvas, 11/12/1919

Hükûmetin düşüncesi olarak bildirilen 9 Aralık 1919 tarihli telgraf Kurulumuzca incelendi. Bu telgrafta yazılanlar da, bunca açıklamalarımıza ve bilgi sunmalarımıza karşın, eski görüşleri yineleme niteliğinde görülmüştür. Temsilci Kurulumuzun amacının, hükûmet erkini kılmaktan korumak ve ulusal güveni sağlamaştırmaktan ibaret olduğu, birçok ke-re bildirilmiştir. Sunularımızın ne vazık ki, hak ettikleri önemle dikkate alınmadığı kanısı doğmaktadır.

1- Anadolu'da fikri intizam ve emniyeti kalbiyenin muhtel olduğu doğru değildir, belki sâkât Damat Ferit Paşa kabinesi zamanında husule getirilmiş olan bu ihtilâli efkâr ve emniyetsizlik, ahiren vahdeti millîye sayesinde zail olmuştur.

2- Eşhas tarafından, hotbehot memur azil ve tebdili vaki değildir. Yalnız Dahiliye Nezareti, harekâtı millîyeyealeyhtarlıklarından dolayı, sâkât kabine zamanında, millet tarafından kovulan ve her tarafça isimleri malûm olan memurini, nasb ve tayindeki ısrarile pek manidar bir meslek takip ediyor. Dahiliye Nezaretinin amali millîyeye külliye mugayir ve hâlâ Nazırı Sabık Adil Bey ruhunun Dahiliye Nezaretinde yaşadığını efkârı umumîyeye ihsas eyliyen icraatı, elbette pek muhik ve meşru olarak halkça muta olmamaktadır. Aynı müsteşar, aynı idareî umumîyeyi dahiliye, aynı memurün müdürünün icrayı vazîfede devam eylemeleri, hakikaten hem heyeti celilelerini ve hem de millete karşı taahhüt altında bulunan Heyeti Temsilîyemizi pek müşkül bir vaziyete sokmaktadır.....tarihli telgrafname ile arzettiğimiz Dersim mutasarrıfı meselesi calibi dikkattir. Artık bu bapta Heyeti Temsilîyece yapılacak bir şey kalmamıştır. Badema da, Dahiliye Nezaretinin bu gibi icraatı yüzünden tahassul edecek vaziyetlerin ıslâhı için, hüsnü kabul ve itimada mazhar olamadığından, istirhamatta da bulunulmayacaktır.

Son defa olarak şunu arz edelim ki, hükûmeti seniyeleri, milletin emnû itimadını bihakkin kazanmak ve bu mülkü millete nâfi olmak arzusunda ise ki, buna heyetimizin hiç şüphesi yoktur. Milletin ruhuna, vaziyetin derecesi nezaketine göre bir hattı hareket intihap etmeli, asıl derdi kendi içinde tedavi eylemelidir. Yoksa, makamı iktidara gelindiğinden itibaren tutulan usul veçhile, Heyeti Temsilîyeyi hedef ittihaz ederek aynı zemin üzerinde mütevaliyen yazı yazmakla maksat temin edilemez.

3- Hükûmeti sakutanın millete düşman, düşmanlara dost olarak takip etmiş olduğu siyaseti hainanenin mirası olan Aydın cephesinde, para dercinde, belki bazı uygunsuzluklar olmuş olabilir. Şukadar ki, Sivas Umumî Kongresi ile taazzuv eden vahdeti millîye ve Harbiye Nezaretinin himemat ve muaveneti vatanperveranesi sayesinde, bu gibi hallerin de önü alınmış demektir.

4- Millet, hali mütarekede bulunduğu düşman devletlerden hiçbirisine tehditkâr vaziyet almış değildir. Yalnız hukuku mukaddese ve meşruasına mudahalâti, lüzumu kat'î hâsıl olursa, silâhla dahi men'e azmeylemiştir.

5- Heyeti Temsilîyenin, mümessillere telgraf keşide etmesi bahsine gelince; bu ancak protestolara inhisar etmektedir ki, heyeti celilelerinin muvafakatine de iktiran eylemiştir. Esasen, millî birliğin mümessili olmak sıfatile Heyeti Temsilîyenin, millet namına, bu kabil müraaatlerde bulunması bir hakkı meşruudur. Eğer, hükûmette aynı hassasiyeti gösterir ve militle hemfikir olduğunu bu kabil fırsatlarda izhar ve iraeve şitaban olursa, siyasete zarar şöyle dursun, fevaidi azime iktıfat olunacağı bedihidir. Halbuki Heyeti Celilelerinin Adananın işgali gibi sarîh bir haksızlığı bile, protesto eylemediğini Fransızlar söylüyorlar. Binaenaleyh Fransız mümessilinin ifadatu alenîyesinin hikmetini bu noktada aramalıdır. Hulâsa, şunu arz edelim ki Heyeti Temsilîye ne yesü fütura düşmüştür ve ne de vezâifi mukaddesinde, selâmeti millet ve vatana ait icabalı idrak edemeyecek suursuzlukla malûldür. Milletin selâmeti namına ittihaz eylediği tedabir ve icra eylediği bilûmum muamelâtta vekar ve haysiyeti, meskenet ve zillate tercih eylemeyi esas kabul etmiştir. Siyaset, kiyaset ve muktazayı hale tevfiği hareketin ancak bu tarikte olduğuna iman eylemiştir. Binaenaleyh, elim hakikatler karşısında, müteyakkız ve mütenebbih olan ruhu milletten iktibas eylediği bu esesların aksini millete tavsiye eyleyemez ve kariben içtimanı elzem addeylettiği Meclisi Meb'usanın da, aynı ruh ve his ile mütehalli olacağı ümmîyesini kavîyyen besler.

6- Heyeti Temsilîyemizin noktâi nazarı, berveçhibâlâ arz olundu. Bu gibi hususatta, muvafakımız olmak itibarile, zâtı devletlerinin heyeti vükelâyı tenvir ve gayrivâki hususatu kendilerine izah buyurmaklığınız lâzım olduğunu, selâmeti memleket namına, kemali hürmetle arz ederiz.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

1 - Anadolu'da düzen ve güven duyusunun bozulduğu doğru değildir, tersine düşük Damat Ferit Paşa Hükûmeti zamanında yaratılmış olan bu dirliksizlik ve güvensizlik, son zamanlarda ulusal birlik sayesinde ortadan kalkmıştır.

2 - Kişilerce, kimseye danışılmadan memurların işten atılması ve değiştirilmesi olmamıştır. Yalnız İçişleri Bakanı, Millî Harekâta karşı çıkmalarından dolayı, düşük hükûmet zamanında, millet tarafından kovulan ve her tarafça isimleri bilinen memurları yeniden atamadaki direnmesile çok anlamlı bir tutum izliyor. İçişleri Bakanlığının ulusal emellere tamamiyle aykırı ve şimdiki bile eski Bakan Adil Bey ruhunun İçişleri Bakanlığında yaşadığını kamu oyuna hissettiren yürütümüne, elbette pek haklı ve meşru olarak halkça uyulmamaktadır. Aynı müsteşar, aynı işçileri genel yönetimi, aynı porsonel müdürünün görevi sürdürmeleri, gerçekten hem hükûmetinizi ve hem de millete söz vererek yüklenim altına girmiş olan Temsilci Kurulumuzu çok zor bir duruma sokmaktadır.....Tarihli telgrafla bildirdiğimiz Dersim mutasarrıfı işi dikkat çekicidir. Artık bu konuda Temsilci Kurul tarafından yapılacak bir şey kalmamıştır. Bundan böyle İçişleri Bakanlığının bu yürütümleri yüzünden doğacak durumların düzeltilmesi için, iyi karşılamadığından ve kendisine güvenilmediğinden, ricada da bulunulmayacaktır.

Son defa olarak şunu bildirelim ki, hükûmetiniz, milletin emniyet ve güvenini gerçekten kazanmak ve bu yurda ve ulusa yararlı olma isteğindeyse ki, buna Kurulumuzun hiç kuşkusu yoktur. Milletin ruhuna, durumun ağırlığına göre bir yol seçmeli, asıl derdi kendi içinde gidermelidir. Yoksa, işbaşına gelindiğinden beri yapıldığı gibi, Temsilci Kurulu hedef tutarak aynı yönde ardı ardına yazı yazmakla amaca ulaşamaz.

3 - Düşük hükûmetin millete düşman, düşmanlara dost olarak izlemiş olduğu haince siyasetinin kalıntısı olan Aydın cephesinde, para toplanırken, belki bazı uygunsuzluklar olmuş olabilir. Ancak, Sivas Genel Kongresi ile oluşan ulusal birlik ve Savaşçileri Bakanının yurtseverce çaba ve yardımları sayesinde, bu gibi durumların da önü alınmış demektir.

4 - Millet, ateşkes durumunda bulunduğu düşman devletlerden hiçbirisine gözdağı verici bir tavır almış değildir. Yalnız kutsal ve yasal haklarına başkalarının karışmasını, kesin zorunluk olursa, silâhla da önlemeye kesin karar vermiştir.

5 - Temsilci Kurulun, temsilcilere telgraf çekmesi konusuna gelince; bu ancak protestolarda bulunmak içindir ki, bunu hükûmetiniz de uygun bulmuştur. Aslına bakılırsa millî birliğin temsilcisi olarak Temsilci Kurulun, millet adına, bu gibi başvurularda bulunması meşru bir hakkıdır. Eğer, hükûmet de aynı duyarlılığı gösterir ve militle aynı düşüncede olduğunu bu gibi fırsatlarda belli eder ve gösterirse, siyasete zarar şöyle dursun, büyük yararlar sağlanacağı apaçık bellidir. Oysa hükûmetin Adananın işgali gibi açık bir haksızlığı bile, protesto etmediğini Fransızlar söylüyorlar. Demek ki Fransız temsilcisinin açık konuşmasının anlamını bu noktada aramalıdır. Kısaca, şunu bildirelim ki Temsilci Kurul, ne üzüntüye ve bezginliğe düşmüştür ve ne de kutsal ödevlerinde milletin ve vatanın esenliği için gerekenleri anlayamayacak bir bilinçsizliğe düşmüştür. Milletin esenliği için aldığı önlemlerde ve yaptığı bütün işlerde ağırbaşlılık ve haysiyeti, miskinlik ve aşağılığa yeğlemeyi ilke olarak kabul etmiştir. Siyasetin, uyumculuk ve durumun gereksinime uygun davranmanın ancak bu yolda olması gerektiğine inanmıştır. Bunun için, acı gerçekler karşısında, uyanık ve bilinçli olan ruhunun milletten aldığı bu ilkelerin aksini millete öğütleyemeze ve yakında toplanmasını çok gerekli saydığı Meb'uslar Meclisinin de, aynı ruh ve duygu ile dolu olacağı umusunu kuvvetle besler.

6 - Temsilci Kurulumuzun görüşü, yukarıda bilgimize sunuldu. Bu gibi işlerde, delege-miz olarak, sizin bakanlar kurulunu aydınlatmanız ve aslı olmayan şeyleri onlara anlatmanız gerektiğini, ülkenin esenliği adına, üstün saygıyla bildiririz.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler,

İstanbulda istihlâsı vatana müteallik en mühim vezâifile iştigal eden muh-terem ve âkıl tanınmış zevatın, o devirde, İstanbul havayı mesmumunu teneffüs yüzünden, zihniyet ve telâkkilerinde, ne kadar menfi inhiraf lar husul bulmuş olduğuna misal olmak üzere henüz Sivasta iken temas ettiğim küçük bir meseleyi müsaadenizle arz etmek isterim. İhtimal, azayı kiram meyanında hatırlayanlar vardır; Ayan Azasından Çürüksulu Mahmut Paşa, Bosfor gazetesi muharrirlerinden birisine, vaziyeti siyasîyemiz hakkında beyanatta bulunmuştu. Mahmut Paşanın, o tarihlerde, İstihzaratı Sulhîye Komisyonu azası olduğunu da hatırlarsınız. Paşanın, 31 Teşrinievvel 1335 tarihli Tasviriefkâr gazetesinde de intişar eden beyanatını, 17 gün sonra Sivasta okudum. "Ermenilerin fazla mutalebatına hak vermeksizin, hudutlarda bazı tashihatın icrasına razı olunuz." ifadesi nazarı dikkatimi celbetti. Şarkî Anadolu da, Ermenistan lehine lavizatı arzıyede bulunulacağı vadini tazammun eden bu cümle nin, sulh komisyonu azasından bir recülü devlet tarafından sarfedilmiş bulunması cidden temmül ve istiğraba şayan idi. Bu sebeple 17 Teşrinisani 1335 tarihinde, Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretlerine yazmayı faydalı addettiğim bir telgrafnamede; beyanatındaki işaret ettiğim cümleden dolayı, "Şarkî Anadolu ahalisinin pek muhik olarak, son derece münfail ve müteessif olduğunu zikrettikten sonra, Erzurum ve Sivas Kongreleri mukarreratı veçhile milletin Ermenistana bir karış toprak terketmiyeceğini ve hatta hükûmet, bu kabîl bir mecburiyeti elimeye serfîru ederse, millet, kendi hukukunu bizzat müdafaaya azmeylediğini ve bunun cihana ilân edilmiş olduğunu" yazdım ve bu azmü kararı millînin, herkesten evvel İstihzaratı Sulhîye Komisyonu azayı kiramunca malûm ve muta bulunması lüzumunu arz ettim (Ves. 196).

Efendiler, Sivasta, geçen ikametimiz esnasında, birçok mesail ve hadisata temas edilmiş ve bizzarure, millî, idarî, askerî ve siyasî teşebbüsât ve icraatta bulunulmuştur. Bunların kâffesini tafsil etmek uzun sürer. Yalnız, takip ettiğimiz, silsilei vakayîin iribatına medar olacak bazı noktaları, kayıt ve işaret ederek geçeceğim.

*
* *

Efendiler, teşkilâtı millîyenin tanzim ve tensiki mühimdi. Bunun için, tedabiri mahsusa ittihaz edildi. İntihabat münasebetile, husul bulan bazı ihtilâfatı efkârın izalesi esbabına tevessül olundu.

Maraşta, bazı Çerkez vatandaşlar, gûya, Maraşın umum Çerkezleri namına, Cebelibereket Guvernörünün Maraşa izamını, Ayıntapta Fransız askerî kumandanından telgrafla talep eylemişlerdi. Buna müsaade eden Maraş mutasarıfına teessüf edildi. Maraş eşraf ve mütehâyizânının, mumâileyh Guvernör geldiği takdirde, istikbal eylememeleri lüzumu bildirildi. Hükûmeti merkeziyen de nazarı dikkati celbolundu.

Bolu havalisinde, asayışsızlık gittikçe artıyordu. İzmitte, Asım Beyden sonra, Birinci Furka Kumandanı olan Rüştü Beye, bu hususta talimat verildi.

Efendiler, 20 Teşrinisani 1335 tarihinde, İstanbuldaki teşkilâtımızdan, Kara Vasıf ve Miralay Şevket Bey imzalarile gelen bir şifrede; "Gebze kaymakamının muhalif olduğu ve bu kaymakamın, envai fecayie cür'et eden Yahya Kaptanın

Efendiler,

İstanbulda ülkenin kurtarılmasıyla ilgili en önemli görevlerde çalışan saygın ve akıllı tanınmış kişilerin, o dönemde İstanbulun zehirli havasını almakta olmalarından, görüş ve anlayışlarında, ne kadar olumsuz sapmalar olmuş bulunduğuna örnek olmak üzere daha Sivasta iken karşılaştığım küçük bir olayı hatırlayanlar vardır; Senato üyelerinden Çürüksulu Mahmut Paşa, Bosphore gazetesi yazarlarından birisine, siyasî durumumuz hakkında demec vermişti. Mahmut Paşanın, o tarihlerde, Barış Hazırlıkları Komisyonu üyesi olduğunu da anımsarsınız. Paşanın, 31 Ekim 1919 tarihli Tasviriefkâr gazetesinde de yayımlanan demecini, 17 gün sonra Sivasta okudum. "Ermenilerin aşırı isteklerine hak vermeksizin, sınırlarda birtakım düzeltmeler yapılmasına razı oluruz." sözleri dikkatimi çekti. Doğu Anadolu da, Ermenistan yararına toprak bırakılacağına söz verme anlamına gelen bu cümle nin, barış komisyonu üyelerinden bir devlet büyüğü tarafından söylenmiş bulunması gerçekten düşünülecek ve şaşılacak şeydi. Bu sebeple 17 Kasım 1919 tarihinde, Çürüksulu Mahmut Paşa Hazretlerine yazmayı yararlı saydığım bir telgrafda; demecindeki belirttiğim cümleden dolayı, "Doğu Anadolu halkının pek haklı olarak, son derece üzgün ve kırgın" olduğunu söyledikten sonra, "Erzurum ve Sivas Kongreleri kararları uyarınca milletin Ermenistana bir karış toprak bırakmıyacağını ve hükûmet, bu yolda acı bir zorunluluğa boyun eğse bile, milletin, kendi haklarını kendi savunmaya kesin karar verdiğini ve bunun dünyaya ilân edilmiş olduğunu" yazdım ve bu ulusun kesin kararlılığının, herkesten önce Barış Hazırlıkları Komisyonunun soylu üyelerince bilinmesi ve buna uymaları gerektiğini bildirdim (Belge 196).

Efendiler, Sivasta, kaldığımız sırada, birçok sorun ve olaylarla karşılaşmış ve zorunlu olarak, ulusal, yönetsel, askerî ve siyasî girişim ve yürütmelerde bulunulmuştur. Bunların hepsini ayrıntılarıyla anlatmak uzun sürer. Yalnız, izlediğimiz olaylar zincirinin halkalarını birbirine bağlamaya yarayacak bazı noktalara, dokunup işaret ederek geçeceğim.

*
* *

Efendiler, Ulusal Örgütlerimizin düzene sokulması önemliydi. Bunun için, özel önlemler alındı. Seçimler dolayısıyla, ortaya çıkan bir takım düşünceler ayrılıklarının giderilmesi çaresine bakıldı.

Maraşta, bazı Çerkez vatandaşlar, sözde, Maraşın tüm Çerkezleri adına, Cebelibereket* Guvernör** ünün Maraşa gönderilmesini, Gaziantep'te Fransız askerî komutanından telgrafla istemişlerdi. Buna izin veren Maraş Mutasarıfı kınandı. Maraşın ileri gelenlerine, o Guvernör gelirse, karşılamamaları gereği bildirildi. İstanbul hükûmetinin de dikkati çekildi.

Bolu dolaylarında, güvensizlik gittikçe artıyordu. İzmitte, Asım Beyden sonra, Birinci Tümen Komutanı olan Rüştü Beye, bu konuda direktif verildi.

Efendiler, 20 Kasım 1919 tarihinde, İstanbuldaki örgütlerden, Kara Vasıf ve Albay Şevket Bey imzalarile gelen bir şifrede; "Gebze Kaymakamının bize karşı olduğu ve bu kaymakamın, türlü acı olaylara karşın Yahya Kaptanın kötülükle-

* Bugünkü Osmaniye, İslâhiye ve Dörtöyl ilçelerinin bulunduğu yerlerdeki sancağın o zamanki adı (B.Y.)

** Sancağın Fransız yöneticisi (B.Y.)

fenalıklarını örtmeye ve saireye başlayarak Kuvayi Milliyeye leke sürmeye sai olduğu" bildiriliyor ve kaymakamın becayışı mevzuubahs ediliyordu (Ves. 197).

Biz de, bu mütaleaya, samimiyetle iştirak ederek, meselenin, Cemal Paşa vasıtasile teminini cevaben bildirdik (Ves. 198).

Efendiler, bu Yahya Kaptan meselesi, inkılâp safahatından mühim birine dahil ve çok manidâr olduğu için, biraz tafsilât vermeyi münasip görüyorum.

Şimdiye kadar, verilen malûmattan anlaşılmuş olacağına şüphe yoktur ki, muhtelit, memzuç, müşterek düşmanların tatbikına çalıştıkları plânın, mühim bir noktası da, dahili memlekette asayişsizlik olduğunu ve anasırı Hıristiyanıye-tecavüzatta bulunulduğu keyfiyetini, filî ve maddî asar ve hadisat ile enzârı cihanda ispata ve bu ef'al ve harekâtın Kuvayi Millîye tarafından ika edildiğini iknaa matuf idi. Bu hafî ve habis maksadın temini için de, malûmumuz olduğu veçhile, birtakım çeteler teşkil ederek, bilhassa ahalî Hıristiyanıye üzerine saldırılmak ve bu çetelerin ika edecekleri cinayati, teşkilâtı millîyeye atfetmek yolunu takip ediyorlardı. Bu teşebbüsât, az çok memleketin her tarafında filiz vermeye başlamakla beraber, en mühim inkişaf ve faaliyet, İstanbula kurbiyeti itibarile, Biga, Balıkesir ve bilhassa İzmit, Adapazarı, Bolu havalisinde, nazarı dikkati câlip bir manzara arz ediyordu.

Biz, bu hainane ve fakat -itiraf olunmalıdır ki- çok mahirane teşebbüse mukabil, fevkalâde tedbir ve teşebbüs almak mecburiyetinde kaldık. Çünkü hükûmeti merkezîye, bütün bu düşman teşebbüslerini, filhakika, Kuvayi Millîyeye atfediyor ve tenkilleri için tedabiri şedide itihaz edecek yerde muttasıl, Heyeti Temsilîyeyi tahtue ve tazyik ederek, bu âmîli fecayi olan düşman çetelerinin faaliyetine hîtam vermeyi, bizden talep ediyordu. Maatteessüf hükûmet, bu fikir ve kanaatini, İstanbuldaki teşkilâtımız rüesasına da tamamile zerk ve telkin muvaffak olabildiği.

Efendiler, bizim, bilhassa İstanbula yakın olan İzmit muntakasında tatbikını düşündüğümüz tedbir, orada müsellâh, millî müfrezeler teşkil etmek ve o havalide şayanı emniyet olan kumandan ve zabitlerimizin, bu millî müfrezelere muavenet ve muzahareti ile, hain çeteleri takip ederek mazarrat ve vücutlarını izale eylemek idi.

İşte, bu maksatla vücuda getirebildiğimiz millî müfrezelerin en mühimmi ve kuvvetlisi, bu, Yahya Kaptan denmekle maruf, bir fedekâr vatanperverin müfrezesi idi.

Merhum Yahya ile ilk münasebetimiz şöyle oldu:

Bir gün telgrafçılar, Sivas Telgraf Merkezine, bu malûmatı veriyorlardı. Gayet müstacel bir telgraftı tevkif ettiler, yani Dersaadette tevkif edilmiştir. Meali şudur:

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Dün İzmitten tavsiye edilen Yahya, benim. Yarın akşam Kuşçalı telgrafhanesinde emrinize muntarızım.

Kuşçalı, Üsküdarla Gebze arasında bir köydür. Filhakika, Yahya Kaptan, bana, İzmitte teşkilâtımız tarafından tavsiye edilmişti.

4 Teşrinievvel 1335 tarihinde Kuşçalı merkezinden şu telgraftı aldım:

rini örtmeye ve başka işler yapmaya kalkışarak Ulusal Güçlere leke sürmeye çalıştığı" bildiriliyor ve kaymakamın değiştirilmesi söz konusu ediliyordu (Belge 197).

Biz de, bu görüşe, içtenlikle katılarak, gereğinin, Cemal Paşa aracılığıyla sağlanmasını bildirdik (Belge 198). Efendiler, bu Yahya Kaptan sorunu, devrimin önemli bir evresine girdiği ve çok anlamlı olduğu için, biraz ayrıntılı bilgi vermeyi uygun buluyorum.

Şimdiye kadar, verilen bilgilerden anlaşılmuş olacağına şüphe yoktur ki, karma, karışık, ortak düşmanların uygulamaya çalıştıkları plânın, önemli bir noktası da, memleket içinde güvensizlik olduğunu ve Hıristiyan unsurlara saldırılarda bulunulduğunu, etkin ve nesnel izler ve olaylar ile dünya gözünde kanıtlamak ve bu iş ve davranışların Ulusal Güçler tarafından yapıldığına inandırmaya yönelik idi. Bu gizli ve kötü amacın gerçekleştirilmesi için de, bildiğiniz gibi, birtakım çeteler kurarak, özellikle Hıristiyan halk üzerine saldırılmak ve bu çetelerin işleyecekleri cinayetleri, Ulusal Örgütlerin üstüne atmak yolunu tutuyorlardı. Bu girişimler, az çok memleketin her tarafında filiz vermeye başlamakla birlikte, en önemli gelişme ve etkinlik, İstanbula yakınlığından dolayı, Biga, Balıkesir ve özellikle İzmit, Adapazarı, Bolu dolaylarında, dikkat çekecek bir görünüm oluşturuyordu.

Biz, bu haince ve fakat - kabul edilmelidir ki - çok ustaca girişime karşı, olağanüstü önlemler almak ve girişimlerde bulunmak zorunluğunda kaldık. Çünkü, İstanbul hükûmeti, bütün düşmanın bu girişimlerini, gerçekten, Ulusal Güçlerin üstüne atıyor ve bunları bastırmak için sert önlemler almak yerine durmadan, Temsilci Kurulu suçlayarak ve baskı yaparak, bu ağır suçları işleyen düşman çetelerinin etkinliklerine son vermeyi, bizden istiyordu. Yazık ki hükûmet, bu düşünce ve kanısını, İstanbuldaki örgütümüzün başındakilere de tamamile aşlamakta ve onları kandırmakta başarılabildiği.

Efendiler, bizim, özellikle İstanbula yakın olan İzmit bölgesinde uygulanmasını düşündüğümüz yöntem, orada silâhlı, millî birlikler kurmak ve o yöredeki güvenilir komutan ve subaylarımızın, bu ulusal birliklere yardımcı ve destek olarak, hain çeteleri izleyip yaptıkları kötülüklerle kendilerini yok etmekte.

İşte, bu amaçla oluşturabildiğimiz ulusal birliklerin en önemlisi, bu Yahya Kaptan diye tanınan bir özverili vatanseverin birliği idi.

Merhum Yahya ile ilk ilişkimiz şöyle oldu:

Birgün telgrafçılar, Sivas Telgraf Merkezine, şu bilgiyi veriyorlardı. Çok ivedi bir telgraftı durdurdular, yani İstanbulda durdurulmuştu. İçeriği aşağı yukarı şudur:

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Dün İzmitten salık verilen Yahya, benim. Yarın akşam Kuşçalı telgrafhanesinde emrinizi bekliyorum.

Kuşçalı, Üsküdarla Gebze arasında bir köydür. Gerçekten, Yahya Kaptan, bana, İzmitteki örgütümüz tarafından salık verilmişti.

4 Kasım 1919 tarihinde Kuşçalı merkezinden şu telgraftı aldım:

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Mühim ve gayet müstaceldir

Bendeniz size iki gün evvel İzmitten tavsiye edilen Yahyayım. Emriniz üzere, telgraf başında emirlerinizi telâkki etmeye geldim. Nihayet yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhanesindeyim

Yahya

Anlaşıldığına göre Yahya Kaptan İstanbuldan telgrafının çekilmediğini anlayınca kendisi henüz Kuşçalıya gelmeden, bu telgrafi Kuşçalı merkezine göndererek çekirmiştir (Ves. 199).

Ben de şu emri verdim (Ves. 200).

4 Teşrinievvel 1335

İzmit Merkezi vasıtasile Kuşçalı Telgrafhanesinde Yahya Efendiye

Bulduğunuz havalide kuvvetli bir teşkilât yapınız. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey vasıtasile bizimle tesis ve temini irtibat eyleyiniz. Şimdilik hazır bulununuz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyet Reisi Mustafa Kemal

Efendiler, Yahya Kaptan, aldığı bu emir üzerine, teşkilât yaptı ve aylarca İstanbulla temas eden muhitlerde hain çetelerin icraatına mâni oldu.

Nihayet, İstanbul hükûmeti tarafından katletti. Gerçi, Yahya Kaptanın faaliyeti ve sureti feciada vukuu şehadeti, bundan sonraki aylara müteallik bir hâdiseye ise de, burada vak'aya temas edilmişken, bir daha avdet etmemek üzere, meselenin izah edilmesi muvafık olur mütaleasındayım.

24 Teşrinisani 1335 tarihinde Kartal merkezinden şu telgrafi aldım:

Köy içinde bilâkabahat katil, nahiye müdürünü alâmeleinnas darp, köylerde gasp meselesinden dolayı Yahya Kaptanı hükûmete teslim mecburiyet elvermiştir. Dahiliye Nezareti ehemmiyetle bu meseleyi takip ediyor. Hükûmetin müşkül vaziyette kalmaması, Yahya Kaptanın teslimini ıkuza ettiriyor. Emri devletlerinize makina başında muntazırım. Efendim.

İmza

Kartal Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Heyeti Temsilîye Reisi Binbaşı Ahmet Necati

(Ves. 201).

Askerlerin ve resmî memurların, bizim teşkilâtı millîye heyetlerinin alenen riyasetlerini almaları usulümüz değildi. Bir de, bizim teşkilât nizamnamemize vâkıf olması lâzûmgelen heyet rüesasının, Heyeti Temsilîyenin yalnız bir heyet olduğunu, heryerde birer heyeti temsilîye olamayacağını bilmesi lâzûmgelirdi. Bu telgraf üzerine İzmitte Fırka Kumandanına şu telgrafi yazdım:

Şifre: Aceledir

Sivas, 25/11/1335

İzmitte Birinci Fırka Kumandanı Rüşti Beyefendiye

Kartal Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Reisi unvanile Binbaşı Ahmet Necati Bey tarafından vürud eden bir telgrafta: Katil ve nahiye müdürünü darp, köylerde gasp mesailinden dolayı Yahya Kaptanın hükûmete teslimi mecburiyeti hâsıl olduğu ve Dahiliye Nâzırının da bu meseleyi ehemmiyetle takip ettiği bildirilmektedir.

Bidayettenberi harekâti milliyede hüsnü hizmeti meşhut olan bu zatın, memleketimizin bu buhranlı zamanlarında, hükûmete teslimi asla muvafık görülmemekte olduğundan işin, hükûmetin de nüfuzunu nazarı itibara almak suretile, Yahya Kaptanın takibatı kanunîyeden bu aralık tahsili hususunun tanzimi, Kartalda Necati beye icab eden talimatın itası ve netice-nin imhası ehemmiyetle rica olunur.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

26 Teşrinisani 1335 tarihinde Hereke merkezinden de şu telgrafi aldım:

Millet namuna istirham ediyorum; bugünlerde Binbaşı Necati Beyin suistimalâtı, Kuva-yı Milliyeyi lekelemektedir. Hemen tahkikat icrasına emir buyurulmasını rica ederim.

Gebze Kazası Milis Kumandanı Yahya

Sıvasta Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Önemli ve çok ivedidir.

Ben kulunuz size iki gün evvel İzmitten salık verilen Yahyayım. Emriniz üzere, telgraf başında emirlerinizi almaya geldim. En geç yarın akşama kadar Kuşçalı telgrafhanesindeyim.

Yahya

Anlaşıldığına göre Yahya Kaptan İstanbuldan telgrafının çekilmediğini anlayınca kendisi daha Kuşçalıya gelmeden, bu telgrafi Kuşçalı merkezine göndererek çekirmiştir (Belge 199).

Ben de şu emri verdim (Belge 200).

4 Kasım 1919

İzmit Merkezi aracılığıyla Kuşçalı Telgrafhanesinde Yahya Efendiye

Bulduğunuz bölgede güçlü bir örgüt oluşturunuz. Adapazarı Kaymakamı Tahir Bey kanalıyla bizimle bağlantı kurunuz. Şimdilik hazır bulununuz.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği Başkanı Mustafa Kemal

Efendiler, Yahya Kaptan, aldığı bu emir üzerine, örgüt kurdu ve aylarca İstanbulla ilişkisi olan çevrelerde hain çetelerin iş görmelerine engel oldu.

Sonunda, İstanbul hükûmeti tarafından öldürtüldü. Hernekadar, Yahya Kaptanın çalışmaları ve acıklı şekilde şehit oluşu, bundan sonraki aylarda geçen olaylardan ise de, burada olaya değinilmişken, bu konuya bir daha dönmek üzere, olayın açıklanması uygun olur düşüncesindeyim.

24 Kasım 1919 tarihinde Kartal merkezinden şu telgrafi aldım:

Köy içinde suçsuz adamları öldürmek, bucağ müdürünü herkesin gözü önünde dövmek, köylerde zorla para ve mal almaktan ötürü Yahya Kaptanın hükûmete teslim edilmesi zorunlu olmuştur. İçişleri Bakanlığı bu konuyu önemle izliyor. Hükûmetin güç durumda kalmaması, Yahya Kaptanın teslimini gerektiriyor. Emrinizi makina başında bekliyorum. Efendim.

İmza

Kartal Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Temsilci Kurul Başkanı Binbaşı Ahmet Necati

(Belge 201).

Askerlerin ve resmî görevlilerin, bizim Ulusal Örgütlerini kurul başkanlığını açıktan açığa almaları usulümüz değildi. Bir de, bizim örgütler tüzüğü-müzü bilmesi gereken kurul başkanlarının, Temsilci Kurulun bir tek kurul olduğunu, heryerde birer temsilci kurul olamayacağını bilmesi gerekirdi. Bu telgraf üzerine İzmitte Tümen Komutanına şu telgrafi yazdım:

Şifre: Aceledir.

Sivas, 25/11/1919

İzmitte Birinci Tümen Komutanı Rüşti Beyefendiye

Kartal Hakları Savunma derneği Başkanı sanyla Binbaşı Ahmet Necati Bey tarafından gelen bir telgrafta öldürme ve bucağ müdürünü dövmek, köylerde zor alım suçlarından dolayı Yahya Kaptanın hükûmete teslim edilmesi zorunlu olduğu ve İçişleri Bakanının da bu konuyu önemle izlediği bildirilmektedir.

Başlangıçtan beri Millî Harekâta iyi hizmeti görülen bu kişinin, memleketimizin bu bunalımlı zamanlarında, hükûmete teslimi hiç uygun görülmemekte olduğundan işin, hükûmetin de etkisini dikkate almak suretile, Yahya Kaptanın bu aralık yasal kovuşturmadan kurtulması işinin bir yola konması, Kartalda Necati Beye gereken direktifin verilmesi ve sonucun bildirilmesi önemle rica olunur.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

26 Kasım 1919 tarihinde Hereke merkezinden de şu telgrafi aldım:

Ulus adına çok rica ediyorum; bugünlerde Binbaşı Necati Beyin görevini kötüye kullanmaları, Ulusal Güçleri lekelemektedir. Hemen soruşturma yapılmasına emir buyurulmasını rica ederim.

Gebze Kazası Milis Komutanı Yahya

İzmitteki Fırka Kumandanından aldığım cevap aynen şudur:

İzmit, 29 Teşrinisani 1335

Sivasta K.O. Kumandanlığına

C: 25/11/1335

Heyeti Temsilîye Riyasetine: Şimdiye kadar vaki tahkikatıma nazaran Yahya Kaptanın katil, nahiyet müdürünü darp gibi fiilde bulunmadığı ve Binbaşı Necati Bey denilen zâtın, kendi menafî şahsiyesini temin için Yahya Kaptanın ortadan vücudunu kaldırmak gayesini takip ettiği ve bu bapta Zâtu Alinize telgrafla müracaatta buldukları zaman, Yahyayı da işgal ile nezderine celp ile kalletmek tertibatında oldukları halde Yahya işi sezerek kendisini kurtarmış olduğu anlaşılmuştur. Keyfiyeti icabı veçhile tamik ediyorum. Neticeyi arz ederim.

Birinci Fırka Kumandanı Rüştü

Fırka Kumandanı Rüştü Beyin birkaç gün sonra verdiği mütemmim malûmat şu idi:

Sivasta K.O. 3 Kumandanlığına İzmit, 5/12/1335

Heyeti Temsilîyeye:

Binbaşı Necati Bey, Maltepe Endaht Mertebinde muvazzaf memur olduğu halde, Müdafai Hukuk Cemiyeti Reisi sıfatını takınarak, Kuvayi Millîye namile basına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesine ortalığı soydurmakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendinin de bununla şerik olduğu bende şüphe kalmamıştır. Son zamanda, hükümetin başına gail çıkararak Darıca Rum bekçilerinin katli ve "İstalyanos" isminde bir zenginin dağa kaldırılarak para talebi gibi hususatın mezkûr çete marifetile yaptırılması ve böyle ef'ali rediye yanaşmayan Yahya Kaptana isnadı keyfiyet ile gerek oraya ve gerek hükûmete mumaileyh hakkında ihbaratı kâzibede bulunulması, her halde bunların teşkilatı millîye perdesi altında halkın, hükümetin başına mesele çıkararak keselerini doldurmaktan başka bir maksat beslemediklerine ve belki de siyâsî daha başka maksat takip eylediklerine hükmediliyor. Şimdiye kadar pek namuslu hareket etmiş ve etmekte bulunan Yahya Kaptanın, bu gibi ef'ale iş-tirak etmemesi ve balâda mezkûrîlisin çetenin, kendi muntıkasında ikai fazayih meydan vermemesi hasebile mumaileyhin vücudunu resmen veya gayriresmî olarak ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Dün, Yahya Kaptan, nezdime gelerek hayatının tehlikede olduğunu ve binaenaleyh avenesinin esliha ve mühimmatını bana getirip teslim ederek kendisinin de buradan gayubet edeceğini bana resmen söyledi. Kendisine nesayihî lâzime vererek ve daha hizmet edecek mühim zamanlar olduğunu söyleyerek mahalline iade ettim. Her şeyi iyi bilmesi lâzım gelen Gebze kaza kaymakamına resmen ettiğim istizaha aldığım cevapta, tamamen balâda arzettiğim şekilde yani Necati ve Nail Efendilerin aleyhinde, Yahya Kaptanın lehindedir. Necati Efendinin İstanbulda nere ile muhabere ettiğini bilemiyor isem de bir yerden arastra para aldığı söyleniyor. Bunların vücudu ve cana kastetikleri dolayısıyla, Yahya Kaptan bu havali de durmak istemiyor. Binaenaleyh zaten muvazzaf bir zabıt olan Necati Efendinin başka bir mahalle ve Nail Efendinin de keza diğer bir yere kaldırılması elzem olduğuna hükmediyorum. Oralar İstanbulla muhabere etmekte olduklarından tabii benidenizce bir şey yapılamamaktadır. Oraca icrayı icabı maruzdur.

Fırka 1 Kumandanı Rüştü

Rüştü beyin verdiği malûmattan mufassalan bahsederek, 8 Kânunuevvel 1335 tarihinde, Harbiye Nâzırı Cemal Paşaya yazdım (Ves 202).

Aynı tarihte, vaziyet ve Cemal Paşaya olan müracaat izah edilerek, meselelerin takibi İstanbuldaki teşkilâtımız rüesasına da bildirildi (Ves. 203).

On dokuz gün sonra, yani 27 Kânunuevvel 1335, tarihli ve şifre dahilinde Vasıf ve haricinde Miralay Şevket Beyin imzası bulunan uzun bir telgrafla; şu malûmat veriliyordu:

"...Asayişsizliğin başlıca müsebbipleri Yahya Kaptanla refiki Kara Aslan ve Alemdağında dolaşan, Sadık çeteleridir."

İzmitteki Tümen Komutanından şu karşılığı aldım:

İzmit, 29 Kasım 1919

Sivasta K.O. 3 Komutanlığına

K: 25/11/1919

Temsilci Kurul Başkanlığına: Şimdiye kadar yaptığım soruşturmaya göre Yahya Kaptanın adam öldürme, bucak müdürünü dövme gibi işler yapmadığı ve Binbaşı Necati Bey denilen kişinin, kendi kişisel çıkarını sağlamak için Yahya Kaptanın vücudunu ortadan kaldırmak amacını güttüğü ve bu yolda size telgrafla başvuruda buldukları zaman, Yahyayı da aldatıp yanına getirterek öldürtmek önlemleri yapılmışken Yahya işi sezerek kendisini kurtarmış olduğu anlaşılmuştur. Soruşturmayı gereği gibi derinleştiriyorum. Sonucu bilgilerinize sunarım.

Birinci Tümen Komutanı Rüştü

Tümen Komutanı Rüştü Beyin birkaç gün sonra verdiği tamamlayıcı bilgi şu idi:

Sivasta, K.O.3 Komutanlığına

İzmit, 5/12/1919

Temsilci Kurula:

Binbaşı Necati Bey, Maltepe Atış Okulunda görevli memur olduğu halde, Hakları Savunma Derneği Başkanı kimliğine bürünerek, Ulusal Güçler adıyla başına topladığı Arnavut Küçük Aslan çetesine ortalığı soymakta olduğu ve Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail Efendinin de bununla ortak olduğuna bende kuşku kalmamıştır. Son zamanda, hükümetin başına dert açan Darıca Rum bekçilerinin öldürtülmesi ve İstalyanos adında bir zengin dağa kaldırılarak para istemek gibi işlerin o çeteye yaptırılması ve böyle alçakça işlere yanaşmayan Yahya Kaptana suç yükleyerek gerek oraya ve gerek hükûmete Yahya Kaptan hakkında aldatıcı ihbarlarda bulunması, her halde bunların Ulusal Güçler perdesi altında halkın, hükümetin başına sorun çıkararak keselerini doldurmaktan başka bir maksat beslemediklerine ve belki de siyâsî daha başka maksat izlediklerine inanılıyor. Şimdiye kadar pek namuslu davranmış ve davranmakta olan Yahya Kaptanın, bu gibi işlere katılmaması ve yukarıda adı bildirilen çetenin, kendi bölgesinde kötülükler yapmasına meydan vermemesi nedeniyle onun vücudunu resmî yoldan veya gayriresmî olarak ortadan kaldırmaya çalışıyorlar. Dün, Yahya Kaptan, bana gelerek hayatının tehlikede olduğunu ve bu nedenle yarındakilerin silâh ve cephanelerini bana getirip teslim ederek kendisinin de buradan uzaklaşarak kayıplara karışacağını bana resmî olarak söyledi. Kendisine gerekli öğüteri vererek ve daha hizmet edecek önemli zamanlar olduğunu söyleyerek yerine geri gönderdim. Her şeyi iyi bilmesi gereken Gebze kaza kaymakamından resmî yoldan yaptığım haber istemeye gelen karşılık da, tamamiyle yukarıda bildirdiğim şekilde yani Necati ve Nail Efendilere karşı, Yahya Kaptandan yanadır. Necati Efendinin İstanbulda neresiyle haberleştiğini bilemiyor isem de bir yerden ara-sıra para aldığı söyleniyor. Bunların varlıkları ve cana kıymak istemeleri yüzünden, Yahya Kaptan bu bölgede durmak istemiyor. Bunun için aslında muvazzaf bir subay olan Necati Efendinin başka bir yere ve Nail Efendinin de gene başka bir yere kaldırılması lüzumlu olduğu hükmüne varıyorum. Oralar İstanbulla haberleşmekte olduklarından benim tarafımdan bir şey yapılamamaktadır. Gereğinin oraca yapılmasını bilgilerinize sunarım.

Tümen 1 Komutanı Rüştü

Rüştü Beyin verdiği bilgilerden ayrıntılara girerek, 8 Aralık 1919 tarihinde, Savaşşleri Bakanı Cemal Paşaya yazdım (Belge 202).

Aynı tarihte, durum ve Cemal Paşaya olan başvuru anlatılarak, işin izlenmesi İstanbuldaki örgütlerimizin başkanlarına da bildirildi (Belge 203).

On dokuz gün sonra yani 27 Aralık 1919, tarihli ve şifre içinde Vasıf ve dışında Albay Şevket Beyin imzası bulunan uzun bir telgrafta; bu bilgiler veriliyordu:

"...Güvensizliğin başlıca yaratıcıları Yahya Kaptanla arkadaşı Kara Aslan ve Alemdağında dolaşan, Sadık çeteleridir."

Yahya Kaptanın birtakım şımarıklıklarından bahsettikten sonra, "...Bizi, artık bu şeriri ikai mazarrat edemeyecek bir hale getirmeye teşebbüs ettirmişti."

"Ötedenberi araları iyi olmayan Küçük Aslan çetesinin teveccühte olması?! kendisini muhtelif vasıtalarla setri kabayıye sevketmiştir."

"Yüzbaşı Nail, Yahyanın aleyhindedir. Necati Beye gelince; hükûmeti sakıta zamanında! Kartal kazasınca reis intihap olunarak, Kuvayi Millîye namına, merkezle kat'ı alâka etmiş?... Teşkilâtı millîyeyi esaslandırmış... Yeniköy Rumlarının etrafa sarkıntulukları üzerine, Küçük Aslan çetesini dolaştırmaya başlamış... tarafınızdan para dahi verilmiştir?!"

"Yahya Kaptan..her şeyi akim bırakmak manevrasına mürracat etmektedir?!"

"Binbaşı Necati, biraz idaresiz ise de cezaya müstahak değildir."

"Gebze kaymakamının... bir an evvel kaldırılarak Rum ve Ermeni entrikalarına nihayet verdirilmesi..." (Ves. 204).

Efendiler, bu malûmat mevyanında, benim vâkıf olmadığım noktalar vardı. Meselâ; ben, Küçük Aslan çetesinden ve onun teveccühte olmasından haberdar değildim. Bu çeteye, Necati Bey vasıtasile para verdiğimi asla hatırlayamıyordum.

Yahya Kaptanın, verdiğimiz talimat mucibince, düşman çetelerini bertaraf eylemeye ve hiç olmazsa, onların ahaliî hıristiyanîyeye tecavüz ederek düşman maksadını temine matuf her teşebbüslerini akim bırakmaya çalıştığını pek âlâ biliyorduk.

Gebze kaymakamının mahiyeti, şimdi ilâve edeceğim vesaikle takdir olunabilecektir, zannundayım.

4 Kânunusani 1336 tarihinde, Fırka Kumandanı Rüştü Beye, Vasıf Beyin verdiği malûmatı, olduğu gibi, hulâsa ederek bu malûmatın kendi tarafından verilen malûmatla tezat teşkil ettiğini ve binaenaleyh, bir kere daha şayanı emniyet ve itimat zevat vasıtasile tahkik ve tetkiki keyfiyet ettirilmesini ve kanaatlerle beraber muvazzahan iş'arını rica ettim (Ves. 205).

Efendiler, bu meselede hakikatın tavazzuhuna medar olan vesaikten, malûmattar olmanızı arzu ettiğim için, Rüştü Beyin cevabını aynen arz etmeme müsaade buyurunuz:

Düzce, 7,8/1/1336

K.O. 20 Kumandanlığına

C: 4/1/1336 şifreye:

Heyeti Temsiliye Riyasetine:

Yahya Kaptan hakkında vaki, muhtelif isnadat üzerine, birkaç defa, Yüzbaşı Ali Ağuş Efendi vasıtasile ettirdiğim tahkikat, mumaileyhin lehinde çıktı. Maamafih kendisi cahil olmak itibarile, hizmet zannile bazı şeyler yapmış olması muhtemeldir. Büyük ve Küçük Aslanlar ise zaten şakidir. Fakat teşkilâtı millîyenin, fikren aleyhinde idüğü muhakkak olan ve Yahya hakkında iştikâya herkesten ziyade hahişker olması lâzımgelen, Gebze kaymakamına bu bapta yazdığım tahrirata aldığım 1/12/1335 tarihli ve 17 numaralı cevap sureti, zirde aynen münderiştir:

Bendeniz, bu telgrafın müfadına kısmen olsun itimat etmek mecburiyetinde kaldım ve aynı itimatla bu tahriratı İstanbulda bizzat Şevket Beye de gösterdim. Bendenizin vâkıf olmadığım bazı esbap üzerine, İstanbulca hakkında bir muamele icrasına lüzum görüldüğü takdirde bittabi bir şey denemeyeceği maruzdur.

Yahya Kaptanın birtakım şımarıklıklarından söz ettikten sonra, "...Bizi, artık bu haydutu kötülük yapamayacak bir duruma getirmeye girişmek zorunda bıraktı."

"Ötedenberi araları iyi olmayan Küçük Aslan çetesinin gözde olması?! kendisini değişik araçlarla suç gizlemeye sürüklemiştir."

"Yüzbaşı Nail, Yahyanın aleyhindedir. Necati Beye gelince, düşük hükûmet zamanında Kartal kazasınca başkan seçilerek, Ulusal Güçler adına, İstanbulla ilişki kesmiş?.. Ulusal Örgütleri kökleştirmiş.. Yeniköy Rumlarının sarkıntılık yapmaları üzerine, Küçük Aslan çetesini dolaştırmaya başlamış... tarafınızdan para bile verilmiştir?"

"Yahya Kaptan.. her şeyi sonuçsuz bırakmak manevrasına başvurmakta dır!?"

"Binbaşı Necati, biraz idaresiz ise de cezayı hak etmemiştir."

"Gebze kaymakamının... bir an önce kaldırılarak Rum ve Ermeni entrikalarına son verdirilmesi.." (Belge 204).

Efendiler, bu bilgiler arasında, benim bilmediğim noktalar vardı. Örneğin; benim, Küçük Aslan çetesinden ve onun gözde olmasından habirim yoktu. Bu çeteye, Necati Bey aracılığıyla para verdiğimi hiç anımsamıyordum.

Yahya Kaptanın, verdiğimiz direktife uyarak, düşman çetelerini ortadan kaldırmaya ve hiç olmazsa, onların Hıristiyan halka saldırarak düşmanın amacını sağlamaya yönelik her girişimlerini sonuçsuz bırakmaya çalıştığını pek iyi biliyorduk.

Gebze kaymakamının niteliği, şimdi ekleyeceğim belgelerle anlaşılacaktır sanırım.

4 Ocak 1920 tarihinde, Tümen Komutanı Rüştü Beye, Vasıf Beyin verdiği bilgileri, olduğu gibi, özetleyerek bu bilgilerin kendi tarafından verilen bilgilerle çelişik olduğunu bildirdim ve bu nedenle, bir kere daha inanılır ve güvenilir kişiler aracılığı ile durumu soruşturup inceletmesini ve kendi düşünceleriyle birlikte açık olarak bildirmesini rica ettim (Belge 205).

Efendiler, bu meselede gerçeğin ortaya çıkmasına yarayan belgelerden, bilgi edinmenizi istediğim için, Rüştü Beyin karşılığını olduğu gibi bilginize sunmama izin veriniz:

Düzce, 7/8,1, 1920

K.O. 20 Komutanlığına

K:4/1/1920 şifreye:

Temsilci Kurul Başkanlığına:

Yahya Kaptan hakkında yapılan çeşitli suçlamalar üzerine, birkaç defa, Yüzbaşı Ali Ağuş Efendi aracılığıyla yaptırılmış soruşturma, ondan yana çıktı: Bununla birlikte kendisi cahil olduğundan, hizmet sanarak bazı şeyler yapmış olabilir. Büyük ve Küçük Aslanlar ise aslında haydutturular. Ama Ulusal Örgütlere, karşı olduğu kesin olan ve Yahya hakkında herkesten çok sızlamaya can atması gereken, Gebze kaymakamına bu konuda gönderdiğim yazılara aldığım 1/12/1919 tarihli ve 17 sayılı yanıt örneği, aşağıya olduğu gibi geçirilmiştir:

Ben, bu telgrafta bildirilenlerin bir parçasına olsun inanmak zorunda kaldım ve aynı inanla bu yazıyı İstanbulda Şevket Beyin de kendisine gösterdim. Öğrenemediğim bazı nedenler yüzünden, İstanbulca kendisi için bir işlem yapılması gerekli görülürse elbette bir şey denemeyeceği bilgilerinize sunulur.

Suret

30/11/1335 tarihli 53 numaralı emirnamei âlileri cevabıdır:

Kartal Müdafaa Hukuk Cemiyeti Reisi Binbaşı Necati Beyin, katil ve nahiye müdürünü darp ile vukubulan ihbaratı, zat ve zaman beyan etmemek itibarile, muvafıkı hakikat değildir. Zira darbedildiği beyan olunan Nahiye Müdürü Burhanettin Bey ise, Yahya Kaptan tarafından darp ve taarruza maruz kalmadığını resmen ve tahriren beyan ettiği gibi bu bapta makamı âciyeye dahi bir gûna şikâyetinde bulunmamıştır.

Katil meselesine gelince; Yahya Kaptan hakkında hükûmete ve adliyeye fili katil hususunda hiçbir taraftan müracaat ve şikâyet olmadığı gibi, aleyhinde celp ve ihzar müzakkere-si bile sâdır olmamıştır. Şayet Darıca Rumlarından iki Rumun katli ve Kartalın Paşa köyünden İstalyanos çorbacının dağa kaldırılarak fideyi necat ahzı talebi keyfiyeti murat olunuyorsa, bu e'ali cinaîye Küçük Aslan Çetesi tarafından ika edildiği mütevatir ve muhakkak olup, mezkûr çete ise, Yahya Kaptana ötedenberi muarız olduğundan ve esasen Yüzbaşı Nail Efendinin himaye ve tesahübünde iken adedi on sekize balığ olana mezkûr çete, eylevm Binbaşı Necati Beyin emrine mevdu bulunduğu ve hatta kendilerine ellişer lira maas tahsisine gidilmekte olduğu müstahber olup köyleri soymaktan fariğ olmadıkları aşikârdır. Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin kadim mektep arkadaşı olduğu ve kendisine bir buçuk mah mukaddem Aydınli Kariyesinde Küçük Aslan çetesi efradından Ali Kaptanın dağa kaldırdığı çorbacıdan, alınan para ile yaptığı meşhur düğününde mülâkat ederek bilâhare müteaddit defalar Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin hanesine gelip misafir kaldıkları ve hemfikir buldukları cihetle Yüzbaşı Nail Beyin ötedenberi Yahya Kaptanın aleyhinde olup, teşkilât yaptığı esnada, hududu kazam haricine tardü teb'it etmek teşebbüsünde bulunduğu gibi Küçük Aslan çetesi tarafından ika edildiği mütevatir ve muhakkak olan berveçhibalâ iki vak'ai cinaîyenin, Kuvaî Milliyeyi şaibedar ve Yahya Beyi lekedâr etmek fikir ve emeli perverde edildiği hissedilmiş ve halbuki cinayâtı vakia, mezkûr Aslan çetesinin dairei cevelân ve faaliyeti dahilinde vukua gelmiş olup hatta icrayı takibata gönderilecek olan İstanbul Muhafız Alayına mensup Süvari Müfrezesi Kumandanı Hakkı Beyin, Yüzbaşı Nail Bey tarafından vücuduna lüzum kalmadığı beyanile ledelmuhabere Dersaadete kaldırılarak takipsiz bırakılmış olduğu emri muhakkaktır. Serdedilen katil meselesi, bundan başka bir hâdiseye ise, tavzihi keyfiyet olunmak üzere, zât ve zaman beyanile zikredilmek lâzımdır. Darıca Rum bekçilerinin yevmi katlinde çarşıda serbest gezen Küçük Aslan çetesi tarafından fili katlin vukuu şuyı bulması üzerine havfindan nâşi Yüzbaşı Nail Bey mahalli âhare tahvili memuriyete talip olmuş ve burada kat'iyyen oturmayacağını beyan etmiş ise de alay ve tabur kumandanları ve Binbaşı Necati Bey buraya gelerek Yahya Kaptan hakkında bir muamele yapılması için murahhas Sırrı Beye yazdıracaklarını vait ve temin ederek ipkasını iltizam eylemişlerdi. Bu defa, 25 Teşrinisani 1335 Salı günü, giden gelen Necati Beyi, yüzbaşı biliğfal ve hilâfi hakikat ihbarat ve isnadata sevkettiği gibi telefonla Yahya Kaptanı merkeze davet ettirerek, diğer taraftan Küçük Aslan çetesini dahi kendi hanesinde ihzar ederek derdesti cihetine gitmek tasavvurunda bulunmuş ise de, henedense buna içtisar edemiyerek teşebbüsü vakiden sarfinazar etmeye ve Necati Bey dahi Kartala avdete mecbur kalmıştır. Binaenalâzalik, Yüzbaşı Nail Bey, gerek Necati Bey ve gerek âleti icraîyesi olan Küçük Aslan çetesi vasıtasile Yahya Kaptan aleyhinde isnadat ve tertibat icrasından bir an hâli kalmamaktadır. Yahya Kaptan muhalif ve muarız bulunan Küçük Aslan çetesi gibi kurayı yağma ve hırsıyanları katil ve imhaya mesağ vermeyip maiyetinde bulunan Büyük Aslan Bey çetesi tarafından bazı gûna münasebetsiz harekât zuhûrunda, derhal men ve tedip cihetine giderek gayei milliyeye olan istiklâl ve selâmeti vatan endişesile muhafazai inzibat ve asayişe hizmet etmekte olduğu ve akdemce de Büyük Aslan Bey çetesinin istiman ve dehaletine muavenet ederek affı âliye mazhar eylemek suretile, hidematı vakıası şayani şükran bulunduğu ve aleyhindeki isnadatan yüzbaşının amali şahsiyesine serfuru etmediğinden ve Küçük Aslan çetesi tarafından yapılp Yahya Kaptana atfu isnat edilmek istenilen vukuati cinaîyenin zuhûrundan ve mütecasirlerinin mazharı tesahîp olmasından dolayı izharı teessüfle yüzbaşısı ihtarâtı şedidede bulunmasından idüğü arz olunur.

(Gebze Kaymakamı Mehmet Nurettin)

Birinci Fırka ve Bolu Havalisi Kumandanı Rüşti

Örnek

30/11/1919 tarihli 53 sayılı yüksek emirleri karşılığıdır:

Kartal Hakları Savunma Derneği Başkanı Binbaşı Necati Beyin, adam öldürme ve bu-cak müdürünü dövmeye ilgili suç bildirimleri, kişi ve zaman bildirilmediğinden, gerçeğe uygun değildir. Çünkü dövüldüğü söylenen Bucak Müdürü Burhanettin Bey ise, Yahya Kaptan tarafından dövülmediğini ve saldırıya uğramadığını resmî ve yazılı olarak bildirdiği gibi bu konuda kaymakamlığa da bir şikâyetinde bulunmamıştır.

Adam öldürme işine gelince; Yahya Kaptan hakkında hükûmete ve adliyeye adam öldürme hakkında hiçbir taraftan başvuru ve şikâyet olmadığı gibi, kendisi için celp ve zorla getirilme yazısı bile yazılmamıştır. Eğer Darıca Rumlarından iki Rumun öldürülmesi ve Kartalın Paşa köyünden İstalyanos çorbacının dağa kaldırılarak kurtarılmak istenmesi anlatılmak isteniyorsa, bu canice işlerin Küçük Aslan çetesi tarafından yapıldığı söylenmektedir ve bu gerçek olup, o çete de, Yahya Kaptana ötedenberi düşman olduğundan ve aslında Yüzbaşı Nail Efendinin koruması ve eli altında iken sayısı on sekize varan o çete, bugün Binbaşı Necati Beyin emrine verilmiş bulunduğu ve hatta kendilerine ellişer lira aylık bağlama yoluna gidilmekte olduğu haber alınmış olup köyleri soymaktan vaz geçmedikleri açıkça bellidir. Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin eski mektep arkadaşı olduğu ve kendisine bir buçuk ay önce Aydınli Köyünde Küçük Aslan çetesi adamlarından Ali Kaptanın, dağa kaldırdığı çorbacıdan, alınan para ile yaptığı ünlü düğününde buluşarak sonra da birçok defa Binbaşı Necati Bey, Yüzbaşı Nail Beyin evine gelip konuk kaldıkları ve aynı düşüncede bulduklarından Yüzbaşı Nail Beyin ötedenberi Yahya Kaptana düşmanlığı olup, örgüt kurduğu sıralarda, kaza sınırları dışına sürüp çıkarmaya kalkışıldığı gibi Küçük Aslan çetesi tarafından yapıldığı yaygın ve gerçek olan yukardaki iki cinayet olayının, Ulusal Güçleri karalamak ve Yahya Beyi lekelemek düşünce ve emelinde olduğu sezilmiş ve oysa ki yapılmış olan cinayetler, o Aslan çetesinin dolaşıp çalıştığı çevre içinde meydana gelmiş olup dahası kovuşturma yapmaya gönderilecek olan İstanbul Muhafız Alayına bağlı Süvari Birliği Komutanı Hakkı Beyin, Yüzbaşı Nail Bey tarafından gelmesine gereksinim kalmadığı sözlerle haberleşerek İstanbula kaldırılarak kovuşturmasız bıraktırmış olduğu gerçektir. İleri sürülen adam öldürme işi, bundan başka bir olay ise, durumun açıklığa kavuşturulması için, isim ve zaman belirtilerek bildirmek gerekir. Darıca Rum bekçilerinin öldürüldüğü gün çarşıda serbest gezen Küçük Aslan çetesi tarafından adam öldürme işinin yapıldığı haberinin yayılması üzerine korkusundan Yüzbaşı Nail Bey görevinin başka bir yere değiştirilmesini istemiş ve burada kesinlikle oturmayacağını söylemiş ise de alay ve tabur kumandanları ve Binbaşı Necati Bey buraya gelerek Yahya Kaptan hakkında bir işlem yapılması için delege Sırrı Beye yazdıracaklarına söz ve güven vererek kalmasını istemişlerdi. Bu kez, 25 Kasım 1919 Salı günü, giden gelen Necati Beyi, yüzbaşı aldatarak ve gerçeğe aykırı haberlere ve suç yüklemelere sürüklemediği gibi telefonla Yahya Kaptanı merkeze çağırarak, öbür taraftan Küçük Aslan çetesini de kendi evinde hazır bulundurarak tutuklanması yoluna gitmesini düşünmüş ise de, henedense buna cesaret edemiyerek yapılan girişimden caymak ve Necati Bey de Kartala dönmek zorunda kalmıştır. Şu duruma göre, Yüzbaşı Nail Bey, gerek Necati Bey ve gerek maşası olan Küçük Aslan çetesi aracılığı ile Yahya Kaptana karşı, suçlamalar ve düzenlemeler yapmaktan bir an geri kalmamaktadır. Yahya Kaptan, karşı ve düşman bulunan Küçük Aslan çetesi gibi köylerin soyulmasına ve Hıristiyanların öldürülüp yok edilmesine izin vermeyip emrinde bulunan Büyük Aslan Bey çetesi tarafından bazı münasebetsiz işler yapıldığında, hemen önlemek ve cezalandırmak yolunu tutarak ulusal amaç olan yurdun bağımsızlık ve esenliği kaygısıyla düzen ve güvenliği korumaya hizmet etmekte olduğu ve çok evvelce de Büyük Aslan Bey çetesinin aman dilemesine ve sığınmasına yardım ederek başlısamları yoluyla, yaptığı hizmetleri teşekküre değer bulunduğu ve ona yapılan suçlamalar yüzbaşının kişisel emellerine boyun eymediğinden ve Küçük Aslan çetesi tarafından yapılp Yahya Kaptana yıkılmak istenilen suçların oluşmasından ve buna kalkışanlara sahip çıkılmasından üzüntü belirtilerek yüzbaşısı sert uyarılarda bulunmasından ileri geldiği bilgimize sunulur.

(Gebze Kaymakamı Mehmet Nurettin)

Birinci Tümen ve Bolu Bölgesi Komutanı Rüşti

Efendiler, bu malûmatın vürudundan evvel, şöyle bir havadis verdiler: "Yahya Kaptan Tavşancılarda tahti muhasaraya alındı. Bunu yapan İstanbuldan gelen bir küt'ai askerîyedir."

Bu havadis üzerine, İzmitte Fırka Kumandanlığından, 7 Kânunusani 1336 tarihli şifre ile, makina başında istizahı keyfiyet ettik ve havadis doğru ise, "İstanbuldan geldiği bildirilen küt'a kumandanına, mumaileyhin -Yahya Kaptanın bizim adamımız olduğunu ve eğer bir kusur ve kabahati varsa tarafımızdan icabının yapılması tabii bulunduğunu ve hiçbir suretle Yahya Kaptanın muhasara ve tevkif edilmesine razı olmadığımızı bildiriniz" dedik (Ves, 206).

Efendiler, 7 Kânunusani 1336 da yazılıp 8 de aldığımız iki telgraf vardır. Bunlardan biri; İzmitten, Birinci Fırka Kumandan Vekili imzasile Fevzi Beydendir. Müfadi şudur: "Bu gece, iki bin kişilik bir kuvvet, Tavşancıla çıkarak Kuvayi Millîye Kumandanı Yahya Beyi muhasara etmişlerdir. Yapılacak muamelenin iş'arı maruzdur."

Diğer telgrafname, Düzcede bulunan asıl fırka kumandanından geliyordu. Rüştü Bey, merkezde bulunan vekilinden aldığı aynı malûmatı bildiriyordu (Ves. 207).

Fırka Kumandan Vekili Fevzi Beyin, 7 Kânunusani 1336 tarihli istizahımıza verdiği 7/8 Kânunusani 1336 tarihli cevabında, Yahya Kaptanın henüz ele geçmediği, Kuvayi Millîye ile gelen müfreze arasında bir musademe ihtimali olduğu ve gelen müfreze kumandanına emrimizi bildireceği iş'ar ediliyordu (Ves. 208).

Efendiler, o tarihte, meb'us olarak İstanbulda bulunan Yaverim Cevat Beyden, 10 Kânunusani 1336 da şöyle bir telgraf geldi:

K.O. 20 Kumandanlığına Harbiye, 10/11/1336

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

6/1/1336 gecesi sabaha karşı Umum Jandarma Kumandan Muavini Hilmi Bey ve Üsküdar Jandarma Kumandanı Nazmi Bey kumandasında dört zabıt, elli jandarma ve Yüzbaşı Nahit Efendi kumandasında İstanbul Muhafız Alayından doksan nefer, Bandırma vapurunun ışıkları söndürülerek Herekeye vâsil olmuş ve alessabah Herekeye çıkan müfreze derhal Tavşancılı kuşatmış ve muhtelif haneler basılmıştır. Gelen heyet, köy heyeti ihtiyarîyesini tophiyarak haini vatan olan Yahyayı, ya teslim veya nerede olduğunu söylemezlerse Tavşancılı insanlarla beraber yakacaklarını ifade ederler. Heyeti ihtiyarîye, iki gündenberi Yahya Kaptanın köylerinde olmadığını ve nerede bulunduğunu bilmediklerini musırren ifade ettiler. Yahya, sağ olarak ele geçemeyecektir. Fakat Yahyanın imhasından sonra Marmara havzasına sahip ve hâkim olan ve hergün İngilizler ve Fransızlar tarafından teslim edilen Rumların ve İstanbuldaki rüzelânın pek büyük muvaffakiyete mazhar olacakları bedihidir ve Kuvayi Millîye namını taşımakta olan Yahyanın tenkili, İzmit, Adapazarı ve İstanbul havalisinde, düşmanlarımızın hesabına birçok fesat çetelerinin doğmasına da sebebiyet verecektir. Binaenaleyh, Cemal Paşa Hazretlerinin işe müdahalesile, Yahyanın tebdili nam ile bir evvelki maruzatım dairesinde serbestisinin temini için icap edenlere emir buyurulması müsterhamdır (Cevat).

Harbiye Nazırı Cemal

Bu telgrafın, Harbiye şifresile ve Cemal Paşa imzasile kapatılmış olması ve fakat muhteviyatında "Cemal Paşa Hazretlerinin işe müdahalesile Yahyanın halâsı" çaresinin temini fıkrası, câlibi nazarı dikkattir. Demek ki, Cemal Paşa, Cevat Beyin telgrafının, okumaya lüzum görmeden, kendi şifresile ve imzası tahtında çekilmesine müsaade etmiştir. Çünkü, bir defa Yahyayı takip ettiren Cemal Paşadır. Bundan başka temini serbestîsi için kendi delâletlerinin tarafından emrolunmasını, kendi malûmatı tahtında, elbette yazdırmazlardı.

Efendiler, bu bilgilerin ulaşmasından evvel, şöyle bir haber verdiler: "Yahya Kaptan Tavşancılarda kuşatıldı. Bunu yapan İstanbuldan gelen bir askerî birliklerdir."

Bu haber üzerine, İzmitte Tümen Komutanlığından, 7 Ocak 1920 tarihli şifre ile, makina başında durumu sorduk ve haber doğru ise, "İstanbuldan geldiği bildirilen birlik komutanına, onun -Yahya Kaptanın - bizim adamımız olduğunu ve eğer bir kusur ve suçu varsa tarafımızdan gereğinin yapılması doğal bulunduğunu ve hiçbir türlü Yahya Kaptanın kuşatılmasına ve tutuklanmasına razı olmadığımızı bildiriniz" dedik (Belge 206).

Efendiler, 7 Ocak 1920 de yazılıp 8 de aldığımız iki telgraf vardır. Bunlardan biri; İzmitten, Birinci Tümen Komutan Vekili imzasile Fevzi Beydendir. Bildirdiği şudur: "Bu gece, iki bin kişilik bir kuvvet, Tavşancıla çıkarak Ulusal Güçler Komutanı Yahya Beyi kuşatmışlardır. Yapılacak işin bildirilmesini rica ederim."

Öbür telgraf; Düzcede bulunan asıl tümen komutanından geliyordu. Rüştü Bey, merkezde bulunan vekillikinden aldığı aynı bilgiyi veriyordu (Belge 207).

Tümen Komutan Vekili Fevzi Beyin, 7 Ocak 1920 tarihli sorumuza verdiği 7/8 Ocak 1920 tarihli yanıtında, Yahya Kaptanın daha ele geçmediği, Ulusal Güçlerle gelen birlik arasında bir çatışma olasılığı bulunduğu ve gelen birliğin komutanına emrimizi bildireceği haber veriliyordu (Belge 208).

Efendiler, o tarihte, meb'us olarak İstanbulda bulunan Yaverim Cevat Beyden, 10 Ocak 1920 de şöyle bir telgraf geldi:

K.O. 20 Komutanlığına Harbiye, 10/11/1919

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

6/1/1920 gecesi sabaha karşı Jandarma Genel Komutan Yardımcısı Hilmi Bey ve Üsküdar Jandarma Komutanı Nazmi Bey komutasında dört subay, elli jandarma ve Yüzbaşı Nahit Efendi komutasında İstanbul Muhafız Alayından doksan er, Bandırma vapurunun ışıkları söndürülerek Herekeye varmış ve sabah erkenden Herekeye çıkan birlik hemen Tavşancılı kuşatmış ve birçok ev basılmıştır. Gelenler, köy ihtiyar heyetini toplayarak vatan haini olan Yahyayı, teslim etmezler ya da nerede olduğunu söylemezlerse Tavşancılı insanlarla birlikte yakacaklarını bildirdiler. İhtiyar Heyeti, iki gündenberi Yahya Kaptanın köylerinde olmadığını ve nerede bulunduğunu bilmediklerini ısrarla söylediler. Yahya, sağ olarak ele geçemeyecektir. Fakat Yahyanın ortadan kaldırılmasından sonra Marmara bölgesini elinde tutan ve bölgede üstün durumda olan ve hergün İngilizler ve Fransızlar tarafından silâhlendirilen Rumların ve İstanbuldaki rezillerin pek büyük başarı kazanacakları açıkça bellidir ve Ulusal Güçler adını taşımakta olan Yahyanın öldürülmesi, İzmit, Adapazarı ve İstanbul dolaylarında, düşmanlarımız hesabına birçok karıştırıcı çetenin doğmasına da neden olacaktır. Bununla birlikte, Cemal Paşa Hazretlerinin işe el atmasıyla, Yahyanın ad değiştirerek bir evvelki bildirimde sunduğum gibi serbest bırakılmasının sağlanması için gerekenlere emir verilmesi rica olunur (Cevat).

Savaşışleri Bakanı Cemal

Bu telgrafın, Savaşışleri Bakanlığı şifresile ve Cemal Paşa imzasile kapatılmış olması ve fakat içinde "Cemal Paşa Hazretlerinin işe el atmasıyla Yahyanın kurtarılması" çaresinin sağlanması kısmı, dikkat çekicidir. Demek ki, Cemal paşa, Cevat Beyin telgrafının okumaya gerek görmeden, kendi şifresile ve imzası altında çekilmesine izin vermiştir. Çünkü, bir defa Yahyayı izlettiren Cemal Paşadır. Bundan başka serbest bırakılmasına kendisinin aracı olması için tarafımızdan emir verilmesini, kendi bilgisi altında, elbette yazdırmazdı.

İzmitte, Fırka Kumandan Vekilinden gelen 9 ve 10 Kânunusani 1336 tarihli iki telgrafname ile, mesmuata atfen, iki musademededen sonra, Yahya Kaptanın, meyyiten istisal olunduğu bildirildi (Ves. 209).

11 Kânunusani 1336 da Fırka Kumandan Vekilinden, İstanbuldan gelen müfreze kumandanına, tarafımızdan tebligatta bulunup bulunmadığını sordum (Ves. 210). Üç gün sonra 14 Kânunusani 1336 tarihli raporunda, Fırka Kumandan Vekili, şu malûmatı verdi: "Bizzat icra ettiğim tahkikattan.. musademe olmadığı ve yalnız, Yahya Kaptan teslim olduktan sonra, köy haricinde aleti câriha ile katledilmiştir. Kafatasanın olmaması bunu müeyyittir." (Ves. 211).

Efendiler, bu meş'um haber üzerine, İstanbuldaki teşkilâtımıza, 20 Kânunusani 1336 tarihinde, Miralay Şevket Bey vasıtasıyla şu telgrafi yazdık:

Yahya Kaptanın tenkiline lüzum gösteren esbap ile teslim olunduktan sonra kasten şehit edildiği anlaşılma katline kimlerin dahil tesiri olduğunun, Dersaadetten müraacaat eden müdeaddit fedakâr arkadaşlara izahat verilme üzere, sürati iş'arı rica olunur Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Eski bir iş'arımıza cevap olmak üzere, İstanbuldan, 20 Kânunusani 1336 da yazılıp bir gün sonra vâsil olan telgraf da şu idi:

Beşiktaş, 20/1/1336

Ankara: K.O. 20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine mahsustur.

C: 17/1/1336

1 - Mahalli vak'ada bulunan şayanı itimat bir zâtın ifadesine nazaran Yahya Kaptan yakalanıp köy haricinde bulunan karakol mahalline götürülürken civardan on kadar şakinin karakol üzerine ateş etmesi üzerine firara teşebbüs etmiş ve bu esnada katlolunmuştur. Maamafih iyi bir tahkikat yapılması hususunda hükümet nezdinde teşebbüsatta bulunuldu.

2 - Yahya Kaptanın Kuvayi Millîye namına pek çok fenalıklar yaptığı tevâtür derecesine vardiği gibi resmi ve hususi yapılan tahkikat da bunu teyit ettiği cihelle hükümet, takibata karar vermiş, fakat, Heyetimizce merkumun muvakkaten ihtifa ederek Kuvayi Millîye işlerine karışmaması ve fenalığa cür'et etmemesi, yanında bulunan firarî asker ve jandarmaları iade etmeleri şartıyla, takibat yapılmaması arzu edilmiş lâzım gelenler nezdinde teşebbüsât yapılmakla beraber Gebzeye de memuru mahsus gönderilmişti. Bu esnada hükümet gizlice birdenbire asker sevketmiş ve sırf Yahya Kaptanı derdest etmek istediğini ilân ederek maruz hal vukua gelmiştir Efendim. (Vasıf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı Şevket

Efendiler, "köy haricindeki karakola götürülürken, civardan ateş edilmiş? Firar ara teşebbüs etmiş bu esnada katledilmiş?!" Bu tabirin, bu gibi suikastlerde bir formül gibi kullanıldığını anlamamak için, çok safdil olmak lâzımdır.

Yahya Kaptanı imha etmek için, beraber çalıştıkları ve karar verdikleri hükümetin, gizlice, birdenbire emrivaki yapıvermiş olduğu hakkındaki ifade de, şayanı dikkattir. İstanbulda, jandarmadan, İstanbul Muhafız Alayından zabıt, asker tefrik olunuyor... İstanbulda vaziyete hâkim olduğunu iddia eden teşkilât rüesamız haberdar olamıyor.

Kara Vasıf Beyin bu telgrafına cevap olmak üzere vukubulan istizahımız şudur:

Şifre

Ankara, 22/1/1336

Dersaadette: Çanakkale Mevkii Müstahkem kumandanı Şevket Beye

Yahya Kaptanın katli meselesini ciddî surette takip eden ve hesabını isteyen bilhassa İstan-

İzmitte, Tümen Komutan Vekilinden gelen 9 ve 10 Ocak 1920 tarihli iki telgraf ile, duyulanlara dayanılarak, iki çatışmadan sonra, Yahya Kaptanın, öldürülerek ele geçirildiği bildirildi (Belge 209).

11 Ocak 1920 de, Tümen Komutan Vekilinden, İstanbuldan gelen birlik komutanına, benim tarafımdan bildiri yapılmış olup olmadığını sordum (Belge 210). Üç gün sonra 14 Ocak 1920 tarihli raporunda, Tümen Komutan Vekili, şu bilgiyi verdi: "Kendi yaptığım soruşturmada çatışma olmadığı ve sadece, Yahya Kaptan teslim olduktan sonra, köy dışında kesici aletle öldürülmüştür. Kafatasının olmaması bunu doğrulamaktadır." (Belge 211).

Efendiler, bu uğursuz haber üzerine, İstanbuldaki örgütümüze, 20 Ocak 1920 tarihinde, Albay Şevket Bey kanalıyla şu telgrafi yazdık:

Yahya Kaptanın öldürülmesine gereklilik gösteren nedenlerle teslim olduktan sonra bilerek şehit edildiği anlaşılma katline kimlerin eli ve etkisi olduğunun, İstanbuldan baş vuran çok sayıda özverili arkadaşlara bilgi verilmek üzere, tezelden bildirilmesi rica olunur Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Eski bir yazımıza karşılık olmak üzere, İstanbuldan, 20 Ocak 1920 de yazılıp bir gün sonra gelen telgraf da şu idi:

Beşiktaş, 20/1/1920

Ankara: K.O. 20 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir.

K: 17/1/1920

1 - Olay yerinde bulunan inanılır birinin söylediğine göre Yahya Kaptan yakalanıp köy dışında bulunan karakol yerine götürülürken yakın bir yerden on kadar haydutun karakol üzerine ateş etmesi üzerine kaçmaya çalışmış ve bu sırada öldürülmüştür. Bununla birlikte iyi bir soruşturma yapılması için hükümete başvuruldu.

2 - Yahya Kaptanın Ulusal Güçler adına pek çok fenalıklar yaptığı yaygın olarak söylendiği gibi resmi ve özel olarak yapılan soruşturma da bunu doğruladığından hükümet, kovuşturmayla karar vermiş, fakat, kurulumuzca onun geçici olarak gizlenerek Ulusal Güçlerin işlerine karışmaması ve fenalığa kalkışmaması, yanında bulunan kaçak asker ve jandarmaları geri vermesi koşuluyla, kovuşturma yapılmaması istenmiş ve gerekenlere başvuru yapılmakla beraber Gebzeye de özel görevli gönderilmişti. Bu sırada hükümet gizlice birdenbire asker göndermiş ve yalnız Yahya Kaptanı yakalamak istediğini ilân etmiş ve bildirilen durum meydana gelmiştir Efendim. (Vasıf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket

Efendiler, "köy dışındaki karakola götürülürken etraftan ateş edilmiş? Kaçmaya kalkışmış, bu sırada öldürülmüş?" bu söylenenin, bu gibi suikastlerde bir formül gibi kullanıldığını anlamamak için, çok bön olmak gerekir.

Yahya Kaptanı yok etmek için, birlikte çalıştıkları ve karar verdikleri hükümetin, gizlice, birdenbire olup bitti yapıvermiş olduğu hakkındaki söz de, dikkat çekicidir. İstanbulda, jandarmadan, İstanbul Muhafız Alayından subay, er ayrılıyor İstanbulda duruma egemen olduğunu iddia eden örgüt başkanlarımız bunu öğrenemiyorlar.

Kara Vasıf Beyin bu telgrafına karşılık olmak üzere gönderdiğimiz soru şudur:

Şifre

Ankara, 22/1/1920

İstanbulda: Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Şevket Beye

Yahya Kaptanın öldürülmesi işini önemle izleyen ve hesabını soran özellikle İstanbulda pek

bulda pek çok kimseler vardır. Tayini hakikate medar olmak üzere tevâtür derecesine vardığı bildirilen fenalıkların nelerden ibaret olduğunun süratini iş'arı rica olunur.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Efendiler, bu istizahımıza verilen cevabı da, tahammülünüzüze sığınarak ay-nen arzedeceğim.

Ankarada: K.O. 20 K

Beşiktaş, 24/1/1936

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine mahsustur.

C: 22/1/1336

1- Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra katlolunduğunu işittik. Tahkikat yapıyoruz. Neticeyi arzedeceğiz.

2- Merkmunun tenkiline sebep, hiçbir kimseyi dinlememesi, Kuvayi Millîye namına ale-nî fecaat, şekavet yapması ve eşkiyayı evveldenberi ihfa etmesi veya gösterilen mahalle gitme-si hakkında verilen emirleri dinlememesi üzerine, hükümet, kendisine köylerden ve etraftan müraacaat edenlerin ısrarına dayanamıyarak kendiliğinden ve hatta heyetimizin haberi olma-dan teşebbüsat yapmasıdır Efendim. (Vasıf)

Çanakkale Mevkii Müstahkem Kumandanı Miralay Şevket

Muhterem Efendiler, telgrafnamenin, ikinci maddesindeki, merkmunun hiç kimseyi dinlememesinin, tenkiline, katline sebep olarak gösterilmesi asla doğru olamaz. Şehidi merhum, beni dinliyordu, benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre, hareket ediyordu. Başka bir makama veya eşhasa merbut olduğunu, onlar-dan emir alması lüzumunu kendisine emretmemiştim. Bu sebeple, İstanbuldan her önüne gelenden, Dahilîye Nâzırından, Jandarma Kumandanı hain Kemal Paşadan verilen emirleri isga etmemesi, zaten matlubumuz idi. Kuvayi Millîye namına, şekavet ve fecaat yapanın da kendisi olmayıp, Küçük Aslan çetesi gibi maksadı mahsusu hainane ile teşkil edildikleri vesaike müsteniden anlaşılmuş olan çeteler olduğu ve Yahyanın bunların men'i şekavetlerine çalıştığı da, sözle-rine itimat olunmak lâzımgelen zevatın tahkikatile sabit olmuş bir keyfiyettir.

Gebze Müdafaa Hukuk Heyeti Reisi ile Gebze Kaymakamı Fevzi Beyin, müşterek imzalarile, vak'ai müessifenin vukuundan evvel, makina başında vu-kubulmuş olan bir müraacaatı da zikretmeden geçemeyeceğim:

Gebze Kuvayi Millîye Kumandanı Yahya Bey hakkında bazı kesianın iftiralarile en ni-hayet salı gecesi İstanbuldan erkân ve ümera kumandasında gelen iki bin kadar bir kuvvetle, Tavşancılada tahtı muhasaraya alındığı ve elyevm muhasara altında bulunduğu, şimdi ahali-den aldığım malûmattan anlaşılmuştur. Böyle vatani için çalışan bir zâta karşı yapılan bu mu-amelenin, pek haksız olduğu malûmu âlii kumandanileridir. Miri mumaileyhin kurtarılması hakkında ne gibi bir muamele yapılacağına emir ve iş'arını makina başında bekliyoruz.

Kaymakam Fevzi Müdafaa Hukuk Heyeti Reisi Hacı Ali

Efendiler, o tarihlerde, İzmit havalisinde, Kuvayi Millîye teşkilâtı ile uğra-şan Meb'us Sırrı Beyin de, bu bapta iş'aratını aynen arz etmeme müsaadenizi rica ederim:

K.O. 20 Kumandanlığına

İzmit, 11/1/1936

1- Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine: Muhaberesi dört gün evvel olmuş olan Yahya Kaptan meselesi, nihayet haber almış olacağınız veçhile, şehaditle neticelendi.

2- Yahya Kaptanın, İstanbul kapısında, müteazıv bir mahiyette muhafazai mevcudiyeti her halde Kuvayi Millîyeye karşı muarız bulunan zevatı, tethişten hâli kalmadığından iza-lesi tasdim edilmiş bulunduğu şüphe yoktur.

3- İzalenin bu maksada mebni tashihi, meseleyi mevzii mahiyetten çıkartmakta ve He-yeti Temsilîyece teemmülünü vacip kılmaktadır.

çok kimseler vardır. Gerçeğin belirtilmesine yaramak üzere yaygın olarak söylendiği bildi-rilen fenalıkların neler olduğunun tezelden bildirilmesi rica olunur.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Efendiler, bu sorumuza verilen karşılığı da, dinlemeye katlanacağınızı umarak olduğu gibi bilginize sunacağım:

Ankarada: K.O. 20 K

Beşiktaş, 24/1/1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine özeldir.

K: 22/1/1920

1 - Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra öldürüldüğünü işittik. Soruşturuyoruz. So-nucu bildireceğiz.

2 - Onun öldürülmesine neden, hiçbir kimseyi dinlememesi, Ulusal Güçler adına açık-ça kötülük, eşkiyalık yapması ve eşkiyayı ötedenberi saklaması veya gösterilen yere gitme-si için verilen emirleri dinlememesi üzerine, hükümet, kendisine köylerden ve etraftan baş-vuranların direktmelerine dayanamıyarak kendiliğinden ve kurulunuzun haberi bile olma-dan işe girişmesidir Efendim. (Vasıf)

Çanakkale Müstahkem Mevki Komutanı Miralay Şevket

Muhterem Efendiler, telgrafın, ikinci maddesindeki, onun hiç kimseyi dinlememesinin, öldürülmesine, neden olarak gösterilmesi hiç doğru olamaz. Rahmetli şehit, beni dinliyordu, benden emir alıyordu. Verdiğim emre göre, hareket ediyordu. Başka bir makama veya kişilere bağlı olduğunu, onlardan emir alması gerektiğini kendisine emretmemiştim. Bu nedenle, İstanbuldan her önüne gelenden, İçişleri Bakanından, Jandarma Komutanı hain Kemal Paşadan verilen emirleri dinlememesi, aslında istediğimiz şeydi. Ulusal Güç-ler adına, eşkiyalık ve kötülük yapanın da kendisi olmayıp, Küçük Aslan çe-tesi gibi haince özel bir amaçla kuruldukları belgelerden anlaşılmuş olan çete-ler olduğu ve Yahyanın bunları eşkiyalık yapmaktan önlemeye çalıştığı da, sözlerine güvenilmek gereken kişilerin soruşturmalarıyla kanıtlanmıştır.

Gebze Hakları Savunma Kurulu Başkanı ile Gebze Kaymakamı Fevzi Beyin, ortak imzalarile, üzücü olay daha olmadan, makina başında yapılmış olan bir başvuruyu da bildirmeden geçemeyeceğim:

Gebze Ulusal Güçler Komutanı Yahya Bey hakkında bazılarının iftiralar ile en sonun-da Salı gecesi İstanbuldan üst subaylar komutasında gelen iki bin kişilik kadar bir kuvvet-le, Tavşancılada kuşatıldığı sırada sarılmış bulunduğu, şimdi halktan aldığım bilgiden anlaşıl-mıştır. Vatani için çalışan böyle bir insana karşı yapılan bu işlemin, pek haksız olduğu yüce komutanlığınızca bilinmektedir. Adı geçenin kurtarılması için ne gibi bir işlem yapılacağı-nın emirle bildirilmesini makina başında bekliyoruz.

Yarbay Fevzi Hakları Savunma Kurulu Başkanı Hacı Ali

Efendiler, o tarihlerde, İzmit dolaylarında, Ulusal Güçler örgütü ile uğ-raşan Meb'us Sırrı Beyin de, bu konuda bildirdiklerini olduğu gibi bilginize sunmama izninizi rica ederim:

K.O. 20 Komutanlığına

İzmit, 11/1/1920

1 - Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine. Haberleşmesi dört gün evvel olmuş olan Yahya Kaptan sorunu, sonunda haber almış olacağımız gibi, şehit olmasıyla sonuçlandı.

2 - Yahya Kaptanın, İstanbul kapısında, örgütüyle birlikte bulunmakta olması her hal-de Ulusal Güçlere karşı olan kişileri, korkutmaktan uzak kalmadığından ortadan kaldırıl-ması kararlaştırılmış olduğunda kuşku yoktur.

3 - Öldürme amacının böylece doğru bilinmesi, sorunu yöresel nitelikten çıkartmakta ve Temsilci Kurulca düşünülmesini gerekli kılmaktadır.

4- İzmit livası, eşkiya yüzünden bihuzur iken, yerinden kımıldamayan ve maiyetinde hiçbir kıt'aya emir vermiyen, yanındaki mahpushaneden on beş yirmi kişinin birden firar eylemesini hergün mesaili âdiye telâkki eden Alay Kumandanı Hikmet Bey, Yahyanın izalesi keyfiyetini ehemmiyetle telâkki ve aldığı jandarma kuvveti ile bizzat hareket etmiş ve nihayet Kuvayi Millîyeye mühim bir darbe vurmak suretile maksadına nail olmuş bulunuyor. Mabadi var. (Meb'us Sırrı)

Fırka 1 Kumandan Vekili Fevzi

K.O. 20 Kumandanlığına

5- Gebzede teşkil edilmiş bulunan Kuvayi Millîyenin başsız kalması, bundan sonra oralara dehşete ilka edecektir.

6- Buralarca bütün Kuvayi Millîyenin istinatgâhu bilinen Yahyanın, bu suretle imhası, efkâr umumiyeyi bihakkın teşviş etmiştir.

7- Yahyanın izalesi, Hükûmetin Kuvayi Millîyeye karşı badema alacağı mütevacizane vaziyete delil addedilmektedir.

8- Bu hareket ecneblerce dahi bilâşek Kuvayi Millîyenin nazarı hükûmette kabili ihmal ve imha bir mahiyette görüldüğüne hükmedilecektir. Bu itibar ile tedabiri lâzime itihaz olunmalıdır. Mabadi var. (Meb'us Sırrı)

Fırka 1 Kumandan Vekili Fevzi

K.O. 20 Kumandanlığına

1- 68 numaralı şifreye zeyildir: Mabait. Vaziyeti teşevvüştan tahlis ve Gebze kuvasının hemen mutemet bir zâta tefvizî, tedbiri, itihaz olunmadığı takdirde, Üsküdar livası dahi dahil olduğu halde, bütün İzmit sancağında, ferdî vahidin Kuvayi Millîye taraftarlığı etmesine imkân bulunamayacağı kat' iyyen bilinmelidir.

2- Jandarma Alay Kumandanı Hikmet Beyin bilâifatei vakit kaldırılması elzemdir.

3- İzmit livasında Kuvayi Millîyenin kespi mevcudiyet edebilmesi, nizamiye hizmetinde bulunan Kaymakam Fevzi Beyin, jandarma kumandanı olmasına mütevakkıftır. Başka çare yoktur. Bunu ehemmiyetle arz ediyorum. (Meb'us Sırrı)

Fırka 1 Kumandan Vekili Fevzi

K.O. 20 Kumandanlığına

1- 79 numaralı şifreye zeyildir:

Kuvayi Millîyenin, Anadolu taraflarından, istiskal edilmekte olduğu hakkında, devam eden şayiât, hâdisei elime üzerine muhaliflere daha ziyade kuvvetbahş olduğundan, miknet ve zindeginin zıyaa uğramadığını gösterecek filî bir tedbir itihazı elzemdir.

2- Ali Fuat Paşa Hazretlerinin buraya kadar teşriflerini lüzumlu görmekteyim.

3- İzmit livasına, ehemmiyet verilmesini ve ehemmiyet verildiğini gösterecek filî tedbirler itihazı lüzumunu, tekrar için mecburiyet görüyorum. (Meb'us Sırrı)

Fırka 1 Kumandan Vekili Fevzi

O tarihte, İstanbulda bulunan Rauf Bey de, şu mektubu gönderdi:

İstanbul, 19/2/1336

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra itlaf edildiği, buraca da anlaşılmıştır. Muhafızlığa müracaat edilmiş fethimeyi ameliyatı da yapılmıştır. Takibatı kanuniyeyi hükûmet, eline almıştır Efendim. Arzı tazimat eyleriz.

Hüseyin Rauf

Efendiler, Yahya Kaptanın katledildiğine şüphe kalmamıştı. Bu hakikat, bilindikten sonra, katil olan hükûmetin, takibatı kanuniyeyi eline almış olması, cinayet faillerinin meydana çıkmayacağına delil değil miydi? Fakat, Efendiler; zaman, her şeyin, her hakikatin, tarihin samimî sinesinde mütaleasını zâmindir.

4 - İzmit sancağı, eşkiya yüzünden huzursuz iken, yerinden kımıldamayan ve emrindeki hiçbir birliğe emir vermiyen, yanındaki tutuklu evinden on beş yirmi kişinin birden kaçmasını hergün olağan işlerden sayan Alay Komutanı Hikmet Bey, Yahyanın yok edilmesi işini önemli sayarak ve aldığı jandarma kuvveti ile kendisi gitmiş ve sonunda Ulusal Güce önemli bir darbe vurmak suretile amacına ulaşmış bulunuyor. Arkası var. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

5 - Gebzede oluşturulmuş bulunan Ulusal Güçlerin başsız kalması, bundan sonra oralara korku salacaktır.

6 - Buralarca bütün Ulusal Güçlerin dayanağı olarak bilinen Yahyanın, böylece öldürülmesi, kamu oyunu gerçekten karıştırmıştır.

7 - Yahyanın ortadan kaldırılması, hükûmetin Ulusal Güçlere karşı bundan böyle alacağı saldırgan duruma kanıt sayılmaktadır.

8 - Bu davranış yabancıları kuşkusuz Ulusal Gücün hükûmetin gözünde hoşlanabilecek ve yokedilebilecek nitelikte görüldüğü yargısına vardıracağıdır. Bu bakımdan gerekli önlemler alınmalıdır. Arkası var. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

1 - 68 numaralı şifreye ektir: Devam. Durum karışıklıktan kurtarılamaz ve Gebze kuvvetlerinin hemen güvenilir birisine verilmesi önlemi, alınmazsa, Üsküdar sancağıyla birlikte, bütün İzmit sancağında, birtek kişinin bile Ulusal Güçlerden yana çıkmasına olanak bulunamayacağı kesinlikle bilinmelidir.

2 - Jandarma Alay Komutanı Hikmet Beyin vakit kaybetmeden kaldırılması çok gereklidir.

3 - İzmit sancağında Ulusal Gücün varlık gösterebilmesi, ordu hizmetinde bulunan Yarbay Fevzi Beyin, jandarma komutanı olmasına bağlıdır. Başka çare yoktur. Bunu önemle bilginize sunuyorum. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

K.O. 20 Komutanlığına

1 - 79 sayılı şifreye ektir:

Ulusal Güçlerin, Anadoluca horlanmakta olduğu yolunda süren söylentiler, acıklı olay üzerine muhaliflere daha da kuvvet verdiğinden, erkin ve canlılığın yitirilmediğini gösterecek etkin bir önlem alınması çok gereklidir.

2 - Ali Fuat Paşa Hazretlerinin buraya kadar gelmelerini gerekli görmekteyim.

3 - İzmit sancağına önem verilmesini ve önem verildiğini gösterecek etkin önlemler almak gereğini, yinelemeyi zorunlu sayıyorum. (Meb'us Sırrı)

Tümen 1 Komutan Vekili Fevzi

O tarihte, İstanbulda bulunan Rauf Bey de, şu mektubu gönderdi:

İstanbul, 19/2/1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Yahya Kaptanın teslim olduktan sonra öldürüldüğü, buraca da anlaşılmıştır. Muhafızlığa başvurulmuş otopsi de yapılmıştır. Yasal kovuşturma işini hükûmet, eline almıştır Efendim. Saygılar sunarız.

Hüseyin Rauf

Efendiler, Yahya Kaptanın öldürüldüğüne kuşku kalmamıştı. Bu gerçek, bilindikten sonra, katil olan hükûmetin, yasal kovuşturmayı eline almış olması, cinyeti işleyenlerin meydana çıkmayacağına kanıt değil miydi? Fakat, Efendiler; zaman, her şeyin, her gerçeğin, tarihin gerçekçi bağrında inceleneceğine kefilidir.

Muhterem Efendiler, hükûmeti ve İstanbuldaki teşkilâtımız rüesasını, böyle çirkin bir cinayetin irtikâp olunmasına delâlete saik olan esbap ve müessiratin, tetkikinin cidden şayanı ibret netayice müncer olacağına kani bulunduğum cihettedir ki, zâhiren, ehemmiyetsiz gibi görülebilecek olan bir vak'ayı delâile ve vesaike istinat ettirerek izah ettim. Bu izahatımla enzârı millete vazih bir zemini tetkik husulüne yardım edebildiysem vicdanî vazifelerimden birini yapmış olduğuma kani ve müsterih olacağım.

Efendiler, bu hâdiseyi mütalea ederken, iki noktayı nazarı dikkatte tutmak, faydalı olur! O noktalardan:

Birincisi; Sait Mollanın mensup olduğu teşkilâtı hafiye ve Gebze, Kartal havalisinde tamamen bu teşkilâta mensup eşhas ve çetelerin rolü ve bu rolü, bizim adamlarımıza ve teşkilâtımıza atfetmekte ve vatanperver yaşayan zevatı iğfal ve iknada gösterilen meharet ve muvaffakiyet.

İkincisi; İstanbul teşkilâtımızın rüesası ki bize, Heyeti Temsilîyeye tâbi ve onun talimatı ve iş'arâtı dairesinde hareketle mükellef bulunuyorlardı ve ancak, bu mükellefiyeti, samimî ifa etmekle istikameti umumîyede isabetle yürümenin ağılebi ihtimal olacağını kabul eylemeleri icab ederdi. Halbuki, bu zevat, kendi akıl ve tedbirlerini, Heyeti Temsilîyenin ikazları karşısında, yüksek görmekten fariğ olamamışlar ve istiklâlî hareketlerine mümanaat olunmasını, izzetinefis meselesi yaparak, asabilemişler ve bu hissi sakîm tahtı tesirinde, iğfal olunmaya kadar varmışlardır (Ves. 212).

Şimdi Efendiler, vicdan ve şefkat sahibi olanları, cidden dilhûn eden bir telgrafı daha nazargâhı rikkatinize vaz ederek, bu meseleye dair beyanatıma hitam vereceğim:

4960

İstanbul, 14/1/1336

Ankarada: Kuvayi Millîye Reisi Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Zevcim Yahya Kaptan, mahza Zâtı Sâmilere olan münasebeti dolayısıyla, bir cürmü kanunî olmaksızın, arzı teslimiyet ettiği halde, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Mü'lâzimievvel Abdurrahman Efendiler tarafından alçakçasına şehit edildi. Bütün Tavşancıl ahali-si, vak'anın şahididir. İhkakı hak için Adliye ve Dahiliye Nezaretlerine müracat edildi. İki nefer yetim ile perişan bir halde bulunuyoruz. Bu bapta teşebbüsât ve muaveneti sâmilere muntazırız ferman.

Karagümrükte Keçecilerde Karabaş Mahallesinde

19 numaralı hanede sakin Yahya Kaptan zevcesi Şevket Hanım

Efendiler, Yahya Kaptan meselesine, 20 Teşrinisani 1335 tarihinde temas ettik. Birçok mesafe ve zaman kat'etmek suretile, vak'anın izahını ikmal etmek zaruretinde kaldık. Şimdi, müsaade buyursanız, tekrar, bıraktığımız tarihe avdet ederek, vakayı takip edelim.

Ankara-Eskişehir şimendiferinin işletilmesine İtilâf Devletleri tarafından mümanaat edilmişti. Bu hattın işletilmesi için, Düveli İtilâfiye mümessilleri nezdinde, şedit bir surette protesto edilmesi, 21 Teşrinievvel 1335 de Ankara Heyeti Merkeziyesine bildirildi.

Adana teşkilâtı müteşebbislerinin, Niğdeye veya Kayseriye gelerek, bizimle temasta bulunmak suretile idamei faaliyetleri temin edildi.

Aydın cephelerinde, vaziyet hergün kespi nezaket ve ciddiyet peyda etmekte olduğundan, Salih Paşa ile, Amasyada kararlaştırdığımız veçhile, Donanma Cemiyetinin dört yüz bin lirasının bu cephelerin ihtiyacatına tahsis edilmesini Harbiye Nâzırına yazdık. Bu cephedeki mücahidine, esliha, cephanesini ve cep-

Muhterem Efendiler, hükûmeti ve İstanbuldaki örgütlerimiz başkanlarını, böyle çirkin bir cinayetin işlenmesine aracılık etmeye sürükleyen nedenlerin ve etmenlerin, incelenmesinden gerçekten ibret alınması gereken sonuçlar elde edileceğine inandığımdandır ki, dıştan bakılınca, önemsiz gibi görülebilecek olan bir olayı kanıtlara ve belgelere dayanarak açıkladım. Bu açıklamalarımla ulusun gözünde belirgin bir inceleme alanı oluşmasına yardım edebildiysem vicdan ödevlerimden birini yapmış olduğuma inanacak ve gönül rahatlığına kavuşacağım.

Efendiler, bu olayı incelerken, iki noktayı gözönünde tutmak, yararlı olur. O noktalardan:

Birincisi; Sait Mollanın üyesi bulunduğu gizli örgüt ve Gebze, Kartal dolaylarında hepsi bu örgütten olan kişi ve çetelerin rolü ve bu rolü, bizim adamlarımıza ve örgütlerimize atmakta ve yurtsever olarak yaşayan kişileri aldatmak ve kandırmakta gösterilen beceri ve başarı.

İkincisi; İstanbul örgütlerimizin başkanı ki bize, Temsilci Kurula bağlı ve onun direktif ve bildirilerine uygun iş görmekle yükümlü bulunuyorlardı ve ancak, bu yükümlülüğü, açık yürekle yerine getirmekle genel amaç yönünde uygun yürümenin çok olası bulunacağını kabul etmeleri gerekirdi. Oysa, bu kişiler, kendi akıl ve önlemlerini, Temsilci Kurulun uyarılarından, daha üstün görmekten vaz geçememişler ve davranış özgürlüklerine engel olunmasını, onur işi yaparak, sinirlenmişler ve bu yanlış duygunun etkisi altında aldatılmaya kadar varmışlardır. (Belge 212).

Şimdi Efendiler, vicdanı ve acıma duygusu olanlara, gerçekten kan ağlatan bir telgrafı daha, acılı gözleriniz önüne koyarak, bu konu üzerindeki sözlerimi bitiriyorum:

4960

İstanbul, 14/1/1920

Ankarada: Ulusal Güçler Başkanı Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

Kocam Yahya Kaptan, salt sizinle olan ilişkileri dolayısıyla, yasal bir suç olmaksızın, teslim olduğu halde, Gebze Jandarma Yüzbaşısı Nail ve Üsteğmen Abdurrahman Efendiler tarafından alçakça şehit edildi. Bütün Tavşancıl halkı, olayın tanığıdır. Hak aramak için Adalet ve İçişleri Bakanlıklarına başvuruldu. İki tane yetim ile perişan bir halde bulunuyoruz. Bu iş için girişim ve yardımlarınızı bekleriz. Emir sizindir.

Karagümrükte Keçecilerde Karabaş Mahallesinde

19 numaralı evde oturur Yahya Kaptanın karısı Şevket Hanım

Efendiler, Yahya Kaptan meselesine, 20 Kasım 1919 gününe ilişkin olaylar sırasında değindik. Yer ve zaman bakımından çok uzaklaşmak, olayın açıklamasını tamamlamak zorunda kaldık. Şimdi, izin verirseniz, yeniden, bıraktığımız tarihe dönerek, olayları izleyelim.

Ankara - Eskişehir demiryolunun işletilmesine İtilâf Devletlerince engel olunmuştu. Bu hattın işletilmesi için, İtilâf Devletlerinin temsilcilerine, sert bir surette protesto gönderilmesi, 21 Ekim 1919 da Ankara Merkez Kuruluna bildirildi.

Adana örgütü girişimcilerinin, Niğdeye ya da Kayseriye gelerek, bizimle ilişki içinde çalışmalarını sürdürmeleri sağlandı.

Aydın cephelerinde, durum hergün zorlaşmakta ve ciddileşmekte olduğundan, Salih Paşa ile, Amasyada kararlaştırdığımız gibi, Donanma derneğinin dört yüz bin lirasının bu cephelerin gereksinimlerine ayrılıp verilmesini Savaşşleri

henin makinalı tüfek ve topçu kıtaatle takviyesini, Konyada On İkinci Kolordu Kumandanından rica ettik.

Efendiler, Fransızlar, Bandırma-Soma şimendifer hattının murakabesi behanesile, Bandırmaya bir müfreze çıkarmışlardı. Asayişî mükemmel olan Bandırmaya, asker ikamesine hakları olmadığı bedihî idi.

Bu noktaya, 24 Teşrinisani 1335 de On Dördüncü Kolordu ve Elli Altıncı Fırka Kumandanlarının nazarı dikkatini celbettik.

Ecebî zabitleri, Aydın cephelelerinde dolaşarak, propaganda yapıyorlar ve vaziyeti anlıyorlardı. Bu gibi zabitlerin cephede kıtaat ile temasına kat'iyen meydan verilmemesini ve resmî müracaatlarının hükûmete, eğer Kuvayi Milliyeye ait bir söyleyecekleri olursa heyeti merkezîyelerimiz vasıtasile bize, müracaatleri lüzumunun kendilerine tebliği ve propaganda yapanları olursa, tahtelhıftz mıntakadan ihraçları ve mecburiyeti kat'iyeye hâsıl olursa, cephede görülecek İtilâf askerlerine de silâh istimal edilmesi, cepheye bildirildi.

Efendiler, biz, İzmir ahalsinin de fîilen intihaba iştirakini temin etmek istiyorduk ve o yolda muhtelif vesaitle maksadımızı iblâğ ediyorduk. Fakat, Yunanlılar, bittabi mâni oluyorlardı.

29 Teşrinisani 1335 tarihinde, bu hususu, Düveli İtilâfiye mümessilleri ve bitaraf sefareter nezdinde protesto ettik ve bundan, İzmir Telgraf ve Posta Başmüdüri bulunan Etem Beye yazarak İzmir ahalsini de haberdar etmek istedik.

Efendiler, ihtimal birçoklarınızın hatırladadır. İşgal zamanında, Adanada, Ferda namında, Kuvayi Milliyeye aleyhinde, bir ecebî gazetesi intişar ediyordu. Bu gazete, mahza, Anadolu efkârî millîyesini iğfal ve izlâl maksadile ve bizim aleyhimizde, hezeyanlarla mâli sütunlara malik idi. Bittabi, bu gazetenin dahile girmesine mümanaat ettik.

Fakat, bu gazetenin, memlekette okunmasını elbette faydalı gören, Ali Rıza Paşa Kabinesinin Dahiliye Nâzırı ve Cemal Paşanın mükerreren tezkiye eylediği Damat Şerif Paşa, Ferda gazetesinin, bu zehirli paçavranın serbestî dahlüne mümanaat olunmaması için emirler vermişti. Bu sebeple, Şerif Paşanın arkadaşı Cemal Paşanın, 3 Kânunuevvel 1335 de nazarı dikkatini celbe lüzum gördük.

*
* *

Ankaraya
geliş

Efendiler, Meclisi Meb'usanın İstanbulda toplanmasına mâni olamamak zarureti üzerine, İstanbulda içtima edecek mecliste, "vatanın tamamisini, devlet ve milletin istiklâlini, teminden ibaret olan gayeyi muhafaza ve müdafaa için müttefik ve azimkâr bir grup vücuda getirmeyi" yegâne çare olarak mütalea ettik. Bunun temini için, malûmunuz olduğu veçhile, 18 Teşrinisani 1335 tarihli talimat ve tamimde, meb'usaların muayyen mahallerde grup, grup içtima ederek, müdavelei efkâr edecekleri mühim noktalardan biri olarak bu meseleyi kaydetmiştik.

Aynı tarihte, düşündük ki, bu grubun teşkilini temin için her livadan birer meb'usu Eskişehir'e davet edelim. Eskişehir üzerinden şimendiferle İstanbul'a gi-

Bakanına yazdık. Bu cephedeki çatışanlara, silâh, cephane verilmesi ve cephenin makinalı tüfek ve topçu birlikleriyle kuvvetlendirilmesini, Konyada On İkinci Kolordu Komutanından rica ettik.

Efendiler, Fransızlar, Bandırma - Soma demiryolunun denetimi bahanesiyle, Bandırmaya bir askerî birlik çıkarmışlardı. İç güvenliği mükemmel olan Bandırmaya, asker çıkarmaya hakları olmadığı açıkça belliydi.

Bu noktaya, 24 Kasım 1919 da On Dördüncü Kolordu ve Elli Altıncı Tümen Komutanlarının dikkatini çektik. Yabancı subaylar, Aydın cephelelerinde dolaşarak, propaganda yapıyorlar ve durumu öğreniyorlardı. Bu gibi subayların cephede askerî birliklerle ilişki kurmalarına kesinlikle meydan verilmemesini ve resmî başvuruların hükûmete, eğer Ulusal Güçlere ait bir söyleyecekleri olursa merkez kurullarımız aracılığıyla bize, başvurularını gerektiğini kendilerine tebliği ve propaganda yapanları olursa, gözaltına alınarak bölgeden çıkarılmaları ve kesin zorunluk olursa, cephede görülecek İtilâf askerlerine karşı da silâh kullanılması, cepheye bildirildi.

Efendiler, biz, İzmir halkının da gerçekten seçimlere katılmasını sağlamak istiyorduk ve o yolda çeşitli vasıtalarla amacımızı duyuruyorduk. Fakat, Yunanlılar, elbette engel oluyorlardı.

29 Ekim 1919 tarihinde, bu durumu. İtilâf devletleri temsilcilerine ve yansız elçiliklere protesto ettik ve İzmir Telgraf ve Posta Başmüdüri bulunan Etem Beye yazarak İzmir halkına da bunu duyurmasını istedik.

Efendiler, belki birçoklarınız anımsarsınız. İşgal zamanında Adanada, Ferda adında, Ulusal Güçlere karşı bir yabancı gazetesi yayımlanıyordu. Bu gazete sütunlarını sadece, aldatmak ve yanlış yola sürüklemek amacıyla Anadolu'daki Ulusal düşünceleri kötüleyen saçmasapan sözlerle dolduruyordu. Elbette, bu gazetenin memleket içlerine girmesine engel olduk.

Fakat bu gazetenin, memlekette okunmasını elbette yararlı gören, Ali Rıza Paşa hükûmetinin İçişleri Bakanı ve Cemal Paşanın birçok kere akladığı Damat Şerif Paşa, Ferda gazetesinin, bu zehirli paçavranın memleket içlerine serbestçe girmesine engel olunmaması için emirler vermişti. Bu nedenle, Şerif Paşanın arkadaşı Cemal Paşanın, 3 Aralık 1919 da, dikkatini çekmeyi gerekli gördük.

*
* *

Ankaraya
geliş

Efendiler, Meb'uslar Meclisinin İstanbulda toplanmasına engel olamamak zorunluğu üzerine, İstanbulda toplanacak olan Mecliste, "ülkenin bütünlüğünü, devlet ve ulusun bağımsızlığını sağlama amacımızı korumak ve savunmak için birlik halinde ve kesin kararlı bir grup oluşturmayı" tek çare olarak düşündük. Bunun elde edilmesi için, bildiğiniz gibi, 18 Kasım 1919 tarihli direktif ve genelgede, meb'usaların belirli yerlerde grup, grup toplanarak, düşünce alışverişinde bulunacakları önemli noktalardan biri olarak bu konuyu ele almıştık.

Aynı tarihte düşündük ki, bu grubun oluşturulmasını sağlamak için her sancaktan birer meb'usu Eskişehir'e çağıralım. Eskişehir üzerinden demiryoluyla İstanbul'a

decek meb'usları da, davet edeceğimiz meb'uslarla birleştirdim ve bizzat, Eskişehir giderek, umumi bir içtima yaparak, esaslı bir surette müdavelei efkâr edelim. Bu meyanda, İstanbulda, meb'usanın emniyetlerine müteallik tedabiri de, mevzuubahs etmek istiyorduk. Fakat, bundan sonra vereceğim izahatla, aynı içtimaı, Ankarada kalarak yapmayı tercih ettik. Daha bir ay kadar Sıvasta kaldıktan sonra nihayet Ankaraya hareket ettik.

Ankaraya muvasalatımızı, 27 Kânunuevvel 1335 tarihli, şu açık tebliğ ile tamim ettik:

Sıvasta Kayseri tarihiyle Ankaraya hareket eden Heyeti Temsilîye, bütün güzergâhında ve Ankarada, büyük milletimizin hâr ve samimî tezahüratı vatanperveranesi içinde, bugün muvasalat eyledi. Milletimizin gösterdiği eseri vahdet ve azim, memleketimizin temini istikbali hakkındaki kanaatleri, lâyetezelzel bir surette tarsin edici mahiyettedir.

Şimdilik, Heyeti Temsilîye Merkezi, Ankaradadır. Takdimi hürmet eyleriz Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

2 Kânunusani 1336 tarihinde, cemiyet heyeti merkezîyelerine, Hacıbektaşta Çelebi Cemalettin Efendiye, Mülkide Hacı Musa Beye ayrıca bir tebliğde bulunduk.

Bu tebliğimizin metni ve tarzı tahriri, şöyle idi:

... Seyahatimizdeki müşahadat ve tetkikatımız, bizlere, Cenabı Haftızı Hakikînin inayeti rabbanîyesile tecellî eden millî birliğimizin müstenit olduğu teşkilâtı millîyenin taazzuv etmiş ve mukadderatı millet ve memleketi tahlis için, bihakkin şayanı istinat bir kuvvet ve kudret haline gelmiş olduğunu, maaşşükran gösterdi.

Vaziyeti hariciye, bu millî azim ve vahdet sayesinde, Erzurum ve Sivas Kongresi esasatı dairesinde, menafîi mülkü millete müsait bir şekle girmiştir.

Mukaddes vahdet ve azmü imanımıza istinaden mutalebatı meşruamızın temini gününe kadar, kemali sebat ile çalışılması ve bu beyanatımızdan, köylülere kadar, millet dahi haberdar kılınması tamimden rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa Hukuk Cemiyeti Heyeti Temsilîyesi namına Mustafa Kemal

Efendiler, Heyeti Temsilîye merkezînin, Ankaraya nakli fikri oldukça eski idi. Bu fikir, ilk mevzuubahs olduğu sıralarda, Kâzım Kara Bekir Paşadan vürüt etmiş olan bir telgrafi aynen burada zikredeceğim:

Şifre

Erzurumdan, 3 Teşrinievvel 1335

K.O. 3 Kumandanlığına

Heyeti Temsilîyeye: Kuvayi Millîyeyi temsil eden, heyeti aliyenin, değil Ankaraya hatta Sivasın garbına bile geçmemesi fikrindeyim. Çünkü şarkî vilâyatın Kuvayi Millîyesini teşkil eden heyetin, bütün bütün uzaklaşması, dolayısıyla bu vilâyetlerin teşkilâtsızlığını mucip olacağı gibi, şimdiye kadar pek meşru ve mantıkan idare edilmekte olan harekâtı millîyenin; ötedenberi daima herbir teşebbüsümüzü fena görmek ve göstermek isteyen düşmanlarımızca sabıkı misillü, bir yerde muhafazası için Heyeti Temsilîyenin Sıvasta garba geçmemesi mütalesinde bulunduğumu arz ederim.

K.O. 15 K. Kâzım Kara Bekir

Böyle bir telgrafnamenin, aslı esası olamayacağına hükmetmek istedim. Fakat, ne çare ki, bu şifre telgrafname Erzurumdan, Sıvasta Üçüncü Kolorduya keşide edilmiştir. Şifre mahlûlünün altında (Açıldı. Fethi, 4/5 minh) yazı ve imzası olduğu halde de Üçüncü Kolordudan bize gönderilmiştir.

gidecek meb'usları da, çağıracağımız meb'uslarla bir araya getirelim ve ben de, Eskişehir giderek, genel bir toplantı yapıp, işleri enine boyuna görüşelim. Bu arada, meb'usların İstanbuldaki güvenliklerine ilişkin önlemleri de, sözkonusu yapmak istiyorduk. Fakat, bundan sonra bildireceğim nedenlerle, o toplantıyı, Ankarada kalarak yapmayı yeğledik. Daha bir ay kadar Sıvasta kaldıktan sonra nihayet Ankaraya doğru yola çıktık.

Ankaraya vardığımızı, 27 Aralık 1919 tarihli, şu açık bildiri ile duyurduk:

Sıvasta Kayseri üzerinden Ankaraya doğru yola çıkan Temsilci Kurul, bütün yol boyunca ve Ankarada, büyük milletimizin sıcak ve içten yurtsever gösterileri içinde, bugün Ankaraya ulaştı. Milletimizin gösterdiği birlik ve kesin kararlılık, ülkemizin geleceğini güvence altına almak konusundaki, inancı sarsılmaz biçimde güçlendirecek niteliktedir.

Şimdilik, Temsilci Kurulun Merkezi, Ankaradadır. Saygılar sunarız Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

2 Ocak 1920 tarihinde, dernek merkez kurullarına Hacıbektaşta Çelebi Cemalettin Efendiye, Mutkide Hacı Musa Beye ayrıca bir bildiri yaptık. Bu bildirimizin metni ve yazılış biçimi, şöyle idi:

...Yolculuğumuz sırasında görüp incelediklerimizin bizlere, gerçek koruyucu Ulu Tanrının ilâhî yardımı ile gerçekleşen ulusal birliğimizin dayanağı olan Ulusal Örgütlerin şekillenmiş ve milletin kaderini ve memleketi kurtarmak için gerçekten güvenilir bir güç ve erk durumuna gelmiş olduğunu, göstermesine minnet duymaktayız.

Dış durum, bu ulusal kararlılık ve birlik sayesinde, Erzurum ve Sivas Kongreleri ilkelere göre, ülke ve ulus çıkarlarına uygun biçime girmiştir. Kutsal birliğimize ve kararlılık imanımıza dayanan haklı isteklerimizin elde edileceği güne değin, hiç yılmadan çalışılması ve bu bildirimizin, köylülere varıncaya kadar, bütün ulusa duyurulması rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma Derneği

Temsilci Kurulu adına Mustafa Kemal

Efendiler, Temsilci Kurul merkezînin, Ankaraya taşınması düşüncesi oldukça eski idi. Bu düşünce, ilk ortaya atıldığı sıralarda, Kâzım Kara Bekir Paşadan gelmiş olan bir telgrafi burada olduğu gibi bildireceğim:

Şifre

Erzurumdan, 3 Ekim 1919

K.O. 3 Komutanlığına

Temsilci Kurula: Ulusal Güçleri temsil eden, yüksek kurulun, değil Ankaraya hattâ Sivasın batısına bile geçmemesi düşüncesindeydim. Çünkü doğu illerinin ulusal gücü olan kurulun, bütün bütün uzaklaşması, dolayısıyla bu illerin örgütsüz kalması sonucunu doğuracağı, şimdiye kadar yasalara ve akla pek uygun olarak yönetilen Millî Harekâtın; ötedenberi her zaman her girişimimizi kötü görmek ve göstermek isteyen düşmanlarımızca eski gibi, bir yerde korunması için Temsilci Kurulun Sıvasta batıya geçmemesi düşüncesinde bulunduğumu bilgilerinize sunarım.

K.O. 15 K. Kâzım Kara Bekir

Böyle bir telgrafın, gerçek olamayacağı yargısına varmak istedim. Fakat, ne çare ki, bu şifre telgraf Erzurumdan, Sıvasta Üçüncü Kolorduya çekilmiştir. Açılan şifrenin altında (Açıldı. Açılışı 4/5 Ekim) yazı ve imzası ile de Üçüncü Kolordudan bize gönderilmiştir.

Efendiler, Kâzım Kara Bekir Paşa, davetimiz üzerine, Sıvasa geldikten ve birlikte müzakerede bulduktan sonra şüphesiz bu telgrafname ile evvelce bildirdiği fikir ve mütealeasında isabet olmadığını görmüş, olacaktır. Fakat, bu fikir ve mütealeadaki isabetsizliği anlamak için, behemehal vicahen müdavelei efkârâ hiç te hacet olamayacağı bedihiyattandır. Bu fikir ve mütealeanın istinat ettirildiği sebeplere, en basit bir nazar atfetmek, onların butlanını anlamaya kâfi gelir zannedirim.

Bir defa, Heyeti Temsilîyenin yalnız, şarkî vilâyatın kuvayi millîyesini teşkil veyahut temsil etmediği ve belki bütün memleketin -Anadolu ve Rumelinin- kuvayi millîyesini temsil eylediği çoktan malûm olmuş bulunmak lâzımdı. Bahusus, bu nokta üzerinde günlerce devam eden telgraf başı münakaşaları olmuştu. Bir de, Heyeti Temsilîyenin, Sivastan Ankaraya nakletmesi, şarkî vilâyetlerin teşkilâtsizliğini mucip olacak, bir sebep teşkil edemezdi. Heyeti Temsilîyenin, şarkî vilâyetlere Sivastan telgrafla verdiği evamir ve talimatı, Ankaradan aynı suretle verebileceğine şüphe yoktu.

Fakat, Heyeti Temsilîyenin, şark vilâyetlerinden ziyade garp vilâyetlerine, İstanbula yakın bulunmasını istilzam eden ve haklı gösteren esbabı mantıkîye, elbette çok idi. Evvelâ; garp ve garbicenubî vilâyetlerimizden, filen düşman işgali altına alınmış olanlar vardı. Bu vilâyetlerimizi işgal eden düşman karşısında, esaslı müdafaa cepheleri teşkil ve onların esbabı tarsinini temin etmek lâzımdı. Halbuki şark vilâyetlerimizde, böyle feci bir vaziyet yok idi. Kat'î olarak karip bir tehlike fiiliye de, muhtemel görülmüyordu. Bait bir ihtimale göre, faraza şarktan Ermenilerin filî bir tecavüzü kabul olunsaydı bile, onun karşısında Kuvayi Millîye ile takviyesi mukarrer olan, kendilerinin tahtı kumandasında, On Beşinci Kolordu hazır bulunuyordu. Fakat, İzmir cephelerinde, muhtelif tarzı kumandalar, muhtelif mahiyette kuvvetler ve muhtelif ve mütenevvi, menfi menabiden muzır tesirler vardı. Adana işgaline karşı henüz cephe teşekkül edememişti.

Binaenaleyh, usul ve kaide şudur ki, vaziyeti umumîyeyi idare ve sevk mes'uliyetini deruhde edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulunur. Yeter ki, bu takarrüp, vaziyeti umumîyeyi nazardan mehcur bırakacak derecede olmasın! Ankara bu şeraiti câmi bir nokta idi. Her halde cephelerle iştilal edeceğiz diye Balıkesire, Nazilliye veyahut Karahisara gitmiyorduk. Fakat, cephelere ve İstanbula şimendiferle merbut ve vaziyeti umumîyeyi idare noktai nazarından Sivastan asla farkı olmayan Ankaraya gelecektik.

Meclisi Meb'usanın İstanbulda toplanması zarurî görüldükten sonra ise, Ankaraya gelmek ne derece lüzumlu ve faydalı mütealea edilmek lâzım geldiğini izaha lüzum görmem.

Efendiler, Heyeti Temsilîyenin Ankaraya nakletmemesi için sebepler serdolanurken, bu meyanda, hele "ötedenberi daima her teşebbüsümüzü fena görmek ve göstermek isteyen düşmanlardan" bahsedilmiş olmasına hiçbir mana veremedim. Filhakika, kendisinin dediği gibi düşmanlar bizim hangi hareketimizi, hangi teşebbüsümüzü iyi görmüşlerdir veya görebilirler ki ona göre hareket edelim!

Eğer, bu fikir ve mütealeayı tevlit eden: "İstanbulda, amali millîyeye mutabık bir Ali Rıza Paşa hükûmeti vardır. Meclisi Meb'usan da, orada içtima ede-

Efendiler, Kâzım Kara Bekir Paşa, çağırımız üzerine, Sıvasa geldikten ve birlikte görüştüğten sonra kuşkusuz bu telgraf ile evvelce bildirdiği düşünce ve görüşünün yerinde olmadığını kavramış, olacaktır. Fakat, bu düşünce ve görüşteki yanlıgıyı anlamak için, ille yüzyüze görüşmeye hiç te gereklilik olamayacağı apaçık bellidir. Bu düşünce ve görüşün dayandırıldığı nedenlere, şöylece bir göz atmak, onların yanlışlığını anlamaya yeter sanırım.

Bir defa, Temsilci Kurulun sade, doğu illerinin ulusal güçlerini oluşturmadığı ya da temsil etmediği ve belki bütün memleketin - Anadolu ve Rumelinin - ulusal güçlerini temsil ettiği çoktan bilinmiş olmak gerekti. Özellikle, bu nokta üzerinde, günlerce devam eden telgraf başı tartışmaları olmuştu. Bir de, Temsilci Kurulun, Sivastan Ankaraya taşınması, doğu illerinin teşkilâtsiz kalması sonucunu verecek, bir neden olamazdı. Temsilci Kurulun, doğu illerine Sivastan telgrafla verdiği emirler ve direktifleri, Ankaradan da verebileceğine kuşku yoktu.

Fakat, Temsilci Kurulun, doğu illerinden çok batı illerine, İstanbula yakın bulunmasını gerektiren ve haklı gösteren mantıkî nedenler, elbette çoktu. İlkın, batı ve güneybatı illerimizden, edimli olarak düşman işgali altına alınmış olanlar vardı. Bu illerimizi işgal eden düşman karşısında, sağlam savunma cepheleri kurmak ve onların güçlendirilmesi nedenlerini sağlamak gerekmektedir. Oysa doğu illerimizde, böyle acıklı bir durum yoktu. Kesin olarak yakın bir tehlike de olası görülmüyordu. Uzak bir olasılığa göre, söz gelimi doğudan Ermenilerin etken bir saldırısı kabul olunsaydı bile, onun karşısında Ulusal Güçlerle güçlendirilmesi kararlaştırılmış olan, kendisinin komutasında, On Beşinci Kolordu hazır bulunuyordu. Fakat İzmir cephelerinde değişik şekilde komutanlıklar, değişik nitelikde güçler ve değişik ve türlü türlü, olumsuz kaynaklardan zararlı etkiler vardı. Adana işgaline karşı cephe daha oluşmamıştı.

Şu halde, yol ve yöntem şudur ki, genel durumu yönetip yürütme sorumluluğunu alanlar, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye, mümkün olduğunca yakın bulunur. Yeter ki, bu yakınlık, genel durumu gözden uzak bırakacak derecede olmasın. Ankara bu koşulları kapsayan bir nokta idi. Her halde cephelerle uğraşacağız diye Balıkesire, Nazilliye ya da Afyona gitmiyorduk. Fakat, cephelere ve İstanbula demiryoluyla bağlı ve genel durumu yönetmek açısından Sivastan hiç farkı olmayan Ankaraya gelecektik.

Meb'uslar Meclisinin İstanbulda toplanması zorunlu görüldükten sonra ise, Ankaraya gelmenin ne kadar gerekli ve yararlı sayılmak gerektiğini açıklamayı gerekli görmem.

Efendiler, Temsilci Kurulun Ankaraya taşınmaması için nedenler ileri sürülürken, bu arada, hele "ötedenberi her girişimimizi hep kötü görmek ve göstermek isteyen düşmanlardan" söz edilmiş olmasına hiçbir mana veremedim. Gerçekten, kendisinin dediği gibi düşmanlar bizim hangi davranışımızı, hangi girişimimizi iyi görmüşlerdir veya görebilirler ki ona göre davranalım.

Eğer, bu düşünce ve görüşü doğuran: "İstanbulda, ulusal emellere uygun bir Ali Rıza Paşa hükûmeti vardır. Meb'uslar Meclisi de, orada toplanarak ulus ve

Vaziyeti umumîyeyi idare ve sevk mes'uliyetini deruhde edenler, en mühim hedefe ve en yakın tehlikeye mümkün olduğu kadar yakın bulunmalıdırlar

Genel durumu yönetmek ve yürütmek sorumluluğunu alanlar, en önemli hedefe ve en yakın tehlikeye olduğunca yakın bulunmalıdır

rek mukarreratı millet ve memleketi murakebeye başladıktan sonra, heyeti Temsilîyenin garp cephelerile, Meclisi Meb'usan ile alâka ve münasebetine ne lüzum kalır. Bu takdirde, Heyeti Temsilîyenin yalnız şark vilâyetlerinin teşkilâtile iştigal ve iktifa eylemesi vâfi ve daha nâfi olmaz mı?" gibi bir mülâhaza ve mütaale idise, bir dereceye kadar, şayanı teemmül görülebilir. Fakat, bu takdirde de, vaziyeti umumiyeyi ve hakikati ahval ve şeraiti görüşte ve tarzı telâkide Heyeti Temsilîye ile Kâzım Kara Bekir Paşa arasında gayrıkabili imlâ bir hendek olduğunu kabul etmek icap eder.

Heyeti Temsilîyenin Ankaraya gelmesini düşmanlar fena görecektir; noktasında daha çok tevakkuf edilerek belki, dermeyan edilmiş olan fikir ve mülâhazanın memba ve menşesine daha ziyade nüfuz edilebilirse de bizim şimdilik buna hasredecek fazla zamanımız yoktur.

Efendiler, bundan evvel bahsettiğim veçhile, bir iki günlük bir içtima ve müzakere maksadile, meb'usları davet için ilk yazdığımız telgrafta -ki, bu telgraf suretini matbu olarak tahrirat halinde de posta ile göndermiştik - maksattan bahsettikten sonra "Heyeti Temsilîyenin bulunacağı mahalde, zamanı içtima, gönderilecek meb'usların isim ve adresleri malûm olduktan sonra bilmuhabere kararlaştırılacaktır. Heyeti Temsilîye, kariben İstanbula yakın bir mahalle nakledecektir." denmişti (Ves. 213).

Ankaraya muvasalatımızda, Ankara-Eskişehir hattı işlemeye başlamış olduğundan evvelki tebliğimize 29 Kânunuevvel 1335 tarihinde yaptığımız bir zeyil ile, meb'uslarla mahalli mülâkat olmak üzere Ankarayı tespit ve tamimen tebliğ ettik. Bu tamimin bir maddesi de, diğer meb'uslardan mümkün olduğu kadar fazla zevatın müzakereye iştiraki son derece arzu edilmekte olduğu, kaydından ibaretti (Ves. 214).

Efendiler, neticesinden pek ziyade fayda memul ettiğimiz, bu teşebbüsü hayırhahane ve vatanperveranenin dahi, İstanbul ricali tarafından önüne çıkıldığını arzedersem hayret etmezsiniz zannederim.

Müsaade buyursanız, bu ciheti biraz izah edeyim; biz meb'usları, Ankaraya davet ederken, birtakım zevat üzerinde, bu daveti hükümsüz, mutasavver içtimaı akim bırakmak için mukabil tedbir ve teşebbüs alıyorlarmış... Bazı meb'usların verdikleri telgraflarla, bu hususa, muttali olduk. Meselâ; Burdur Meb'usu Hüseyin Baki imzalı ve 29 Kânunuevvel 1335 tarihli şöyle bir telgraf vürud etti:

İstanbulda içtima eden meb'uslar namına Aydın Mebusu Hüseyin Kâzım imzasile Heyeti Teftişîye Riyasetine gelen telgrafta, en seri vasıta ile Darülhilâfete gelmekliğim elzemiye-i iş'ar edilmekte ve bugün de Dahiliye Nezaretinden mevрут telgrafta dahi azimetim bildirilmekte.

Mukaddema Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından vaki emir ve iş'ar üzerine noktâ nazarım arz ve izah kılındığı halde henüz bu bapta bir emir telâkki edilemediğinden iş'arı devletlerine kemali ehemmiyetle muntazırım Efendim.

Akdağ Madeni Meb'usu Bahri imzalı ve aynı tarihli bir telgrafta da:

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım imzasile, vürud eden telgrafta, meb'usların en seri vasıta ile Dersaadete gelmeleri bildiriliyorsa da, Heyeti Temsilîyeye aza intihap olunan meb'uslar mı, yoksa bilûmum meb'uslar mı davet olunduğunda tereddüt edilmiştir. Lûtfen hattı hareketimin tayinine müsaadeleri müsterhamdır ferman.

ülke kaderini denetlemeye başladıktan sonra, Temsilci Kurulun batı cephele-rile, Meb'uslar Meclisi ile ilgili ve ilişkili olmasına ne gerek kalır. Böyle olunca, Temsilci Kurulun yalnız doğu illerinin örgütleriyle uğraşması ve bununla yetinmesi yeterli ve daha yararlı olmaz mı?" gibi bir düşünce ve görüş idiyse, bir dereceye kadar, üzerinde durulabilir. Ama, o zaman da, genel durumu ve gerçek durumlarla koşulları görüşte ve anlamakta Temsilci Kurul ile Kâzım Kara Bekir Paşa arasında doldurulamaz bir hendek olduğunu kabul etmek gerekir.

Temsilci Kurulun Ankaraya gelmesini düşmanlar fena görecektir; noktasında daha çok durularak belki, bildirilmiş olan düşünce ve görüşün kaynağı ve çıkış yeri daha iyi kavranabilirse de bizim şimdilik buna ayıracak fazla zamanımız yoktur.

Efendiler, bundan önce sözünü ettiğim gibi, bir iki günlük bir toplantı ve görüşme amacıyla, meb'usları çağırarak için ilk yazdığımız telgrafta -ki bu telgraf örneğini basılı olarak resmî bir yazı halinde de posta ile göndermiştik- amaçtan söz ettikten sonra "Temsilci Kurulun bulunacağı yerde, ne zaman toplanacağı, gönderilecek meb'usların isim ve adresleri öğrenildikten sonra haberleşerek kararlaştırılacaktır. Temsilci Kurul, çok geçmeden İstanbula yakın bir yere taşınacaktır." denmişti (Belge 213).

Ankaraya varışımızda, Ankara-Eskişehir demiryolu işlemeye başlamış olduğundan evvelki bildirimimize 29 Aralık 1919 tarihinde yaptığımız bir ek ile, meb'uslarla buluşma yeri olmak üzere Ankarayı gösterdik ve genelgeyle bildirdik. Bu genelgenin bir maddesi de, öteki mebuslardan olabildiğince çok kişinin görüşmelere katılması pek çok istenir" idi (Belge 214).

Efendiler, sonucundan pek çok yarar umduğumuz, bu iyilik-ister ve yurt-sever girişimin bile, İstanbul ileri gelenleri tarafından önüne çıkıldığını söylersem şaşmazsınız sanırım.

İzin verirseniz, bu işin bu yanını biraz açıklayayım; biz meb'usları, Ankaraya çağırırken, birtakım kişiler, bu çağırılmayı geçersiz, düşünülen toplantıyı yapılmaz bırakmak için karşı önlemler alıp girişimlerde bulunuyorlarmış... Bunu bazı meb'usların çektikleri telgraflardan anladık. Örneğin; Burdur Meb'usu Hüseyin Baki imzalı ve 29 Aralık 1919 tarihli şöyle bir telgraf geldi:

İstanbulda toplanan meb'uslar adına Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım imzasile Teftiş Kurulu Başkanlığına gelen telgrafta, en hızlı araçla İstanbula gelmemin çok gerekli olduğu bildirilmekte ve bugün de İçişleri Bakanlığından alınan telgrafta da yola çıkmaklığımı bildirmekte.

Bundan önce Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından verilen emir ve yapılan bildiri hakkındaki görüşüm sunulmuş ve açıklanmış olduğu halde şimdiye kadar bu konuda bir emir alınmadığından sizden haber gelmesini çok önem vererek beklemekteyim Efendim.

Akdağ Madeni Meb'usu Bahri imzalı ve eş tarihli bir telgrafta da:

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım imzasile alınan telgrafta, meb'usların en hızlı araçla İstanbula gelmeleri bildiriliyorsa da, Temsilci Kurula üye seçilen meb'usların mı, yoksa bütün meb'usların mı çağırılmakta olduğu açıkça anlaşılammıştır. Ne yolda davranacağı-mın belirtilmesine izninizi rica ederim. Emir sizindir.

Efendiler, buna mümasil telgraflar tevali etti. Bu iş'arattan, sühuletle, müs-teban olmakta idi ki, meb'us arkadaşlar, Heyeti Temsilîye ile Hükûmeti ve İstanbul'dan bütün meb'usları davet etmek salâhiyetini kendinde görebilen zevatı, maksadı müşterekte hemfikir ve hemahenk telâkki ediyorlardı. Hükûmetin ve mephus zevatın menfi muzmerratını hatırı hayallerine bile getiremiyorlardı. Olsa olsa, bizimle İstanbul'daki zevat arasında, yeni takarrür etmiş bir vaziyet bulunduğunu veyahut arada tertip noktasından bir yanlışlık olabileceğini zan ve farzeylemiş oldukları, iş'arlarındaki saffet ve samimiyetten anlaşılmaqta idi.

Müracaat eden meb'uslara, verdiğim cevap şu idi:

Hüseyin Kâzım Beyin iş'arı ile bizim bir gûna alâkamız yoktur. Mumaileyhin vaziyete tamamen ağâh olmadığı anlaşılıyor. 17 ve 29/12/1335 tarihli telgrafnamelerimiz ahkâmınca hareket, menafii millîye ve vatanîyemize daha muvafık olduğu cihetle onların tesrii icabını ve Kâzım Beyin hotbehoh vukubulmuş olan iş'arına münasip cevap itasını ve keyfiyetin iş'arını rica ve takdimi ihitiramat eyleriz Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Umum meb'uslara da, şu tamimi yazdık:

Ankara, 30 Kânunuevvel 1335

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım Beyefendinin meb'usını kiramdan bazılarına, Dersa-adete sürati hareketlerine dair telgrafnameler keşide edildiği anlaşıldı. Bu teşebbüs, miri mumaileyhin vaziyete tamamen ağâh olmadığını gösterdiğinden kendisine vaziyet ifham ve..... tarih.....numaralı tebligata dair malûmat ita ettirildi. Binaenaleyh, Heyeti Temsilîyece istirham olduğu vehile Heyeti Temsilîye azası olarak intihap olunmuş meb'usını kiramla diğer meb'usından müzakeratta hazır bulunmak isteyen zevatı muhteremenin, Kânunusaninin beşinden itibaren Ankaraya teşrifleri tavzihan istirham olunur.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

30 Kânunuevvel 1335 tarihli bir şifre ile de İstanbul'daki teşkilâtımıza: "Hüseyin Kâzım Beyin teşebbüsünden bahsettikten sonra, kendisinin bizim tebligatımızdan haberdar edilmesini ve muzakeratta hazır bulunmak arzu buyuyorlarsa lûtfen ve serian Ankaraya teşrifleri lüzumunun ifhamını" bildirdik (Ves. 215).

Efendiler, biz, İstanbul'daki teşkilâtımızdan haber beklerken, karşımıza bir zât çıktı. Bunun kim olabileceğini tahminde güçlük çekmezsiniz, zannederim. Malûm ya, bizim İstanbul'da hem murahhasımız ve hem de nazır olan zât... Cemal Paşa... Evet; 1 Kânunusani 1336 tarihli şu telgraf Harbiye Nâzırı Cemal Paşa imzasile geliyordu:

K.O. 20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Dersaadette bulunan meb'usandan bir grup müracaatle ita eyledikleri tahriri metalibini aynen berveçhiati arzeyerim:

1- Meclisi Meb'usanın, bir an evvel, içtimai elzemdir. Şu sırada bazı meb'usların Ankaraya davet edilmeleri, Meclisin müsaraten açılmasına mâni olacaktır.

2- Bu halin ve davet keyfiyetinin meydana vereceği suitefsir arasında, en ziyade câlibi dikkati ayyar olan, kuvvei teşriyenin başka kuvvetlerin tahtı tesirinde hareket etmekte olması zannıdır. Bunun, dahilde ve hariçte pek büyük bir itimatsızlık tevhit edeceği muhakkaktır.

3- Böyle bir hal ve vazıda, Meclisin, kendisinden beklenen hidematı ifa edebilmesi mümkün değildir.

4- Evvelce yapıldığı gibi meb'uslarla temas ve münasebette bulunmak üzere salâhiyeti vasiyai haiz bir zâtın, murahhas sıfatile İstanbul'a izamu temini maksada kâfidir.

Efendiler, buna benzer telgraflar birbirini izledi. Bu bildirimlerden, kolaylıkla, anlaşılmaqta idi ki, meb'us arkadaşlar, Temsilci Kurul ile Hükûmeti ve İstanbul'dan bütün meb'usları çağırma yetkisini kendinde görebilen kişileri, ortak amaçta ortak düşüncede ve uyumlu sayıyorlardı. Hükûmetin ve sözü geçen kişilerin olumsuz niyetlerini akıllarına ve hayallerine bile getiremiyorlardı. Olsa olsa, bizimle İstanbul'daki kişiler arasında, yeni kararlaştırılmış bir durum bulunduğunu ya da arada düzenleme bakımından bir yanlışlık olabileceğini sanıp öyle kabul ettikleri, bildirimlerindeki temiz yüreklilik ve içtenlikten anlaşılmaqta idi.

Baş vuran meb'uslara, verdiğim karşılık şu idi:

Hüseyin Kâzım Beyin bildirdikleri ile bizim hiç bir yönden ilgimiz yoktur. Onun durumu iyice bilmediği anlaşılıyor. 17 ve 29/12/1919 tarihli telgraflarımız gereğince davranılması, ulus ve ülke yararlarına daha uygun olduğundan telgraflarımızın gereğinin tezelden yapılmasını ve Kâzım Beyin kimseye danışmadan kendi başına yapmış olduğu bildiriye uygun karşılık verilmesini ve bize de bildirilmesini rica eder saygılar sunarım Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Bütün meb'uslara da, şu genelgeyi yazdık:

Ankara, 30 Aralık 1919

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım Beyefendinin sayın meb'uslardan bazılarına, çabuk İstanbul'a doğru yola çıkmalarını isteyen telgraflar çektiği anlaşıldı. Bu girişim, durumu iyice bilmediğini gösterdiğinden kendisine durum anlatıldı ve.....tarih.....sayılı direktif hakkında bilgi verildi. Bunun için, Temsilci Kurulca rica edildiği gibi Temsilci Kurul üyesi olarak seçilmiş bulunan sayın mebuslarla öteki meb'uslardan görüşmelere katılmak isteyen sayın kişilerin, Ocağın beşinden başlayarak Ankaraya gelmeleri açıklama niteliğinde rica olunur.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

30 Aralık 1919 tarihli bir şifre ile de İstanbul'daki örgütümüze: "Hüseyin Kâzım Beyin girişiminden söz ettikten sonra, kendisine bizim bildirimlerimizin duyurulmasını ve görüşmelere katılmak istiyorlarsa lûtfedip tezelden Ankaraya gelmesi gerektiğinin anlatılmasını" bildirdik (Belge 215).

Efendiler, biz, İstanbul'daki örgütlerimizden haber beklerken, karşımıza birisi çıktı. Bunun kim olabileceğini kestirmekte güçlük çekmezsiniz, sanırım. Bilirsiniz ya, hem bizim İstanbul'da delegemiz ve hem de bakan olan kişi... Cemal Paşa... Evet; 1 Ocak 1920 tarihli şu telgraf Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa imzasile geliyordu:

K.O. 20 Komutanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

İstanbul'da bulunan meb'uslardan bir grubun bize başvurarak verdikleri yazılı isteklerini olduğu gibi aşağıda bilginize sunarım:

1- Meb'uslar Meclisinin, bir an önce toplanması çok gereklidir. Şu sırada bazı meb'usların Ankaraya çağırılmaları, Meclisin tezelden açılmasına engel olacaktır.

2- Bu durumun ve çağırılı olmasının meydana vereceği kötü yorumlar arasında, yabancıların dikkatini çekecek olan, yasama gücünün başka güçlerin etkisi altında iş görmekte olduğu şamsıdır. Bunun, içeride ve dışarıda pek büyük bir güvensizlik doğuracağı kesindir.

3- Böyle bir durum ve davranış karşısında, Meclis, kendisinden beklenen hizmetleri yapamaz.

4- Evvelce yapıldığı gibi meb'uslarla konuşmak ve ilişkilerde bulunmak üzere geniş yetkiye sahip birinin, delege olarak İstanbul'a gönderilmesi amacı sağlamaya yeter.

5- Ankaraya davet edilen meb'usların tehiri azimetleri ve orada toplanan zevatın da hemen İstanbulla hareketleri hakkında yeniden tebligatı seria ifasına intizar edilmektedir.

Harbiye Nâzırı Cemal

Efendiler, bu tarzı hareket ve iş'arda, bir samimiyet ve necabet görüyor musunuz? Evvelâ; bizim, meb'uslarla içtima akti kararımız ve bu baptaki tebligatımız, bundan bir buçuk ay evvelindenberi malûm idi. Eğer bu hareketimiz menafii vatanîyeye cidden gayrimuvafık ve mahzurlu görülmüş idise, bizimle aynı gayei millîyeyi takip ettiklerini iddia etmekte bulunan efendilerin ve hükûmetin, bizim davet ettiğimiz meb'uslara, İstanbulla celp telgrafları yazmadan evvel, bizimle anlaşması, hiç olmazsa noktai nazar ve teşebbüslerinden bizi haberdar eylemeleri iktiza eylemez miydi? Böyle yapmayıp da doğrudan doğruya Darülhîlâfeye hareketlerini tesri ettirmek için heyeti teftişîye riyasetleri vasıtasıyla, Şeyh Muhsini Fanînin ve Dahiliye Nâzırının imzalarıyla, taşradaki meb'usları sıkıştırıp şaşkırtmak ve emrivaki ihdasile bizim teşebbüsümüzü akamete uğratmaya kalkışmak doğru muydu?

Saniyen Efendiler; tecdidi intihap aylarca ve aylarca icra olunmayıp müddeti muayyenei kanunîye çoktan geçirilmiş olduğu tarihlerde hiç te isticale göstermeyi tahattur etmeyen bu efendiler, bizim Erzurumdan, Sıvastan beri, namü-tenahi teşebbüsat ve faaliyetimizin bir eseri muvaffakiyeti olarak, temin edilebilen tecdidi intihaptan sonra ve herbirerlerinin meb'usluklarını ayrıca tavassut ve takip ile teminden sonra nihayet üç, beş gün gibi kalil bir teahhur ve bahuşus bu teahhur büyük bir gayenin ve bahuşus İstanbulda toplanmak gafletini gösterenlerin şahıslarının dahi masuniyetine müteallik tedabirin temini esbabını tezekkür maksadile olduğuna göre, bu efendileri bu kadar isticale sevktemeli miydi? Hiçbir tedbir ve karar almadan, bir an evvel, maruzu hakaret ve rezale olmakta isticale, neden ileri geliyordu?

Salisen; Efendiler, saf ve nezih arkadaşlarını biliğfal, İstanbulda, kendilerinin dahil oldukları tehlike ve hakaret çemberine, sürati seria ile sokmak isteyen bu efendiler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine mensup değiller miydi? Bu millî cemiyetin azası bulunmuyorlar mıydı? Bir cemiyetin efrad ve azası, meb'us oldukları halde dahi, cemiyetin liderleriyle müdavelei efkâr ederek en nihayet, tesbit olunacak program dahilinde harekete mecbur değil midirler? Dünyanın her tarafında, bütün medeni hayatı içtimayede, bu, böyle değil midir?

Bir grubun, bir fırkanın; liderlerle temas ve münasabete gelmesinden; kuvvei teşriyenin, başka kuvvetlerin tahtı tesirinde hareket etmiş olduğu zannının tevellüt edeceği vâhimesinden ve bunun enzârı ağıyarın calibi dikkati olacağından, neden havfediliyordu? Bu efendiler, tecdidi intihabı ve meb'usların intihabını, temin etmiş olan, teşkilât kuvvetinin; tahtı tesirinde görülmeyi, mutena şeref ve haysiyetlerine münafi mi buluyorlardı?

Meb'usların, memleket dahilinde, kuvvetli bir millî teşkilâta mensup olduklarını ve o teşkilâtı şamilenin tespit eylediği muayyen gayelerden ayrılamayacağını ve her ihtimale karşı, o teşkilât kuvvetinin tahtı tesirinde bulduklarını, açık bir vicdan ve alınla ilân etmenin, asıl bunun, dahilde ve hariçte en büyük itimat ve saygıyı temin edebileceğini, bu efendiler, takdir edemiyorlar mıydı?

Ve asıl, bu salâbeti vicdan ve kanaatte bulunup muayyen gayei millîyeyi temin yolunda, her tehlikeyi iktihama hazır bir hal ve vaziyet alınmadıkça, Meclisin, ken-

5- Ankaraya çağırılan meb'usların gidişlerinin ertelenmesi ve orada toplanan kişilerin de hemen İstanbulla doğru yola çıkmaları hakkında yeniden tez bildiride bulunulması beklenmektedir.

Savaşçileri Bakamı Cemal

Efendiler, böyle davranmakta ve bildirim yapmakta, bir içtenlik ve soy-luluk görüyor musunuz? İlkin; bizim, meb'uslarla toplantı yapma kararımız ve bu konudaki bildirimiz, bundan bir buçuk ay öncedenberi biliniyordu. Eğer bu yaptığımız gerçekten ülke yararına aykırı ve sakıncalı görülmüş idiyse, bizimle eş ulusal amaç güttüklerini iddia etmekte bulunan efendilerin ve hükûmetin, bizim çağırdığımız meb'uslara, İstanbulla getirilme telgrafları yazmadan önce, bizimle anlaşması, hiç olmazsa görüş ve girişimlerinden bize haber vermeleri gerekmez miydi? Böyle yapmayıp da doğrudan doğruya İstanbulla gelmelerini hızlandırmak için teftiş kurulu başkanlıkları aracılığıyla, Şeyh Muhsini Fanînin ve İçişleri Bakanının imzalarıyla, taşradaki meb'usları sıkıştırıp şaşkırtmak ve olup bitti yaparak bizim girişimimizi boşa çıkarmaya kalkışmak doğru muydu?

İkincisi Efendiler; seçimlerin yenilenmesi aylarca ve aylarca yapılmayıp belirli yasal süre çoktan geçirilmiş olan tarihlerde acele davranmayı hiç de akıl etmeyen bu efendiler, bizim Erzurumdan, Sıvastanberi, sonsuz girişim ve etkinliklerimizin bir başarısı olarak, sağlanabilen seçimlerin yenilenmesi işinden sonra ve herbirerlerinin meb'usluklarını ayrıca araya girip izleyerek sağladıktan sonra nihayet üç, beş gün gibi önemsiz bir gecikme ve özellikle bu gecikme büyük bir amacın ve özellikle İstanbulda toplanmak aymazlığını gösterenlerin şahıslarının kendi güvenliklerine yönelik önlemler alınması yollarını görüşmek amacıyla olduğuna göre, bu efendileri bu kadar aceleye sürüklemeli miydi? Hiçbir önlem ve karar almadan, bir an önce, küçüksenme ve rezillikle karşılaşmak için bu aceleye gerek var mıydı?

Üçüncüsü; Efendiler, temiz ve lekesiz arkadaşlarını aldatarak, İstanbulda, kendilerinin içinde buldukları tehlike ve aşağılanma çemberine, tezel-den sokmak isteyen bu efendiler, Anadolu ve Rumeli Hakları Savunma derneğinden değiller miydi? Bu ulusal derneğin üyesi bulunmuyorlar mıydı? Bir derneğin bireyleri ve üyeleri, meb'us olsalar bile, derneğin önderleriyle görüşerek sonunda, saptanacak programa göre davranmak zorunda değil midirler? Dünyanın her yerinde, bütün uygar toplumlarda, bu, böyle değil midir?

Bir grubun, bir partinin; önderleriyle görüşmesinden ve ilişki kurmasından; yasama gücünün, başka güçlerin etkisi altında iş görmüş olduğu sanısının doğacı kuruntusundan ve bunun yabancıların dikkatini çekeceğinden, niçin korkuluyordu? Bu efendiler, seçimlerin yenilenmesini ve meb'usların seçilmesini, yüksek onur ve haysiyetleriyle bağdaşmaz mı buluyorlardı?

Meb'usların, yurtiçinde, güçlü bir millî örgüte bağlı olduklarını ve o geniş örgütün saptadığı belirli amaçlardan ayrılamayacağını ve her olasılığa karşı, o örgütle ortaya koymanın, asıl bunun, içerde ve dışarda en büyük güven ve saygıyı sağlayabileceğini, bu efendiler, anlayamıyorlar mıydı?

Ve asıl, bu vicdan ve inanç sağlamlığına sahip olup belirli ulusal amacı elde etmek yolunda, her tehlikeyi göze almaya hazır bir durum ve tutum alınmadık-

disinden beklenen hidematı ifa edebilmesine imkân olamayacağını anlamak, kehanete mi, yoksa, vaki olduğu gibi, tecavüz ve hakarete miskince mutavaate mi vabeste idi?

Bu efendiler, benim, şahsan meb'uslarla temasta bulunmamı arzu etmiyorlar ve yine hükümet ve bazı efendiler, benim, İstanbul'a da gitmemi caiz görmüyorlar. Ancak, salâhiyeti vâsta ile bir murahhasın gönderilmesini tavsiye ediyorlar. Doğrusu bu noktadaki akıl ve ferasetlerine diyecek yok! Gönderdiğimiz murahhaslar değil midir ki, millet vekillerinin düşman pençesine girmesine birinci derecede müessir olmuşlar ve en nihayet, kendi şahıslarını bile müdafaa tedbir ve çaresini tatbikten âciz olduklarını isbat etmişlerdir.

Meb'usların, hotbehot davetlerinde, iğfal ve emrivaki ihdasına muvaffak olamadıktan sonra, bizim tarafımızdan tebligat icra ettirmeyi, talepte de gösterilen nezaket pek ince değil midir? Efendiler.

Muhterem Efendiler, bu bahsettiğim telgrafa cevaben, evvelâ şu kısa şifreyi yazdım:

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretlerine 5 Kânunusani 1336

C: Sahibi takrir meb'usların isimlerinin ve bu takriri kime hitaben verdiklerinin iş'arına muntazırız Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

Ankara'da: K.O. 20 Kumandanlığına Harbiye, 6 Kânunusani 1336

C: 5 Kânunusani 1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Meb'usların esamisi şunlardır: Hüseyin Kâzım, Tahsin, Celâlettin, Arif, Hâmit... ilâ.dır. Bana getirenler baştaki iki zattır.

Harbiye Nâzırı Cemal

Efendiler, bilâhare, bize verilen malûmata nazaran, bana telgraf yazan zevat, meb'uslardan mürekkep bir grup değildi. Sadrazam, şahsan tanıdığı Hakkı Bey namında bir zâtı -Siverek meb'usu olduğu malûmatı üzerine- ve Hüseyin Kâzım Beyi, nezdine davet ederek, bana hitaben kısa bir telgraf yazdırmış. Bu telgrafi, elden bazı zevata imza ettirmişler. Şifre gönderilmek üzere, Hakkı ve Hüseyin Kâzım Beyler Cemal Paşaya götürmüşlerdir.

O halde, beş maddelik ve takrir namı verilen telgrafname, bilâhare uyduurulmuştur. Zaten, takrirden bahsolunduğu halde, bunun takdim olunduğu makamın henüz mevcut olmaması da, meselede hile ve maksadı mahsul olduğunu iraeeye kâfidi. Henüz Meclis açılmış ve Meclis Riyaseti vazifeye başlamış değildi. Maahaza Cemal Paşanın bu telgrafını aldıktan sonra, şu şifre telgraf yazdım:

Ankara, 9/1/1920

Harbiye Nâzırı Cemal Paşa Hazretlerine

Hüseyin Kâzım, Tahsin, Celâlettin Arif, Hâmit Beyefendilere:

Ankara'ya gelmenin suitefsirata uğrayacağına dair, Harbiye Nâzırı Paşa Hazretleri vasıtasıyla, iblağ buyurulan mütaalealarına vâkıf olduk. Mesele, vatan ve milletin hayatı ile âlakadardır. Meclisi Millîde, teşkilâtı millîye üzerine müstenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumi Kongresile milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyeti azîme tarafından bir akide ve düstur itihaz kılınamazsa, hizmeti millîyemizin temin edeceği muvaffakiyat heba olur. Memleket bir felâkate maruz kalabilir. Binaenaleyh, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için düsturülâmel olamaz. Gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır. Bir iki gün için teşriflerle müdaveleyle efkâr ve tevhidi amal edilmek bizce pek mühimdir. Buna nazaran tarzı hareketin tayini menutu reyî âlileridir. Arzı ihiramat eyleriz Efendim.

Heyeti Temsilîye namına Mustafa Kemal

ça, Meclisin, kendisinden beklenen hizmetleri yapmasına olanak bulunamayacağını anlamak, kâhin olmaya mı, yoksa, yapıldığı gibi, saldırı ve aşağılanmaya miskince boyun eğmeye mi bağlı idi?

Bu efendiler, benim, kendimin meb'uslarla ilişkide bulunmamı istemiyorlar ve gene hükümet ve bazı efendiler, benim, İstanbul'a gitmemi de uygun görmüyorlar. Ancak, geniş yetkili bir delegenin gönderilmesini salık veriyorlar. Doğrusu bu noktadaki akıl ve anlayışlarına diyecek yok. Millet vekillerinin düşman pençesine girmesine birinci derecede etkin olan ve sonunda, kendilerini bile savunmayı beceremeyecek kadar âciz olduklarını kanıtlayanlar gönderdiğimiz delegeler değil miydi?

Meb'usların, kimseye danışılmadan çağırılmasında aldatma ve olup bitti yapma işini başaramadıktan sonra, bizim bildirim yapmamızı, istemekte de gösterilen nezaket pek ince değil midir? Efendiler.

Muhterem Efendiler, sözünü ettiğim bu telgrafa karşılık olarak, ilkin şu kısa şifreyi yazdım:

Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine 5 Ocak 1920

K: Önergeyi veren meb'usların isimlerinin ve bu önergeyi kime yönelttiklerinin bildirilmesini beklemekteyiz Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Ankara'da: K.O. 20 Komutanlığına Harbiye, 6 Ocak 1920

K: 5 Ocak 1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Meb'usların isimleri şunlardır: Hüseyin Kâzım, Celâlettin Arif, Hâmit... ve başkalarıdır. Bana getirenler baştaki iki kişidir.

Savaşşleri Bakanı Cemal

Efendiler, sonradan, bize verilen bilgilere göre, bana telgraf yazan kişiler, meb'uslardan oluşan bir grup değildi. Başbakan, kendi tanıdığı Hakkı Bey adında birinin -Siverek meb'usu olduğunu öğrenmesi üzerine- ve Hüseyin Kâzım Beyi, yanına çağırarak, bana çekilmek üzere bir telgraf yazdırmış. Bu telgrafi, kimi kişilere elden imza ettirmişler. Şifre olarak çekilmek üzere Hakkı ve Hüseyin Kâzım Beyler Cemal Paşaya götürmüşlerdir.

Demek ki, beş maddelik olan ve önerge adı verilen telgraf, sonradan uyduurulmuştur. Aslına bakılırsa, önergeden söz edildiği halde, bunun kime sunulduğunun bugüne kadar belli olmaması da, işde hile ve özel amaç olduğunu göstermeye yeterliydi. Daha Meclis açılmış ve Meclis Başkanı göreve başlamış değildi. Bununla Birlikte Cemal Paşanın bu telgrafını aldıktan sonra, şu şifre telgrafi yazdım:

Ankara, 9/1/1920

Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa Hazretlerine

Hüseyin Kâzım, Tahsin, Celâlettin Arif, Hâmit Beyefendilere:

Ankara'ya gelmenin kötü yorumlara yol açacağı hakkında, Savaşşleri Bakanı Paşa Hazretleri aracılığıyla iletilen görüşlerinizi öğrendik. Konu, vatan ve milletin varlığıyla ilgilidir. Ulusal Meclisde, ulusal örgütlere dayanan, güçlü bir grup kurulmaz ve Sivas Genel Kongresile ulusun dünyaya duyurduğu kararlar, büyük çoğunluklarca bir inanç ve kural olarak benimsenmezse, ulusal hizmetlerimizin sağlayacağı başarı yok olur. Memleket bir felâkete uğrayabilir. Bundan dolayı, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için uyulacak kural olamaz. Amaç, milletin esenliği ve vatanın kurtulmasıdır. Bir iki günlüğüne buraya gelmeniz ve karşılıklı görüşerek ülkü birliği sağlamak bizce çok önemlidir. Buna göre tutulacak yolun seçilmesi size bağlıdır. Saygılar sunarız Efendim.

Temsilci Kurul adına Mustafa Kemal

Muhterem Efendiler, İstanbulun temas ve izahında bulunduğumuz can sıkıcı vaziyetle uğraşırken, memleketin aksayı şarkında da, bir yalancı peygamberin ihdas ettiği mühimce ve kanlı bir vak'a cereyan ediyordu. Buna dair On Beşinci Kolordu Kumandanlığından müteaddit raporlar vürut ediyordu. Bayburda dört saat mesafede -Hart karyesi- vardır. Bu karyede mukim Eşref namında bir şeyh, şüilik telkinatında bulunuyormuş. Bundan müteessir olan Bayburt müftü ve uleması, şeyhi celbederek isticvap eylemek için teşkil eyledikleri bir heyeti, Harta göndermişler ve hükümeti mahallîye namına şeyhi davet etmişler.. Şeyh bu davete icabet etmemiş.. hükümeti mahallîye 50 kişilik bir müf-reze göndermiş. Bundan büsbütün münfail olan şeyh, müridanile birlikte müf-zerenin esliha ve mühimmatını almış ve efrad ve zabitanını esir ve bazılarını şehit etmiş.. Bunun üzerine, civardan bazı kıtaat, Bayburda sevkolonmakla beraber meselenin kan dökülmeksizin, muslihane halli tercih edilmiş.. Şeyh nezdine ulemâ ve ümerâdan mürekkep birkaç heyet gönderilmiş.. hükümete mutavati için nasayihle bulunulmuş.. on altı gün, bu suretle zayi edilmiş. En son giden, Erzurum kadısı heyetinin de ricası Şeyh Eşref üzerinde müessir olmamış. Bilâkis şeyh, bunlara hitaben: "Hepiniz kâfirsiniz! kimseyi tanımam, itaat etmem, harbedeceğim. Allah, bana şeriat ilânına memursun dedi." tarzında bir ulti-matom vermekle beraber, bir taraftan da köylere, "sahibi şeriat" ve "mehdii muntazar" imzalarile birtakım beyannameler göndererek halkı iğfal ve kendisine iltihak ettirerek isyan etmiş.. Bunun üzerine, bizzat Bayburda gelip Dokuzuncu Fırkanın kumandasını alan Kaymakam Halit Bey, 25 Kânunuevvel 1335 günü, kâfi kuvvetle Harta hareket eder. Şeyh, topladığı asilerle müdafaaya karar verdiğinden topçu ve piyade kuvvetlerle musademe ve muharebeye ihtiyaç hâsıl olur. Bu esnada, şeyhin müritlerinden birtakımları da Harta yardım etmek üzere civar köylerde içtima ederler. Nihayet, Kaymakam Halit Beyin doğrudan doğruya Bayburttan, bana gönderdiği 1 Kânunusani 1336 tarihli şifresinde dediği gibi, "Hart meselesi, yalancı peygamberin ve oğullarının ve tevabi-nden bazılarının itlâfi ve Hartın teslimile neticelenmiştir."

Halit Bey, bu şifresinde, meb'uslara müteallik bazı malûmat da verdiğinden, kendisine 21 Kânunusani 1920 tarihinde şu şifreyi yazdım:

Hart hâdisesinde elde edilen muvaffakiyeti biraderlerini tebrik ve meb'usların Ankara-ya gelmesi hakkında sarf buyurulan mesaiye teşekkür ederim.

Mustafa Kemal

*
* *

Efendiler, Harbiye Nezareti ile Heyeti Temsilîye arasında, müzmin hale gelmiş bir mesele vardı.

Nâzır Paşa, İstanbulda bulunan erkânı, kolorduların ve miralay rütbesindeki ümerayı, fırkaların başına geçirmek istiyordu. Sair ümera ve zabitanı da, Anadolu-da kıtaata göndereceğinden bahsediyordu. Bu arzuyu, bir prensip olarak ileri sürmüş ve tatbikatını da; Harbiye Nezareti Müsteşarı Sabıkı Ahmet Fevzi Paşayı, Ankarada Ali Fuat Paşanın yerine Yirminci Kolordu Kumandanlığına ve Nurettin Paşayı da, Konyada Miralay Fahrettin Beyin yerine On İkinci Kolordu Kumandanlığına tayin eylemek suretile bir emrivaki halinde yapmak istemişti.

Muhterem Efendiler, İstanbulun değindiğimiz ve açıkladığımız can sakıcı durumuyla uğraşırken, memleketin doğu ucunda da, bir yalancı peygamberin ortaya çıkardığı önemlice ve kanlı bir olay geçiyordu. Bunun hakkında On Beşinci Kolordu Komutanlığından birçok raporlar geliyordu. Bayburttan dört saat uzakta "Hart köyü" vardır. Bu köyde oturan Eşref adında bir şeyh, şüilik aşılama-ya çalışıyormuş. Buna üzülen Bayburt müftüsü ve din bilginleri, şeyhi getirterek sorguya çekmek için oluşturdukları bir hey'eti, Harta göndermişler ve yerel idare adına şeyhi çağırılmışlar... Şeyh bu çağırma-ya gelmemiş.. yerel idare 50 kişilik bir askerî birlik göndermiş. Buna büsbütün kızan şeyh, kendine uyanlarla birlikte askerî birliğin silâhlarını ve gereçlerini almış ve erlerle subayları tut-sak ve bazılarını da şehit etmiş... Bunun üzerine çevreden bazı birlikler, Baybur-ta gönderilmekle birlikte işin kan dökülmeden, barış yoluyla sonuca bağlanma-sı yeğlenmiş.. Şeyhin yanına din bilginleri ve üst subaylardan oluşan birkaç he-yet gönderilmiş.. hükümetin emrini dinlemesi yolunda öğütler verilmiş.. on altı gün, böylece yitirilmiş. En son giden Erzurum kadısı heyetinin de ricası Şeyh Eşref üzerinde etkili olmamış. Tersine şeyh, bunlara: "Hepiniz kâfirsiniz kimseyi tanımam, hükümetin emirlerini dinlemem, savaşacağım. Allah, bana şeriat ilanı-yla görevlisin dedi", yollu bir ulti-matom vermekle birlikte, bir yandan da köylere "şeriat sahibi" ve "mehdii muntazar"* imzalarile birtakım bildirimler göndererek halkı aldatmış kendisine kattırmış ve başkaldırmış.. Bunun üzerine, kendi Bayburda gelip dokuzuncu Tümenin kumandasını ele alan Yarbey Halit Bey, 25 Aralık 1919 günü, yeterince kuvvetle Hart'a doğru yola çıkar. Şeyh topladığı asilerle savunmaya karar verdiğinden topçu ve piyade kuvvetlerle çatış-ma ve savaşmak gerekir. Bu arada, şeyhin adamlarından birtakımları da Hart'a yardım etmek için yakın köylerde toplanır. Sonunda, Yarbey Halit Beyin doğrudan doğruya Bayburttan, bana gönderdiği 1 Ocak 1920 tarihli şifresinde dediği gibi, "Hart sorunu, yalancı peygamberin ve oğullarının ve adamlarından bazılarının öldürülmesi ve Hart'ın ele geçirilmesiyle sonuçlanmıştır."

Halit Bey, bu şifresinde meb'uslara ilişkin bazı bilgiler de verdiğinden, kendisine 21 Ocak 1920 tarihinde şu şifreyi yazdım:

Hart olayında siz kardeşimin elde ettiği başarıyı kutlar ve meb'usların Ankara-ya gelmesi için yaptığınız çalışmalara teşekkür ederim.

Mustafa Kemal

*
* *

Efendiler, Savaşşleri Bakanı ile Temsilci Kurul arasında, kronikleşmiş bir sorun vardı.

Bakan, İstanbulda bulunan generalleri, kolorduların ve albay rütbesindeki üstsubayları, tümenlerin başına geçirmek istiyordu. Öteki üstsubay ve subayları da, Anadolu-da birliklere göndereceğinden söz ediyordu. Bu isteği, bir prensip olarak ileri sürmüş ve uygulanmasını da; Savaşşleri Bakanlığı Eski Müsteşarı Ahmet Fevzi Paşayı, Ankarada Ali Fuat Paşanın yerine Yirminci Kolordu Komutanlığına ve Nurettin Paşayı da, Konyada Albay Fahrettin Beyin yerine On İkinci Kolordu Komutanlığına atamakla bir olup bitti şeklinde yapmak istemişti.

* Beklenen Mehdi-Şii mezhebinin on iki imamından sonuncusu. Dünyanın sonu yaklaşın-ca ortaya çıkacağına inananlar vardır (B.Y.)

Bu sistem, takip ve tatbik olunduğu takdirde, Harbi Umumîde yetişmiş ve kolordu ve fırka kumandanlıklarına irtika eylemiş ne kadar genç erkân ve ümera varsa, şüphesiz, kâffesi bu makamattan teb'it edilmiş olacaktı. Çünkü, İstanbulda müterakim eski erkân ve ümera, kıdemen ve rütbeten, ordu büyük cüzütamları başında bulunan genç kumandanlara takaddüm etmekte idiler.

Biz, bu prensibin, asla mürevvici olamazdık. Bilhassa, içinde bulunduğumuz şerait unutulurken, böyle sakim icraata elbette muvafakat edemezdik. Binaenaleyh, Cemal Paşaya, evvelü âhir noktai nazarımızı ve tayin olunan yeni kolordu kumandanlarının gönderilmemeleri lüzumunu bildiriyorduk.

Fahrettin Paşa, kolordusu başında bulunarak, Aydın cephesine muavenet ve muzaheretle meşgul oluyordu. Ali Fuat Paşa, Ferit Paşa zamanında azledilmişti. Cemal Paşa, o haksız muameleyi tashih etmek istememişti.

Yirminci Kolorduya, Ankarada bulunan Yirmi Dördüncü Fırka Kumandanı Kaymakam, merhum Mahmut Bey, vekâleten kumanda ediyordu. Ali Fuat Paşa, hem Kuvayi Millîye Kumandanlığı yapıyor ve hem de hakikatte kolordusuna hâkim bulunuyordu.

Biz, kolordu ve fırka cüzütamlarında kumanda tebdilini, bahusus, makasıdı millîyeye tâbi ve o yolda hareket etmekte bulunan, şahısları malûm kumandanları, böyle vâhi ve kim bilir nasıl bir maksadı mahsusa müpteni prensibe feda etmemeye kat'iyen karar verdik. Yalnız, İstanbulda bulunan genç ve fedekâr zabitanın ve etibbanın, bir an evvel, Anadoluya, ordu kutaatına gönderilmesini, faydalı ve şayanı arzu buluyorduk.

Cemal Paşa, Ankaraya muvasalatımız günlerinde, bu mesele üzerinde daha çok ısrar ve isticâl göstermeye başladı. Meseleyi, izzetinefis meselesi yaptı. İstifa edeceği bildirmeye tehdidata başladı. Makina başında cevap itası hususundaki ısrarı üzerine, Harbiye Nâzırına 29 Kânunuevvel 1335 tariflinde yazdığım şifrede:

Ali Fuat Paşanın kumandanlık infikâkini, biz, esasen, hiçbir vakit daima kabul etmedik. Ahmet Fevzi Paşanın asaleten kumandanlığa tayini mevzuubahs olamaz. Sulhün takarrüründen evvel, tasavvur ve tasvip edilen prensibin, mevkiî tatbika konması mehzazî azîmeye daidir. Harpte bilfiil iktisabî makam ve mevkiî etmiş zevatı, madun vaziyete sokmak, olamaz. Bu nabemevsim teşebbüsat, teşkilâtı millîye için çalışmakta olan zevatın iş başından ayrılmalarını ve bu suretle vahdeti millîyenin müteessir olmasını müstelzimidir.

Açıkta kalmış, muktedir zevat, kolordular dairelerinde ve kolorduların emrinde, muntka ve mevki kumandanlıklarına, ahzi askerlere tayin olunarak terfih olunabilirler.

Küçük rütbeli zabitan ve etibbanın ise bir an evvel gönderilmesi lâzımdır. On İkinci Kolorduya gelince; bu kolordu, muhabere eden Kuvayi Millîye ile teşriki mesai etmiş ve tarafeyn arasında fiile müstenit bir itimadı müteakıl tahassul eylemiştir. Tebeddül kat'iyen caiz değildir. Oradaki vaziyetin de böyle bir hale asla tahammülü yoktur, dedim.

Efendiler, bu mesele üzerinde, Anadolu ve Rumelide bulunan bilcümle kumandanlarla muhabere ederek, nazarı dikkatlerini celbetmişim. Kânunusani bidayetinde, Ankarada bulunan Fuat Paşaya olduğu gibi, Konyada bulunan Fahrettin Paşaya da, "Nurettin Paşa tayin olunacak olursa, kumandayı terketmiyerek kemakân vazifei millîye ve vataniyenize devam etmeniz icap eylemektedir. Binaenaleyh bu bapta vaki olacak tebligattan bizi vaktile haberdar ediniz" emrini verdim.

Bu prensip, takip ve uygulanmış olsa idi, Genel Savaşta yetişmiş ve kolordu ve tümen komutanlıklarına yükselmiş ne kadar genç general ve üstsubay varsa, kuşkusuz, hepsi bu görevlerden uzaklaştırılmış olurdu. Çünkü, İstanbulda birikmiş eski generaller ve üstsubaylar, kıdem ve rütbe açısından büyük Ordu birliklerinin başında bulunan genç komutanlardan önde bulunmaktaydılar.

Biz, bu prensibi, hiçbir zaman uygun bulamazdık. Özellikle, içinde bulunduğumuz koşullar unutulurken, yapılan bu gibi yanlış işlere elbette olur diyemezdik. Bunun için, Cemal Paşaya her zaman görüşümüzü ve atanan yeni kolordu komutanlarının gönderilmemeleri gereğini bildiriyorduk.

Fahrettin Paşa, kolordusu başında bulunarak, Aydın cephesine yardım etmeye ve destek olmaya çalışıyordu. Ali Fuat Paşa, Ferit Paşa zamanında görevden alınmıştı. Cemal Paşa, o haksız işlemi düzeltmek istememişti.

Yirminci Kolorduya, Ankarada bulunan Yirmi Dördüncü Tümen Komutanı Yarbay, rahmetli Mahmut Bey, vekil olarak komuta ediyordu. Ali Fuat Paşa, hem Ulusal Güçlerin Komutanlığını yapıyor ve hem de gerçekte kolordusunu elinde tutuyordu.

Biz, kolordu ve tümen gibi birliklerde komuta değiştirmemeyi, özellikle, ulusal amaçlara bağlı ve o yolda iş görmekte olan, kişilikleri bilinen komutanları, böyle boş ve ne idiği bilinmeyen özel bir amaca dayanan prensibe kurban etmemeye kesinlikle karar verdik. Yalnız, İstanbulda bulunan genç ve özverili subayların ve doktorların, bir an önce, Anadoluya, ordu birliklerine gönderilmesini, yararlı buluyor ve istiyorduk.

Cemal Paşa, Ankaraya geldiğimiz günlerde, bu iş üzerinde daha çok direnip sabırsızlık göstermeye başladı. İş, onur sorunu yaptı. Görevden ayrılacağını bildirerek gözdağı vermeye başladı. Makina başında karşılık verilmesini istemekte direnmesi üzerine, Savaşşleri Bakanına 29 Aralık 1919 tarihinde yazdığım şifrede:

Ali Fuat Paşanın komutadan ayrılmasını, biz, aslında, hiçbir zaman temelli saymadık. Ahmet Fevzi Paşanın asıl olarak komutanlığa atanması söz konusu olamaz. Düşünülen ve uygun bulunan prensibin barış yapılmadan şimdi uygulanması büyük sakıncalar doğurur. Savaşta çalışarak yükselmiş kişileri, ast duruma sokmak, olamaz. Bu zamansız girişimler, Ulusal Örgütler için çalışmakta olanların iş başından ayrılmalarına ve böylece ulusal birliğin bozulmasına yol açar.

Açıkta kalmış, yetenekli kişiler, kolordulara bağlı bölgelerde ve kolorduların emrinde, bölge ve mevki komutanlıklarına, askerlik şubelerine atanarak bunların geçimleri kolaylaştırılabilir.

Küçük rütbeli subayların ve doktorların ise bir an önce gönderilmesi gerekir. On İkinci Kolorduya gelince; bu kolordu, savaştan Ulusal Güçlerle işbirliği yapmış ve iki taraf arasında edimli ve karşılıklı bir güven oluşmuştur. Değişikliğe hiç yer yoktur. Oradaki durumun da böyle bir hale hiç tahammülü yoktur.

Efendiler, bu konu üzerinde, Anadolu ve Rumelide bulunan bütün komutanlarla haberleşerek, dikkatlerini çekmişim. Ocak başlarında, Ankarada bulunan Fuat Paşaya olduğu gibi, Konyada bulunan Fahrettin Paşaya da "Nurettin Paşa atanacak olursa, komutayı bırakmıyarak eskisi gibi ulus ve ülke görevlerinizi sürdürmeniz gerekmektedir. Şu halde bu konuda yapılacak bildirimlerden bize zamanında haber veriniz" emrini verdim.

Cemal Paşa, Kânunusani bidayetlerinde, o tarihte Harbiye Nezareti Seryaveri bulunan Salih Beyi -Sekizinci Kolordu Kumandanı Salih Paşadır- iki mektubunu ve bu mektuplara melfufen Düveli İtilâfiye fevkalade mümessillerinin 24 Kânunuevel 1335 tarihli müşterek bir takririni ve bu takrire hükûmetin verdiği cevap suretini hâmil olarak gönderdi.

Cemal Paşa, bu mektuplarında da, kumanda tebdil ve tensikı hakkındaki prensibinden ve tayin ettiği Ahmet Fevzi ve Nurettin Paşaların azimetlerini temin lüzumundan bahsediyor ve bilhassa "ordunun mühim kumanda makamlarında, son harekâtı millîye ile ayan olarak meşgul olmuş zevatin bizzat ve resmen bulunmaları, harice ve bilhassa ecânibe karşı orduda siyasîyatın hükümler olduğu manzarasını verir ve bu da her halde suitesiri mucip olur. Nezaret, bilfiil bu tesiratın filî tesiri karşısındadır" diyordu ve yine istifasını tekrar ediyor ve bu defa, bu halde, artık Meclisi Meb'usanın in'ikadı bir hayali muhal olacağına ihbar ediyor (Ves. 216).

Efendiler, bu meseleye mütedair verdiğim cevapları, şu suretle hulâsa edebilirim: "Mütaleatımızda isabet olduğuna ait kanaatimizi tekrar ederiz. Ferit Paşanın mirası seyyiatı olan, Aydın cephesinin ve muntikasının ve oralarındaki Kuvayi Millîyenin hal ve atisini, son derece alâka ile nazarı dikkate alıyoruz. Ati için ümitbahş bir vaziyetin teminini düşünüyoruz.

Ali Fuat Paşanın devlet nazarında, umum nazarında her türlü tenkitten muarra bulunduğu kanaatinin mahfuziyeti şartı esastır. Harekâtı millîye esnasında, herne suretle olsun ileri atılmış olanların, makam ve vaziyetlerinden infisal ettirilmeleri, fedekârlıklarının kabahat olarak telâkki edildiğine affolunur. Bu, mahfuziyeti müemmen olmak zarurî bulunan nikatı nazarımıza göre asla kabili tecviz değildir.

Hükûmetçe varit, siyasî me haziri, bertaraf etmek için yapılacak her şey yapılmıştır.

Ahmet Fevzi Paşa, bizimle teşriki mesai kabiliyetini haiz değildir. Ahmet Fevzi Paşanın vazifei mahsusı ile keştiğüzar ederken vaki mantıksız ifadatını bildirmiştik. Bunu memul etmem buyurmuştunuz. Ahmet Fevzi Paşanın, arkadaşlara yazdığı hususî bir şifrede, ordu, bugünkü anarşi vaziyetinde kaldıkça memleket için felâket muhakkaktır diyor. Bu zât, ordunun teşkilâtı millîyeye müzahir vaziyetini anarşi telâkki ediyor. Halbuki bilmek lâzımdır ki, ordu teşkilâtı millîye kadrosu haricinde değil belki onun ruh ve esasını teşkil etmektedir.

Ahmet Fevzi Paşanın, Gönende, ilk iş olarak yaptığı marifet, Anzavur meselesinden dolayı bin müşkülâta ele geçirilen canilerin tahliyesini talep etmek olmuştur. Bizimle müdavelei efkâr eylemeden tayin ettiğiniz iki zâtın, ademi kabulü hakkındaki zarurî ve muhik mütaleamıza karşı, bir izzetinefis meselesi yapmayınız. Bu, vatan ve millete sadakat ve merbutiyetle kabili telif değildir.

"İstifanız halinde, Meclisi Meb'usanın in'ikadının bir hayali muhal olacağı" hakkındaki kaydınızdan, sadrazam da dahil olduğu halde, kabinenin, meşrutiyeti idarenin aleyhtarı bulunduğu anlaşılmaktadır. Pek mühim olan bu noktanın tamamile teşrih ve izahı rica olunur." (Ves. 217).

Cemal Paşa, Ocak başlarında, o tarihte Savaşşleri Bakanlığı Başyaveri olan Salih Beyi -Sekizinci Kolordu Komutanı Salih Paşadır- iki mektubunu ve bu mektuplara ekli olarak İtilâf Devletleri olağanüstü temsilcilerinin 24 Aralık 1919 tarihli ortak bir notasını ve bu notaya hükûmetin verdiği karşılığın örneğiyle birlikte gönderdi.

Cemal Paşa, bu mektuplarında da, komuta değişikliği ve düzenlemeleri hakkındaki prensibinden ve atadığı Ahmet Fevzi ve Nurettin Paşaların görevlerine gitmelerinin sağlanması gereğinden söz ediyor ve özellikle "ordunun önemli komuta yerlerinde, son Millî Harekâta açıkça çalışmış olanların doğrudan doğruya ve resmî olarak bulunmaları, dışa ve özellikle yabancılara karşı orduya politikanın egemen olduğu görünümünü verir ve bu da her halde kötü etki yapar. Bakanlık da edimli olarak bu etkinin baskısı altındadır" diyordu ve gene görevinden ayrılması konusunu yineliyor ve bu defa, bu durumda artık Meb'uslar Meclisinin toplanmasının erişilmez bir hayal olacağını bildiriyor (Belge 216).

Efendiler, bu konuya ilişkin olarak verdiğim karşılıkları, şöyle özetleyebilirim: "Düşüncelerimizin doğru olduğu yolundaki kanımızı yineleriz. Ferit Paşanın kötülüklerinin kalıtı olan, Aydın cephesinin ve bölgenin ve oralarındaki Ulusal Güçlerin bugünü ve geleceğini, büyük ilgi ile dikkate alıyoruz. Gelecek için umutlanacak bir durumun sağlanmasını istiyoruz.

Ali Fuat Paşanın devlet gözünde olsun, kamu gözünde olsun her türlü kötülemeden uzak bulunduğu kanısının unutulmaması ana koşuldur. Millî Harekât sırasında, ileri atılmış olanların, nasıl olursa olsun görevlerinden ve yerlerinden uzaklaştırılmaları, özverilerinin suç sayıldığı yolunda yorumlanır. Bu, bizim değişmezliği kesin zorunlu olan görüşümüze göre hiç uygun değildir.

Hükûmetin olabilir saydığı, politik sakıncaları, gidermek için yapılacak her şey yapılmıştır.

Ahmet Fevzi Paşanın, bizimle işbirliği yapabilecek yeteneği yoktur. Ahmet Fevzi Paşanın özel görevle gezip dururken söylediği mantıksız sözleri bildirmiştik. Bunu ummam demiştiniz. Ahmet Fevzi Paşanın arkadaşlara yazdığı özel bir şifrede, ordu, bugünkü karmaşa durumda kaldıkça memleket için yıkım kaçınılmazdır diyor. Bu adam, ordunun Ulusal Örgütleri destekleyen durumunu karmaşa sayıyor. Oysa bilinmelidir ki, ordu Ulusal Örgütler kadrosu dışında değil belki onun ruhu ve temelidir.

Ahmet Fevzi Paşanın Gönende ilk iş olarak yaptığı marifet, Anzavur olayından dolayı bin güçlkle ele geçirilen cana kıyıcı haydutların salıverilmelerini istemek olmuştur. Bizimle danışmadan atadığınız iki kişinin, kabul edilmeyeceği yolundaki zorunlu ve haklı görüşümüz üzerine, ortaya bir onur işi çıkarmayınız. Bu, vatan ve millete sadakat ve bağlılıkla bağdaştırılmaz.

"Görevden çekilirseniz, Meb'uslar Meclisinin toplanmasının gerçekleşmeyecek bir hayal olacağı" yolundaki sözünüzden, başbakanla birlikte hükûmet üyelerinin, meşrutiyet yoluyla yönetime karşı olduğu anlaşılmaktadır. Çok önemli olan bu noktanın tam olarak açıklanması rica olunur." (Belge 217).

Efendiler, şimdi, Seryaver Salih Bey vedaatile gönderildiğini arzettiğim, Düveli İtilâfiye fevkalâde mümessillerinin, Ali Rıza Paşa Kabinesine verdikleri müşterek takrirden de, bir nebze bahsedeyim:

Fransa, Büyük Britanya ve İtalya fevkalâde komiserleri; Karadeniz Ordusu Başkumandanı Sir George Milne ile Osmanlı Harbiye Nâzırı arasında cereyan eden birtakım muhaberat, Osmanlı Hükûmetinin nazarı dikkatini celbettikten sonra, "Bu muhubarettan vazıhan anlaşılıyor ki, Harbiye Nâzırı Cemal Paşa, Karadeniz Ordusu Başkumandanının, Paristeki Meclisi Alinin kararlarına tebaen, verdiği talimatı tatbik edecek yerde memuriyeti âliyesinin istilzam ettiği mes'uliyetten kaçınarak, birtakım gayrikabili kabul mazeretler ve sebepler serdetmiştir.

Fevkalâde komiserler, Harbiye Nâzırının aldığı vaziyetin mucip olacağı vahim netayiç hakkında, Osmanlı Hükûmetinin nazarı dikkatini celbetmekle beraber, Karadeniz Ordusu Başkumandanı tarafından tebliğ olunan konferans kararlarının tatbiki için ne gibi tedabir almayı düşündüğünü öğrenmek ister.

Fevkalâde komiserler, vak'adan haberdar olan Müttefikin Meclisi Alisini tenvir etmek üzere, Meclisi Ali namına verilen emirlerin, Harbiye Nâzırı tarafından yapılmaması hususunu, Osmanlı Hükûmetinin nasıl mütalea ettiğini derhal bildirmesini talep eder." diyorlar.

Efendiler, Osmanlı Hükûmeti, bu takrire verdiği cevapla: "İzmir'in bidayeti işgalinin nasıl vukubulduğunu, muhtelit komisyonun tahkikatını ve tahkikata kadar geçen zaman zarfında, Yunan yırtıcılığı karşısında, halkın hıfzı hayat ve sıyaneti namus kaydına düştüğünü ve hükûmetle ordunun daima tahkik komisyonunun adli nisfetine itimat ettiğini ve yalnız akan kanları, muvakkaten olsun dindirmek için, Osmanlı Harbiye Nezaretinin, General Milne Cenaplarına 23 Ağustos 1335 tarihli tezkere ile teklifde bulunmuş olduğunu zikir ve bu teklifin, Yunan kıtaatle Kuvayi Millîye arasına Osmanlı kıtaati vaz'ından ibaret olduğunu ve bu teklifin reddolunduğunu" ifade ediyor.

Sonra; "muntikâi işgalin Yunan kıtaatından gayri, İtilâf kıtaati tarafından işgali teklifine ait, 20 ve 27 Ağustos 1335 tarihli iki kut'a tezkereye ve bunların da cevapsız kaldığına" işaret olunuyor.

Bundan sonra da; "General Milne Cenaplarının, tahdidi hududu gösterir tezkerelerinin (3 Teşrinisani 1335) Harbiye Nezaretine gönderildiği noktaya temas edilerek, Harbiye Nâzırının böyle bir tebliğin ahkâmını tatbika resen salâhiyettar bulunmadığından hükûmete müracaatından ve hükûmetçe de komiserlere arzı hal edildiğinden" bahsolunuyor.

Badehu, -muvakkat hattı hududun Yunanlılar tarafından tamamî işgaline mümanaat eden- kuvvetin, ahali kütlesinden ibaret olduğunu söylüyor. Hükûmetin ve ordunun, halka mukavemet ibrazında âciz olduğunu beyan ederek meselenin çarei hal ve adlini tekrar niyaz ettikten sonra "gerek hükûmet ve gerek Harbiye Nezareti gûya Meclisi Ali mukarreratını tatbik etmiyor gibi bir töhmetten artık tahlise müriüveten delâlet buyurulması" niyazlarına ihtiramı faikasını da zam ve ilâve ederek cevaphanemeye hitam veriliyor (Ves. 218).

Muhterem Efendiler, şimdi de, Cemal Paşanın mektupları muhteviyatında, temas ettikleri noktalara da işaret edeceğim.

Efendiler, şimdi, Başyaver Salih Bey elile gönderildiğini bilginize sunduğum, İtilâf Devletleri olağanüstü temsilcilerinin, Ali Rıza Paşa Hükûmetine verdikleri ortak notadan da, biraz söz edeyim:

Fransa, Büyük Britanya ve İtalya Olağanüstü komiserleri; Karadeniz Ordusu Başkomutanı Sir George Milne ile Osmanlı Savaşşleri Bakanı arasında yapılan birtakım haberleşmeler, Osmanlı Hükûmetinin dikkatini çektikten sonra, "bu haberleşmelerden açıkça anlaşılıyor ki, Savaşşleri Bakanı Cemal Paşa, Karadeniz Ordusu Başkomutanının, Paristeki Yüksek Kurulun kararlarına uyararak, verdiği direktifleri uygulayacak yerde, yüksek görevinin gerektirdiği sorumluluktan kaçınarak, birtakım kabul edilemez özürler ve nedenleri sürmüştür.

Olağanüstü komiserler, Savaşşleri Bakanının takındığı tavırın doğuracağı kötü neticelere, Osmanlı Hükûmetinin dikkatini çekmekle birlikte, Karadeniz Ordusu Başkomutanı tarafından bildirilen konferans kararlarının uygulanması için ne gibi önlemler almayı düşündüğünü de öğrenmek ister.

Olağanüstü komiserler, olayı öğrenen İtilâf Devletleri Yüksek Kurulunu aydınlatmak üzere, Yüksek Kurul adına verilen emirlerin, Savaşşleri Bakanı tarafından yapılmaması konusunda, Osmanlı Hükûmetinin, ne düşündüğünü derhal bildirmesini isterler." diyorlar.

Efendiler, Osmanlı hükûmeti, bu notaya verdiği yanıtta: "İzmir işgalinin nasıl yapıldığını, karma komisyonun soruşturmalarını ve soruşturmaya kadar geçen zaman içinde, Yunan yırtıcılığı karşısında, halkın canını kurtarma ve namusunu koruma kaygısına düştüğünü ve hükûmetle ordunun her zaman soruşturma komisyonunun adaletine ve insafına güvendiğini ve yalnız akan kanları, geçici olarak bile dindirmek için, Osmanlı Savaşşleri Bakanlığının, General Milne Cenaplarına 23 Ağustos 1919 tarihli yazı ile öneride bulunmuş olduğunu bildiriyor ve bu önerinin, Yunan birlikleriyle Ulusal Güçler arasına Osmanlı birlikleri koymaktan ibaret olduğunu ve bu önerinin kabul edilmediğini" belirtiyor.

Sonra; "İşgal bölgesinin Yunan birlikleri dışında, İtilaf Devletleri birliklerince de işgali önerisine ilişkin, 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihli iki yazıya ve bunların da karşılıksız kaldığına" işaret olunuyor.

Bundan sonra da: General Milne Cenaplarının, sınırları gösterir yazılarının (3 Kasım 1919) Savaşşleri Bakanlığına gönderilmiş olduğu noktaya değinerek, Savaşşleri Bakanının böyle bir bildiri hükümlerini uygulamaya tek başına yetkili bulunmadığından hükûmete başvurduğundan ve hükûmetçe de komiserlere durumun bildirildiğinden" söz ediliyor.

Daha sonra, -geçici sınırın Yunanlılar tarafından tamamî işgal edilmesine karşı çıkan- gücün, halk kalabalığından ibaret olduğunu söylüyor. Hükûmetin ve ordunun, halkı önmekte güçsüz kaldığını belirterek sorunun adaletle çözümlenmesini yeniden diledikten sonra "gerek hükûmet ve gerek Savaşşleri Bakanlığı sözde Yüksek Kurulun kararlarını uygulamıyormuş gibi bir suçlamadan artık kurtarmaya iyilikseverlikle aracılık edilmesini" dileklerine üstün saygılarını da ekleyip ulayarak yanıt yazısına son veriliyor (Belge 218).

Muhterem Efendiler, şimdi de, Cemal Paşanın mektuplarında değindiği noktaları da işaret edeceğim.

Harbiye Nâzırı, bize İtilâf Devletleri komiserlerinin takririni okuturken bir taraftan da, ötedenberi yaptırmak veyahut bizi yapmaktan menetmek istediği noktaları tekrar ve teyit ediyordu. Cemal Paşa, arzularını bu defa serd ve teklif ederken bu takriri de okutmak suretile, bizim ahvali ruhiye ve maneviye-miz üzerinde müessir olmayı düşünmüş bulunduğu, bilmem ihtimal vermek caiz olur mu?

Cemal Paşa, Düveli İtilâfiyenin temayülâtı siyâsiyesinden bahsettikten sonra, hükûmet; Wilson prensipleri esası dahilinde kabul edebilecekleri islâhâtı vadeden bir beyannameyi kariben neşreder. Dahiliye Nâzırını gücendirmemelidir ve çünkü istifa eder. Bu takdirde buhran olur. Meclisin küşadında dahiliye ve hariciye nazırlarının tebdili muhakkaktır. Düşmanlar, Meclisi kuşat ettirmemek istiyor, hatta Muhipler Cemiyetinin zâtı şahaneye müracaatle bu Meclisin meşru olmadığını beyan ve feshini istiyebilecekleri haber alındı (Ves. 219) diyor ve meb'usların Ankaraya gelmesi meselesinden bahsediyor.

Şimdi Efendiler, bu üç vesika muhteviyatını göz önünde tutarak, hep beraber, kısa bir tahlil yapalım!

Komiserlerin takririnden anlıyoruz ki, İtilâf Devletlerinin Karadeniz Başkumandanı Mister George Milne, Osmanlı Devletinin Harbiye Nâzırına, Cemal Paşaya, doğrudan doğruya tahtı emrinde imiş gibi talimat ve evamir vermektedir. Cemal Paşa, şimdiye kadar bundan bize bahsetmedi.

Ve yine anlıyoruz ki, Osmanlı Devletinin Harbiye Nâzırı, aldığı talimat ve emirleri yapamamaktan ve gayrikabili kabul mazeretler ve sebepler serdetmiş olmaktan nâşi tahtte ediliyor.

Harbiye Nâzırının aldığı emirlerin ne olduğunu istidlâl ediyoruz ve ne için yapamamakta olduğunu da anlıyoruz. Çünkü, Kuvayi Millîye mânidir.. Kuvayi Millîye, Harbiye Nâzırının ve hükûmetin, Başkumandan Mister George Milne'in evamir ve talimatına tevfikân verdiği veya vereceği emirlere itaat etmiyor.. İşte komiserler, Paristeki Meclisi Ali namına, bunu kabili kabul mazeret ve sebep telâkki etmiyorlar. Demek istiyorlar ki, hükûmetseniz, Harbiye Nâzırı iseniz, memlekete, millete, orduya hâkim olmalısınız. Hâkim iseniz mazeretler ve sebepler kabili kabul değildir.

Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi, 2 Teşrinievvel 1335 de mevkii iktidara geldi. Ondan evvel Ferit Paşa Kabinesi vardı. Buna nazaran, Kuvayi Millîye ile Yunan kıtaatı arasına Osmanlı kıtaatı vaz'ına müteallik 23 Ağustos 1335 tarihindeki teklifi yapan Ferit Paşa Kabinesidir. Mıntukai işgalin, yalnız İtilâf kıtaatı tarafından işgaline dair 20 ve 27 Ağustos 1335 tarihindeki teklifi de yapan Ferit Paşa Kabinesidir.

Ali Rıza Paşa Kabinesi, henüz, bir teklif dermeyan etmiş değildir. Fakat bilâkis 3 Teşrinisani 1335 tarihinde işgal mıntukasına bir hudut tayin ve bu hududa kadar Yunanlıların işgalini temin hususunu, Başkumandan Milne Harbiye Nâzırı Cemal Paşaya emrediyor. İşte, Cemal Paşanın infaz ettiremediği emir bu oluyor. Şayanı teşekkürdür ki, gerek kendisi ve gerek mensup olduğu kabine, mevkii iktidara geldiklerinden nihayet bir ay sonra, Kuvayi Millîyeye karşı âciz olduklarını, ecebî komiserlere söyleyebilmişlerdir.

Efendiler, bu vesaikten, anlaşılmaslâzım gelen en mühim ve en manidar nokta, bence, kabinenin müşterek takrire cevabında, komiserlerin dermeyan et-

Savaşışleri Bakanı, bize İtilâf Devletler komiserlerinin notasını okuturken bir yandan da, ötedenberi yaptırmak veyahut bizi yapmaktan önlemek istediği noktaları yineliyor ve pekiştiriyordu. Cemal Paşa, isteklerini bu kez ileri sürer ve önerirken bu notayı da okutmak yoluyla, bizim ruhsal ve içsel durumumuz üzerinde etki yapmayı düşünmüş bulunduğu, kestirmek bilmem doğru olur mu?

Cemal Paşa, İtilâf Devletlerinin siyâsi eyilimlerinden söz ettikten sonra, hükûmet; Wilson prensiplerine göre kabul edebilecekleri iyileştirmeler için söz veren bir bildiriye yakında yayımlayacaktır. İçişleri Bakanını gücendirmemelidir ve çünkü görevden ayrılır. O çekilirse de bunalım olur. Meclis açılınca içişleri ve dışişleri bakanlarının değiştirilmesi kesindir. Düşmanlar, Meclisi açtırmamak, istiyor, hatta Muhipler Derneğinin padişaha baş vurarak bu meclisin meşru olmadığını bildirdiği ve dağıtmasını istiyebilecekleri haber alındı (Belge 219) diyor ve meb'usların Ankaraya gelmesi işinden söz ediyor.

Şimdi Efendiler, bu üç belgedekileri göz önünde tutarak, hep birlikte, kısaca bir analiz yapalım!

Komiserlerin notasından anlıyoruz ki, İtilâf Devletlerinin Karadeniz Başkumandanı Mister George Milne, Osmanlı Devletinin Savaşışleri Bakanına, Cemal Paşaya, doğrudan doğruya emri altında imiş gibi direktif ve emirler vermektedir. Cemal Paşa, şimdiye kadar bundan bize söz etmedi.

Ve gene anlıyoruz ki, Osmanlı Devletinin Savaşışleri Bakanı, aldığı direktif ve emirleri yerine getirmemekle ve kabul edilemez özürler ve nedenleri sürmüştüğü olmakla suçlandırılıyor.

Savaşışleri Bakanının aldığı emirlerin ne olduğunu kestiriyoruz ve ne için yapamamakta olduğunu da anlıyoruz. Çünkü, Ulusal Güçler engeldir... Ulusal Güçler, Savaşışleri Bakanının ve hükûmetin, Başkumandan Mister George Milne'in emir ve direktifi uyarınca verdiği veya vereceği emirlere boyun eğmiyor.. İşte komiserler, Paristeki Yüksek Kurul adına, bunu kabul edilebilir özür ve neden saymıyorlar. Demek istiyorlar ki, hükûmetseniz, Savaşışleri Bakanı iseniz, memlekete, millete, orduya egemen olmalısınız. Egemen iseniz, özürler ve nedenler kabul edilemez.

Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi, 2 Ekim 1919'da iş başına geldi. Ondan önce Ferit Paşa Hükûmeti vardı. Buna göre, Ulusal Güçlerle Yunan birlikleri arasına Osmanlı birlikleri yerleştirilmesine ilişkin 23 Ağustos 1919 tarihindeki öneriyi yapan Ferit Paşa Hükûmetidir. İşgal bölgesinin, yalnız İtilâf Devletleri birlikleri tarafından işgaline ilişkin 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihindeki öneriyi de yapan Ferit Paşa Hükûmetidir.

Ali Rıza Paşa Hükûmeti daha, bir öneri bildirmiş değildir. Ama, tersine 3 Kasım 1919 tarihinde işgal bölgesine bir sınır çizmek ve bu sınıra kadar Yunanlılarca işgal edilmesini sağlamayı, Başkumandan Milne Savaşışleri Bakanı Cemal Paşaya emrediyor. İşte, Cemal Paşanın yaptıramadığı emir bu oluyor. Teşekkür olunur ki, gerek kendisi ve gerek üyesi olduğu hükûmet, işbaşına geldiklerinden bir ay sonra, Ulusal Güçlere karşı güçsüz kaldıklarını, yabancı komiserlere söyleyebilmişlerdir.

Efendiler, bu belgeden anlaşılması gereken en önemli ve en anlamlı nokta, bence hükûmetin ortak notaya verdiği yanıtta, komiserlerin bildirdikleri noktala-